

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΡ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

ΚΑΤΗΧΗΤΗΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ



ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΡ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

Α΄. ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως διδασκόμεθα μεθοδικῶς καὶ συστηματικῶς τὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας, ἣτις ἀσκεῖ ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν πάσης ἐποχῆς. Θρησκεία δὲ (λατιν. religio ἐκ τοῦ religio=ἐνώνω) εἶναι ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ἐσωτερικὸς σύνδεσμος καὶ ἡ κοινωνία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς μετὰ τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ τῶν πάντων, ἐκ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐξαρτᾶται, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον τείνει καὶ ἀποβλέπει εἰς πάσας τὰς στιγμὰς τοῦ βίου, ὅπως τύχη βοηθείας καὶ ἐνισχύσεως.

Ἡ θρησκεία εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Πολλὰ ἄτομα φαίνονται, ὅτι στεροῦνται θρησκευτικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀκριβῶς ὅπως ἄλλα στεροῦνται πνευματικοῦ ἢ ἠθικοῦ ἢ καλλιτεχνικοῦ τοιοῦτου, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι θρησκευτικὴ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν λαῶν οὐδεμία παρουσιάζεται ἀνθρωπίνη φυλὴ ἄνευ εἴδους τινὸς θρησκείας ¹⁾.

¹⁾ Πρβλ. Πλουτάρχου πρὸς Κολώτην: «εὐροὶς δ' ἂν ἐπιῶν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, αἰοικούς, ἀχρημάτων, νομίματος μὴ δεομένους, ἀπειρῶν θεάτρων καὶ γυμνασίων· ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαίς, μηδὲ ὄρκους, μηδὲ μαντείας, μηδὲ θυσίας ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστὶν οὐδ' ἔσται γεγωνὼς θεατῆς».

Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτον. Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὰ μεγαλεῖα τῆς φύσεως, ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ εὐεργετικὰς δυνάμεις, ὁ φόβος ἐνώπιον τρομερῶν φαινομένων ἢ ἀντικειμένων, ἰδίως δὲ ἡ ἰδέα, ὅτι τὸ ἄπειρον σύμπαν ὡς καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν διευθύνει πάνσοφον, παντοδύναμον καὶ πανάγαθον Ὁν, πάντα ταῦτα διαθερμαίνουσι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ἐνισχύουσι τὴν θρησκευτικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος προκαλούμενα αἰσθήματα ταῦτα ἐγέννησαν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεώς των, τὰ διάφορα εἶδη τῶν θρησκειῶν. Ὅθεν ἡ θρησκεία δὲν εἶναι ἐπινόησις ἀνθρωπίνη, ἀλλ' οὐσιῶδες γνῶρισμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἡ θρησκεία, ἡ ὁποία, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἔχει βαθείας τὰς ρίζας ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὑπῆρξε πάντοτε βασικὸς παράγων εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅσαι ἔποχαί διεκρίνοντο διὰ τὴν θρησκευτικότητα, ὑπῆρξαν γόνιμοι καὶ δημιουργικαί, ὅλοι δὲ οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἵτινες ὠδήγησαν τοὺς λαοὺς εἰς νέας λεωφόρους τῆς προόδου καὶ εὐτυχίας, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐσέβειάν των.

Ὁ ὑπὸ βαθείας θρησκευτικότητος διαπνεόμενος εὐσεβὴς ἀνθρώπος εἶναι πάντοτε εὐδαίμων καὶ ἥρεμος καὶ ἔχει χαρακτηριστικὴν τέλειον, διότι ἡ θρησκεία χαρίζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἐξῆς ἀγαθὰ : 1) ὑπόσχεται τὴν λύτρωσιν, ἣν πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ διακαῶς ἐπιθυμεῖ· 2) διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ ὕψιστον Ὁν, ἥτοι διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν, βοηθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ ἔχωσι δύναμιν καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ βάσανα τοῦ βίου· 3) προβάλλει μίαν ἰδεώδη κοινωνίαν πρὸς πραγματοποίησιν· 4) βελτιώνει τὴν ποιότητα τῆς παρούσης ζωῆς διὰ τῆς συνεχοῦς παρακινήσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀνάτασιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὰ Ἄνω· καὶ 5) παρέχει τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλυτέρας ζωῆς ἐν τῷ μέλλοντι, πέραν τοῦ τάφου.

2. ΕΙΔΗ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ

Ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν Θρησκείαν, οὔτε ἐπίστευε πάντοτε εἰς ἓνα Θεόν. Ὡς ἐλέχθη προηγουμένως, τὰ ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος προκαλούμενα συναισθήματα, ἰδίως δὲ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀμαρτία συνετέλεσαν νὰ διαμορφωθῶσι παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς διάφορα εἶδη Θρησκειῶν. Αἱ Θρησκεῖαι διακρίνονται πρῶτον εἰς φυσικὰς καὶ ἀποκεκαλυμμένας.

Φυσικαὶ λέγονται αἱ θρησκεῖαι, τὰς ὁποίας διεμόρφωσεν ὁ ἄνθρωπος μόνος διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων. Εἰς τὰς φυσικὰς θρησκείας ὑπάγεται ἡ εἰδωλολατρεία τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὡς καὶ συγχρόνων τινῶν βαρβάρων. Εἰδωλολατρεία (ἢ φυσιολατρεία, πολυθεΐα) εἶναι ἡ θεοποίησις κτισμάτων ἢ φαινομένων καὶ δυνάμεων τῆς φύσεως ἢ διαφόρων ἡρώων. Εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν περιέπεσεν ἡ ἀνθρωπότης, μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἀρθῇ ὑπεράνω καὶ ἐπέκεινα τῶν κτισμάτων τῆς φύσεως μέχρι τοῦ Δημιουργοῦ αὐτῶν. Εἰδωλολατρικὴ ἢ φυσιολατρικὴ ἦτο ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ρωμαίων, Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων, Χαλδαίων καὶ ἄλλων, οἵτινες πάντες ἐλάτρευον ὡς θεοὺς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τοὺς ἀστέρας, τοὺς ἀνέμους, τὰς θαλάσσας καὶ ἄλλα φυσικὰ ὄντα καὶ φαινόμενα, ἀκόμη δὲ καὶ πολλοὺς ἥρωας τῆς φυλῆς των, διακριθέντας διὰ τὴν ρώμην καὶ διὰ τὰς πολλὰς πρὸς τὴν φυλὴν των ὑπηρεσίας. Εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἀνήκει καὶ ὁ φетиχισμὸς, τοῦ ὁποίου οἱ ὄπαδοι πιστεύουσιν, ὅτι εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα ἢ ζῷα ὑπάρχει θεῖα δύναμις, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεοποιοῦν ταῦτα καὶ ἀπενεμονεύουσιν αὐτὰς καὶ τιμὰς ὡς εἰς πραγματικοὺς θεοὺς.

Ἀποκεκαλυμμένα λέγονται αἱ θρησκεῖαι, τὰς ὁποίας ἔχει ἡ ἀνθρωπότης δι' ἀποκαλύψεως παρὰ τοῦ ἰδίου Θεοῦ καὶ τοιαῦται καθ' ἡμᾶς εἶναι μόνον ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἀποκαλυφθεῖσα εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πατριαρχῶν τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Καί ἄλλαι ὁμοίως θρησκείαι διάσχυρίζονται, ὅτι ἔχουσιν ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἱδρυτάς των, ὅπως ὁ Ζωροαστρισμός, ὁ Μωαμεθανισμός κ. ἄ. Αἱ κατ' ἀποκάλυψιν θρησκείαι διακρίνονται διὰ τὴν πίστιν εἰς ἓνα θεόν, διὰ τοῦτο καὶ Μονοθεϊστικαὶ θρησκείαι λέγονται.

Ἄλλη διαίρεσις τῶν θρησκειῶν εἶναι εἰς μονοθεϊστικὰς καὶ πολυθεϊστικὰς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πρῶται κηρύττουσι τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεόν, ὅπως εἶναι ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ Χριστιανισμός καὶ ὁ Μωαμεθανισμός, αἱ δὲ δευτέραι δέχονται τὴν λατρείαν πολλῶν Θεῶν, ὅπως ἦσαν αἱ θρησκείαι ὄλων τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Ἄλλη συνήθης διάκρισις τῶν θρησκειῶν εἶναι εἰς ζώσας καὶ εἰς νεκράς. Πολλὰ τῶν προαναφερθεισῶν εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν ἐξέλιπον πλέον καὶ αὐταὶ εἶναι αἱ νεκραὶ θρησκείαι. Ζῶσαι δὲ θρησκείαι εἶναι ὅσαι ὑφίστανται ἀκόμη καὶ τοιαῦτα εἶναι δέκα περίπου ἦτοι ὁ Χριστιανισμός (650 ἑκατομ. περίπου), Κομφουκιανισμός (250 ἑκατ.), Μωαμεθανισμός (230 ἑκατ.), Ἰνδοϊσμός (250 ἑκατ.), Ταοϊσμός (45 ἑκατ.), Σιντοϊσμός (16 ἑκατ.), Ἰουδαϊσμός (15 ἑκατ.), Γιαϊνισμός (2 ἑκατ.), Ζωροαστρισμός (2 ἑκατ.).

Ἡ σύγκρισις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας θὰ γίνῃ κυρίως μὲ τὰς ζώσας θρησκείας, μὲ τὰς θρησκείας τῶν συγχρόνων μὴ χριστιανικῶν λαῶν, καὶ τούτων τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς διδασκαλίας ὡς καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ ἐλλείψεις των θὰ περιγράψωμεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ ἐξαφανισθεῖσαι πολυθεϊστικαὶ θρησκείαι τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὅπως τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἤσκησαν οὐκ ὀλίγην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν τῶν λαῶν τούτων καὶ ἦσαν αἱ πρῶται θρησκείαι, τὰς ὁποίας ὁ Χριστιανισμός συνήνητησεν εἰς τὸν δρόμον αὐτοῦ καὶ ἐξετόπισε, διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτῶν.

3. ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ

α) Ἡ Θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων.

Οἱ Αἰγύπτιοι ὑπῆρξαν ἀπὸ τοὺς θρησκευτικωτέρους λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτῶν «θεοσεβέες ἔοντες μάλιστα πάντων ἀνθρώπων». Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἀπετέλουν τὴν πλέον μεμορφωμένην τάξιν καὶ ἤσκουν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν βίον καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ θρησκεία αὐτῶν ἦτο θεοποίησις τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, διαφόρων θηρίων, ποταμῶν, τῆς ἐρήμου, μεθ' ὧν ἡ ζωὴ τοῦ Αἰγυπτίου ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν καὶ ἐπηρεάζετο ποικιλοτρόπως. Ὁ ὕψιστος Θεὸς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, ὀνομαζόμενος Ρᾶ ἢ Ὡρος καὶ λατρευόμενος ἰδίως εἰς τὴν πόλιν Ἡλιούπολιν, ὀνομασθεῖσαν οὕτως ἀπὸ τοῦ θεοῦ τούτου. Πρὸς τιμὴν του ἐκτίζοντο οἱ ὀνομαστοὶ ὀβελίσκοι, σύμβολα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Εἰς τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου ὡς θεὸς τοῦ φωτὸς ἐλατρεύετο ὁ Ἄμμων καὶ ὅταν συνετελέσθη ἡ συγχώνευσις τῶν τοπικῶν θεῶν τῆς Αἰγύπτου ὁ κοινὸς θεὸς τοῦ φωτὸς ὠνομάσθη Ἄμμων-Ρᾶ. Εἰς τὴν Μέμφιδα ὡς θεὸς τοῦ φωτὸς ἐτιμᾶτο ὁ Φθαῖ. Ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐτιμᾶτο ἰδιαιτέρως καὶ ὁ χρυσορροᾶς Νεῖλος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὅσιρις, ὅπως καὶ αἱ ὄχθαι καὶ ἡ ἐκατέρωθεν εὐφορος γῆ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἴσις.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ ἐθεώρουν ὡς ἱερὰ καὶ πολλὰ ζῶα, διότι ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες ἢ ὡς ἐνσάρκωσις θεῶν, κατελθόντων εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὴν μορφήν ζώου. Τοιαῦτα θεῖα καὶ ἱερὰ ζῶα ἦσαν ὁ βοῦς Ἄπις, τιμώμενος ὡς ἐνσαρκῶνων καὶ συμβολίζων τὸν Φθαῖ, ὁ κροκόδειλος, ὁ λύκος, ὁ ὄφις, ἢ σφίγξ ἢτοι λέων κατακεῖμενος μετὰ κεφαλὴν ἀνθρώπου, θεωρουμένη ὡς σύμβολον τοῦ Ρᾶ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐθεώρουν ὡς κατοικητήριον ἐνὸς ἀθανάτου πνεύματος. Ἐπειδὴ ἐνόμιζον, ὅτι ἡ σῆψις τοῦ σώματος τῶν νεκρῶν συμπαρέσυρεν εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὴν ψυχὴν, ἐφρόντιζον ἐπιμελῶς νὰ ταριχεύωσι τὰ σώματα τῶν νεκρῶν (μουμῖαι), τὰ

ὅποια κατόπιν ἐναπέθετον εἰς τάφους, προφυλαττομένους ἐν-
τὸς τῶν πυραμίδων ἢ ἐντὸς τῆς γῆς. Εἰς τὰς πυραμίδας κατέ-
κειντο ἰδίως οἱ τάφοι τῶν Φαραῶ, τῶν ἀπογόνων τοῦ θεοῦ
Pā κατὰ τὴν πίστιν τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν ὠ-
δηγοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου ἐδι-
κάζοντο ὑπὸ δικαστηρίου θεῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὅσιρι-
δος. Καὶ αἱ ψυχαὶ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἠμείβοντο, ζῶσαι μετὰ τῶν
θεῶν ἐν γαλήνῃ καὶ μακαριότητι, αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν κακῶν κα-
τεδικάζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς
σώματα καθαρῶν ἢ ἀκαθάρτων ζώων συμφώνως πρὸς τὸν βαθ-
μὸν τῶν ἁμαρτιῶν των (μετεμψύχωσις).

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὠρ-
γανώθησαν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ διεδόθησαν καθ' ὅλην τὴν Μεσό-
γειον τὰ Μυστήρια τῆς Ἰσιδος καὶ τῆς Ὅσιριδος. Ταῦτα ἦσαν
μυστικαὶ τελεταὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐμυοῦντο καὶ ἐλάμβανον μέρος
οἱ ὑποψήφιοι κατόπιν μακρᾶς δοκιμασίας. Οἱ μύσται, ἤτοι οἱ
μεμυημένοι εἰς αὐτὰ τὰ μυστήρια, ἀπελάμβανον τῆς προστα-
σίας τῆς Ἰσιδος καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ πέραν τοῦ τάφου ζωῇ.

β) Ἡ θρησκεία τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων.

Οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς θρησκείας τῶν περὶ τὴν Μεσο-
ποταμίαν λαῶν, ἤτοι τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, ἦτο ἡ
λατρεία τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ἡ πίστις εἰς δαίμονας ἀ-
γαθοὺς καὶ πονηροὺς, οἱ ὅποιοι ἐπλήρουν ὅλην τὴν φύσιν καὶ
ἐπέφερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους παντοῖα καλὰ καὶ δεινὰ. Ἀλλὰ
τὰ πνεύματα ταῦτα ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν οὐρανίων θε-
ῶν, δηλαδὴ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων, οἱ ὅποιοι ἰδίως ἐλα-
τρεύοντο ὡς θεοί. Ἡ πορεία τοῦ κόσμου καὶ ἡ τύχη τῶν ἀν-
θρώπων, κατὰ τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν τούτων, ῥυθμίζονται
ὑπὸ τῆς κινήσεως καὶ τῆς τροχίᾳς τῶν ἀστέρων. Ἡ μελέτη τῶν
κινήσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπετέλει ἔργον τῶν ἱερέων
καὶ τῶν μάγων περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος καὶ εἰς τὴν Κ.
Διαθήκην. Ἡ ἀστρολογία ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένη παρὰ τοῖς Βα-
βυλωνίοις καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀστεροσκο-

πεῖτα ἐκ τῶν ὁποίων παρετήρουν τὰς κινήσεις τῶν ἄστρον καὶ προέλεγον διάφορα φαινόμενα καὶ γεγονότα. Οἱ ἱερεῖς εἶχον ὡσαύτως ὡς ἔργον ὅπως διὰ θυσιῶν, διὰ προσευχῶν, δι' ἐξορκισμῶν καὶ διὰ τῆς μαγείας ἐξευμενίσωσιν ἢ ἀπομακρύνωσι τοὺς δαίμονας, εἰ ὁποῖοι, ὡς εἶπομεν, ἐπηρέαζον παντοιοτρόπως τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίσης διὰ τῆς παρατηρήσεως οὐ μόνον τῆς κινήσεως τῶν ἄστρον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων καὶ τῶν σπλάγχχνων τῶν σφαγίων ἔλεγον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς βουλὰς τῶν θεῶν. Οἱ μεγάλοι θεοὶ ἦσαν δώδεκα, ὅσοι καὶ οἱ μῆνες τοῦ ἔτους, ἀνώτατος δὲ πάντων ἦτο ὁ Ἄνου παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ ὁ Ἄσσουρ καὶ ἡ Ἄστάρτη παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι ἐπίστευον ὅτι οἱ ἄνθρωποι μετὰ θάνατον θὰ δώσωσι λόγον τῶν πράξεων των ἐν τῷ Ἄδη, ὅπου ὁ σκόληξ καὶ ἡ κόνις θὰ κατατρώγωσιν αἰωνίως τοὺς κακοῦς.

γ) Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διεκρίνετο ἀνέκαθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς διὰ τὴν εὐσέβειάν του. Ἦδη ὁ Ἄπ. Παῦλος εἶχε χαρακτηρίσει τοὺς Ἀθηναίους «ὡς δεισιδαιμονεστέρους κατὰ πάντα» ἦτοι ὡς πολὺ θεοφοβούμενους. Οὐδέποτε ἤρχιζον ἐργασίαν ἢ ἐπιχείρησιν ἢ μάχην πρὶν κάμωσι τὰς νενομισμένας θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν των. Ἡ ἀσέβεια ἔθεωρεῖτο ὡς μέγιστον παράπτωμα.

Ἄλλ' ὅπως ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν εἰδωλόλατραι. Εἶχον προσωποποιήσει τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ ἐτίμων αὐτὰς ὡς θεότητας καὶ ἐπίστευον, ὅτι ὅλη ἡ περὶ αὐτοὺς θαυμασία φύσις εἶναι πλήρης ζωῆς, πνευμάτων καὶ θεῶν. Μὲ τὴν ἰσχυρὰν φαντασίαν αὐτῶν διέπλασαν χαριεστάτην μυθολογίαν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ βίου τῶν πολυαριθμῶν θεῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον ἱερατικὴν τάξιν, οὔτε ἱερὰ βιβλία, ὅπως ἔχουσι λ. χ. ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ Χριστιανισμός, ὁ Βουδδισμός, ὁ Μωαμεθανισμός καὶ

ἄλλαι θρησκείαι, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν καλῶς τὴν θρησκείαν τῶν καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν. Αἱ μορφαὶ τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων εἶναι γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς σήμερον ἀπὸ τὴν μυθολογίαν, ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἀπὸ πληροφορίας ἐγκατεσπαρμένας εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν πλαστικῶν τεχνῶν. Οἱ θεοὶ παριστάνοντο καὶ ἐνομίζοντο ὡς ἰδεώδεις τύποι ἐξόχου κάλλους, ἀθάνατοι, μακάριοι, ἰσχυροί, ἀλλ' οὐχὶ καὶ χωρὶς πάθη κοινὰ καὶ ἀνθρώπινα. Καὶ οἱ θεοὶ παρεσύροντο πολλάκις ἀπὸ μίση, φθόνους, ἐκδικήσεις καὶ τὰ τοιαῦτα.

Οἱ κυριώτεροι θεοὶ αὐτῶν ἦσαν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὧν ὕψιστος «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε» ἦτο ὁ Ζεὺς, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ. Ἄλλοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ποσειδῶν, θεὸς τῆς θαλάσσης, ὁ Ἄρης τοῦ πολέμου, ἡ Ἄθηνᾶ τῆς σοφίας, ὁ Ἀπόλλων τοῦ φωτός καὶ τῆς μουσικῆς, ὁ Ἑρμῆς τῶν γραμμάτων καὶ ἐμπορίου, ἡ Ἥρα, ὁ Ἥφαιστος, αἱ Μοῦσαι, αἱ Μοῖραι, ὁ Αἴολος καὶ ἐξῆς. Ἡ μυθολογία περιέχει πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ σκάνδαλα τοῦ βίου τῶν θεῶν τούτων, τὰ ὁποῖα κατέρριπτον τὸ κύρος τῶν μυθολογικῶν τούτων θεῶν καὶ ὑπέσκαπτον τὰς ρίζας τῆς εἰδωλολατρίας. Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ διανοούμενοι καὶ φιλόσοφοι ἀνεγνώριζον, ὅτι δὲν ἦσαν ἀληθινοὶ θεοὶ οἱ θεοὶ τῆς μυθολογίας καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι πολλοὶ θεοὶ καὶ μάλιστα μὲ κακίας καὶ ἐλαττώματα ἀνθρώπων. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυρίου ἡ εἰδωλολατρικὴ καὶ ἀνθρωπομορφικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βίου αὐτῶν. Τότε ἀκριβῶς εὔρον εὐνοϊκὸν ἔδαφος καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ ἀνατολικαὶ μυστηριακαὶ θρησκείαι ἰδίως τῆς Ἰσιδος, τῆς Κυβέλης, τοῦ Μίθρα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδικὰ τῶν ἀρχαῖα μυστήρια, τὰ Ὀρφικὰ καὶ τὰ Ἐλευσίνια, ἤγκμασαν ἐκ νέου καὶ οὕτως εἰς αὐτὰ ὅλα οἱ εὐσεβεῖς Ἕλληνες ἐφρόντιζον νὰ ἱκανοποιῶσι τὴν θρησκευτικὴν ὁρμὴν καὶ δίψαν. Ὁ ἠθικὸς βίος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶχε καὶ θρησκευτικὰς βάσεις, διότι ἐπιστεύετο ὑπ' αὐτῶν, ὅτι πᾶσα παράβασις τῶν ἠθικῶν νόμων ἐτιμωρεῖτο ἀφεύκτως ὑπὸ τῶν θεῶν. Οἱ θεοὶ ὁ Ζεὺς, αἱ Μοῖραι, ἡ Νέμεσις, αἱ Ἐρινύες ἐπηγρύπνουν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ἐν τῷ

κόσμῳ τάξεως. Ἐπίσης ἡ ὁμοίωσις κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς τὸν θεὸν καὶ ὁ ἔρως πρὸς τὰ θεῖα ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοῦ λαμπροτέρου φιλοσόφου αὐτῶν. Μὲ τὴν κατάπτωσιν ὅμως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ ὁ ἠθικὸς βίος ὑπέστη χαλάρωσιν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἔβαινε πρὸς τὴν δύσιν του.

Ὅταν ὅμως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυξεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν προθύμως τὸν Χριστιανισμόν, πολλαὶ ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἡ συμμαχία Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιούργησε σὺν τῷ χρόνῳ νέαν ἐποχὴν καὶ νέον πολιτισμὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν.

δ) Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.

Ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων ἦτο καὶ ἡ τῶν Ρωμαίων. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ ἐθεώρουν τοὺς θεοὺς ὡς ἀνώτερα καὶ ὑπεράνθρωπα ὄντα, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦσι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντα καὶ ἐπεμβαίνουν εἰς αὐτά. Οἱ κυριώτεροι θεοὶ τῶν ἦσαν ὁ Jupiter (Ζεὺς), ἡ Juno (Ἥρα), Saturnus (ὁ Κρόνος), Neptunus (Ποσειδῶν), Minerva (Ἀθηνᾶ), Diana (Ἄρτεμις), Mercurius (Ἑρμῆς) καὶ οἱ λοιποὶ θεοὶ τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης ἐλάτρευοντο ἰδιαιτέρως οἱ ἐφέστιοι θεοί, οἱ Lares λεγόμενοι ὡς προστάται τοῦ οἴκου νειακοῦ βίου. Οἱ θεοὶ οὗτοι ἐφανέρωνον τὴν θέλησίν των εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ διαφόρων σημείων ἢ οἰωνῶν, οἱ δὲ μάντιες καὶ οἰωνοσκόποι ἠρμήνευον αὐτά· τοιοῦτο ὄνομαστὸν οἰωνοσκοπεῖον εὗρίσκετο ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. Σὺν τῷ χρόνῳ κατέπεσε καὶ ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων, ὅποτε καὶ οἱ κάκιστοι ἐξ αὐτῶν, ὅπως ὁ Νέρων, ὁ Καλλιγούλας κ. ἄ. ἐθεοποιήθησαν καὶ ἐτιμήθησαν μὲ θείας τιμάς. Μαζὶ μὲ τὴν κατάπτωσιν τῆς θρησκείας ἐπῆλθεν ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας καὶ τελικῶς ἡ παρακμὴ καὶ ἡ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

4. ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ

α) 'Ινδοϊσμός

Οί 'Ινδοί εἶναι λαός φύσει θρησκευτικός καὶ θεωρητικός, ἡ δὲ θρησκεία τῶν εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἐξ ὄλων τῶν ὀργανωμένων συγχρόνων θρησκειῶν, μὴ δυνηθεῖσα ὅμως νὰ διαδοθῆ ἔξω τῶν ὀρίων τῶν 'Ινδιῶν. Πολλοὶ 'Ινδοὶ ἔχουσιν ἀσπασθῆ τὸν Μωαμεθανισμόν, οὐκ ὀλίγοι δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσήλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

1. Βεδδικὴ θρησκεία. Ἡ θρησκεία τῶν 'Ινδιῶν διήλθε διὰ πολλῶν φάσεων κατὰ τὴν μακράϊωνα μέχρι τῆς σήμερον ἐξέλιξιν τῆς.

Ἡ πρωτόγονος μορφή αὐτῆς εἶναι ἡ Βεδδικὴ θρησκεία, ὀνομαζομένη οὕτως ἀπὸ τὰς Βέδδας (= βιβλία τῆς γνώσεως), τὰ ἱερά βιβλία τῶν 'Ινδιῶν. Αἱ Βέδδαι (1000 περίπου π. Χ.) ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία, ὧν σπουδαιότερον εἶναι ἡ Ρίγκ-Βέδδα, ἥτοι, «τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν». Αἱ ἐν ταῖς Βέδδαις περιεχόμεναι θρησκευτικαὶ ἰδέαι εἶναι φυσιολατρικαί, διότι περιέχουσι προσευχὰς καὶ ὕμνους πρὸς τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸν οὐρανόν, τὴν βροχήν, τοὺς ἀνέμους, τὸ πῦρ κ. ἄ. Ὁ σπουδαιότερος τῶν Θεῶν εἶναι ὁ Βαρούνα, ὅστις εἶναι Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ.

2. Βραχμανισμός (μεταξὺ 1000-800 π. Χ.). Οὗτος ἀντιπροσωπεύει τὴν πρώτην προσπάθειαν μεταρρυθμίσεως τῆς Βεδδικῆς θρησκείας, γενομένην ἀπὸ τοὺς Βραχμάνας, τοὺς ἱερεῖς τῶν 'Ινδῶν. Οἱ Βραχμάναι εἶναι, κατὰ διδασκαλίαν τοῦ Βραχμανισμοῦ, τέλεια ὄντα, διότι ἔχουσι πραγματοποιήσει τὴν γνώσιν τοῦ Βράχμα καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν. Βράχμα δὲ εἶναι ἡ ὑπερτάτη δύναμις, ἥτις δημιουργεῖ καὶ συντηρεῖ τὰ πάντα καὶ εἰς τὴν ὅποιαν καταλήγουσι τὰ πάντα. Ἡ ἰδέα τοῦ Βράχμα ἐκφράζει τὸν 'Ινδικὸν πανθεϊσμόν. Οἱ Βραχμάναι συνέταξαν τὰς Βραχμάνας, ἥτοι βιβλία ἱερατικά, περιέχοντα προσευχὰς, διατάξεις καὶ ὀδηγίας διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θυσιῶν. Εἰς τὰ βιβλία ταῦτα τονίζεται ὑπὲρ τὸ δέον ἡ ἀξία τῶν θυσιῶν, αἱ ὀ-

ποῖαι μόναι δύνανται νὰ ἀπολυτρώσωσι τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν τελῶνται καθ' ὄλους τοὺς κανόνας καὶ ὑπὸ τῶν προωρισμένων δι' αὐτὰς Βραχμάνων. Ἐπίσης ὑπὸ τῶν Βραχμάνων διδάσκειται ἡ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων εἰς τέσσαρας αὐστηρῶς ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένας τάξεις, ἐν ᾗ ἐν ταῖς Βέδδαις μόλις γίνεται λόγος περὶ τούτου. Αἱ τέσσαρες αὗται τάξεις εἶναι 1) τῶν Βραχμάνων, ἧτοι τῶν ἱερέων καὶ διανοουμένων, 2) τῶν ἀρχόντων καὶ πολεμιστῶν (Kshatriya)· 3) τῶν γεωργῶν [καὶ τεχνιτῶν (vaísya) καὶ 4) τῶν δούλων (Sudras). Τὰ μέλη ἐκάστης τάξεως ἀσχολοῦνται μόνον εἰς τὰ κληρονομικὰ ἐπαγγέλματα τῆς τάξεώς των, δὲν συντρώγουσιν, οὔτε ἔρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ μελῶν ἄλλης τάξεως. Αἱ τάξεις αὗται ὅμως ὑποδιαιροῦνται καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς, ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Διάφοροι ἔρευναι καὶ θεωρίαι περὶ τοῦ ὑψίστου ὄντος, τοῦ Βράχμα, ἐγέννησαν ἄλλον, φιλοσοφικώτερον τύπον θρησκείας, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται εἰς τὰς «Οὐπανισάδας» (= «διαλέξεις περὶ Βράχμα» περὶ τὸ 800 - 600 π. Χ.). Εἰς ταύτας διδάσκεται, ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντα καὶ φαινόμενα εἶναι ἐκδήλωσις τῆς μιᾶς ἀπολύτου δυνάμεως τοῦ κόσμου, τοῦ Βράχμα. Τοῦτο εἶναι τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον ὄν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ὄντα καὶ φαινόμενα εἶναι ἀπατηλὰ καὶ φαντασιώδη· ἡ ζωὴ εἶναι μία ψευδαίσθησις, ἐν ὄνειρον καὶ συνέπεια μιᾶς προηγηθείσης ἁμαρτωλοῦ ζωῆς. Ἡ λύτρωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰς ἐπιδράσεις τῶν ἐγκοσμίων μέχρι τελείου ἐξαφανισμοῦ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ σύμπαντος, ἐν τῷ Βράχμα, ἢ ἄλλως Ἄτμαν (= ψυχὴ τοῦ κόσμου). Διὰ τῆς γνώσεως, τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἐκστάσεως (yoga) φθάνει τις ἐνωρίτερον εἰς τὴν τελείαν ταύτην κατάστασιν, ἄλλως θὰ ὑπόκειται, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, εἰς τὴν μετεμψύχωσιν, ἧτις εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀνταποδόσεως (= Κάρμαν).

3. Β ο υ δ δ ι σ μ ό ς. Ἡ σπουδαιοτέρα μεταρρυθμίσις καὶ θεμελίωσις τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας ἐπὶ νέων βάσεων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σιντάρτα Γουτάμα (560—480 π. Χ.), τοῦ ἐπονομασθέντος Βούδδα, ἐξ οὗ καὶ ἡ νέα μορφή τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας καλεῖται Βουδδισμός. Ὁ Γουτάμα Βούδδας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν βα-

σικλικήν οίκογένειαν τῶν Ἰνδῶν καί ἔζησεν ἐν ἀρχῇ ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης χλιδῆς καί πολυτελείας. Τοῦτο ὅμως δέν συνεβιβάζετο πρὸς τὸν θεωρητικὸν καί σοβαρὸν χαρακτήρα του, διὸ ἐν τυχαῖον συμβάν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν. Ὁ Βούδδας εἶδε τυχαίως ποτὲ καθ' ὁδὸν ἕνα γέροντα, παρέκει ἕνα ἐξηνητημένον ἀσθενῆ, ὕστερον ἐν λείψανον ἀνθρώπου κηδευομένου, μετ' αὐτὸ ἕνα ἡρεμον ἀσκητὴν, τελείως ἀδιάφορον πρὸς τὰ βάσανα τοῦ βίου. Ἡ θέα τούτων ἐβύθισεν αὐτὸν εἰς μεγάλην λύπην καί ἐσκέφθη, διατί ὁ ἀνθρώπος ὑποφέρει τόσον ὑποκείμενος εἰς τὸ γῆρας, εἰς τὰς ἀσθενείας καί εἰς τὸν θάνατον. Ἐξ ἄλλου ἀπεθαύμασε τὴν ἡρεμίαν καί τὴν μακαριότητα τοῦ ἀσκητοῦ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν στοχασμῶν τούτων ἐγκαταλείπει τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ζωὴν του, τὴν γυναῖκα του, νεογέννητον τέκνον καί ἐνδύεται τὴν τῆβεννον τοῦ ἀσκητοῦ.

Ἀποσυρθεὶς ὁ Βούδδας ἐκ τοῦ κόσμου, ἔζη εἰς τὴν μόνωσιν καί ἐν ᾧ ἐκάθητο σύννους εἰς τὴν ρίζαν δένδρου, σκεπτόμενος διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου, διὰ τὴν αἰτίαν τῶν δεινῶν τοῦ βίου καί διὰ τὴν σχέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὸ Ὑπέρτατον Ὄν, ἐξαίφνης ἐφωτίσθη ἐσωτερικῶς καί διέγνωσε τὰς θεμελιώδεις ταύτας ἀληθείας : πᾶσα διαβίωσις συνεπάγεται θλίψιν· ὅλαι αἱ θλίψεις εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἀπαύστων καί ἀκορέστων ἐπιθυμιῶν· ἐκλείπουσι δὲ αὐταὶ μόνον διὰ τῆς καταστολῆς καί ἐκριζώσεως πάσης ἐπιθυμίας. Ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐκείνης στιγμῆς ὁ Γουτάμα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν, τὴν μακαρίαν ἔλλαμψιν, ἠνώθη μετὰ τοῦ Βράχμα καί οὕτως ἔγινε Βούδδας, ἥτοι πεφωτισμένος, σοφός. Ἦρχισε τότε νὰ κηρύττῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς ιδέας του ἀνά τὰς πόλεις καί τὰς κώμας τῶν Ἰνδιῶν, δίδων αὐτὸς πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς αὐταπαρνήσεως καί τοῦ φιλοσοφικοῦ καί ἀσκητικοῦ βίου.

Αἱ ιδέαι τοῦ Βούδδα εἶναι αἱ ἀκόλουθοι : ὁ πόθος τῆς ζωῆς εἶναι πηγὴ τῶν κακῶν, ἡ ἀνανέωσις δὲ τῆς ζωῆς εἶναι ἀνανέωσις τῶν πόνων. Ὁ Βούδδας, ἥτοι ὁ σοφός καί πεφωτισμένος ἀνθρώπος θέτει τέρμα εἰς τὴν ἀδιάκοπον ταύτην διαδοχὴν τοῦ κακοῦ, ἐκριζώνων τοὺς πόθους, ζῶν ἐν ἀπολύτῳ ἡρεμίᾳ ἐν τῷ

Νιρβάνα, ήνωμένος μετά του Βράχμα. Ουδέποτε ο Βούδδας δι-
 δει σημασίαν εις τόν φθαρτόν τουτον κόσμον και εις τὰ άπα-
 τηλά του φαινόμενα, άκόμη και εις τὸ ἴδιον έγώ. Ἡ λύτρωσις,
 ή τελειότης και ή άγιωσύνη δύνανται νά πραγματοποιηθώσιν
 ύπό του άνθρώπου μόνον δια τῶν ίδίων δυνάμεών του, πραγ-
 ματοποιοῦνται δέ δι' άσστηροῦ άσκητισμοῦ, δι' έκριζώσεως
 πάσης έν ήμῖν έπιθυμίας, δια παντελοῦς άδιαφορίας πρὸς τὰ
 έγκόσμια, και δια τής γνώσεως και διαρκοῦς ένατενίσεως πρὸς
 τὸ Βράχμα μέχρις οτου καταντήσωμεν έν τή καταστάσει τής
 άπολύτου ήρεμίας ή άνυπαρξίας (Νιρβάνα), τοῦθ' όπερ άπο-
 τελει τὸ ιδεώδες του Βουδδιστικοῦ μυστικισμοῦ.

4. Γ ι α ι ν ι σ μ ό ς. Καί οὔτος είναι ιδιαίτερος τύπος τής
 Ἰνδικής θρησκείας με άρχηγόν τόν Μαχοβίραν, όστις έπωνο-
 μάσθη Γίνας, ήτοι νικητής. Τὸ ιδεώδες τής θρησκείας ταύτης
 είναι πάλιν ὁ άσστηρὸς άσκητισμός, ὁ βίος του έπαίτου, βίος
 στερήσεων και βασάνων, διότι ὁ Γίνας έπρέσβευε τήν διαρχίαν
 (dualisme) έν τῷ κόσμῳ, ότι δηλαδή ή ὕλη, τὸ σῶμα είναι πηγὴ
 του κακοῦ, συνεπῶς όφείλομεν νά τυραννῶμεν και νά παραμε-
 λῶμεν τὸ σῶμα, τήν φυλακὴν ταύτην του έν ήμῖν Πνεύματος.

5. Σ υ μ π έ ρ α σ μ α π ε ρ ῖ τ ῆ ς θ ρ η σ κ ε ῖ α ς τ ῶ ν
 Ἰ ν δ ῶ ν. Ἐάν συγκεφαλαιώσωμεν τὰς έκτεθεισας μορφὰς
 του Ἰνδοϊσμοῦ, θά ἴδωμεν, ότι αἱ οὔσιωδέστεραι άλήθειαι αυ-
 του είναι: ή πίστις εις τὸ Βράχμα, τήν άπόλυτον και άπρόσω-
 πον θεότητα· ὁ σεβασμός πρὸς τὰς Βέδδας ὡς άρχαιοτάτας
 πηγὰς τής γνώσεως· ή άσστηρὰ διάκρισις τεσσάρων άσστηρῶς
 άπ' άλλήλων κεχωρισμένων τάξεων· ή πίστις εις τόν νόμον του
 Κάρμαν και εις τὸ ιδεώδες του Νιρβάνα· ὁ κόσμος και ή ζωή
 του άνθρώπου είναι μία άπάτη· ή λύτρωσις έπιτυγχάνεται δια
 του άσκητισμοῦ και του θεωρητικοῦ βίου. Αἱ ιδέαι αὔται ήσκη-
 σαν πάντοτε πολλήν γοητείαν και παρέχουσιν έλπίδα και στή-
 ριγμα δια τούς άγῶνας του βίου εις τὰ πλήθη τῶν Ἰνδῶν και
 σήμεραν άκόμη. Παρά ταῦτα είναι μέγα πρόσκομμα δια τήν
 πρόοδον και τήν βελτίωσιν τής άνθρωπίνης ζωής και κοινωνίας
 τὸ γεγονός, ότι ύποτιμᾷ τόν κόσμον και τήν ζωήν, έξαιρει ὡς
 ιδεώδες τήν άπάθειαν, τήν άνυπαρξίαν, τὸ Νιρβάνα και κατα

συνέπειαν εἶναι ὁ Ἰνδοϊσμός θρησκεία ἀπαισιόδοξος μᾶλλον καὶ ἀρνητική.

β') Ἡ θρησκεία τῶν Σινῶν.
Κομφουκιανισμός καὶ Ταοϊσμός.

Οἱ Σῖναι εἶναι λαὸς λίαν συντηρητικός, διακρινόμενος διὰ τὴν προσήλωσιν του εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος, διὰ τὸ σέβας πρὸς τοὺς προγόνους καὶ διὰ τὴν εὐλάβειάν του πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν τεθνεώτων. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κίνας θεωροῦνται ὡς ἄμεσοι ἀπόγονοι τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ ὑψίστου τῶν Θεῶν, οἱ δὲ προσενεγκόντες μεγάλας ὑπηρεσίας ἤρωες τοῦ παρελθόντος τιμῶνται ὡς κατώτεροι θεότητες· ὡς πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν τεθνεώτων οἱ Σῖναι πιστεύουσιν ὅτι πλανῶνται ὑπερθεν τοῦ νεκροταφείου ἢ τῆς πρῶην κατοικίας των. Κατὰ ταῦτα ἡ θρησκεία τῶν Σινῶν εἶναι προγονολατρεία, ἀλλ' εἶναι συνάμα καὶ φυσιολατρική, διότι, πλὴν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν προγόνων, ἔχουσιν οὗτοι θεοποιήσει καὶ τὰ μεγάλα ἐν τῇ φύσει ὄντα καὶ φαινόμενα, ἰδίως τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀνέμους, τὴν βροχὴν κ. ἄ. Ἰδιαιτέρα ἱερατικὴ τάξις παρ' αὐτοῖς δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οἱ Αὐτοκράτορες καὶ οἱ κατὰ τόπους ἄρχοντες, οἱ λεγόμενοι Μανδαρίνοι, προΐστανται τῶν θυσιῶν καὶ τῶν τελετῶν. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, τὸ Πεκῖνον, ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας διευθύνσεις βωμοὶ τεράστιοι, πρὸς Ν. μὲν βωμὸς τοῦ Οὐρανοῦ, πρὸς Β. βωμὸς τῆς γῆς, πρὸς Α. τοῦ ἡλίου καὶ πρὸς Δ. τῆς σελήνης.

Ὁ κύριος μεταρρυθμιστὴς καὶ διοργανωτὴς τῆς θρησκείας τῶν Σινῶν εἶναι ὁ Κομφούκιος (551—479 π. Χ.), ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ὠνομάσθη αὕτη Κομφουκιανισμός. Οὗτος κατήγετο ἐκ πτωχῆς μὲν, ἀλλ' ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας. Ὁ Κομφούκιος ἐνεφορεῖτο ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ καλὴ διοίκησις ἐπαρκεῖ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἠθικὴν πρόοδον τῶν πολιτῶν. Οἱ ἄρχοντες, κατὰ τὸν Κομφούκιον, πρέπει νὰ εἶναι πρότυπα ἀρετῆς διὰ τὸν λαόν, ὅστις πάλιν ὡς πρώτην ἀρετὴν ὥφειλε νὰ

ἔχη τὴν πειθαρχίαν εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς νόμους καὶ σεβασμὸν πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Κομφούκιος ἀνῆλθε διὰ τὰς πολλὰς ἀρετάς του μέχρι τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ, ἀλλ' ἐνωρὶς παρητήθη καὶ περιεφέρετο ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς Κίνας, διαδίδων τὰς ἰδέας του. Ὁ Κομφούκιος δὲν ἔθιξε καθόλου τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ παραδόσεις τῶν Σινῶν, ἐνδιαφερθεὶς κυρίως διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους, διὸ καὶ θεωρεῖται ὡς κοινωνιολόγος καὶ πολιτικὸς μεταρρυθμιστὴς μᾶλλον παρά ὡς ἰδρυτὴς νέας θρησκείας. Αἱ ἠθικαὶ του ἰδέαι ἦσαν ἀπλαῖ καὶ πρακτικαί, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι: καλὴ συμπεριφορὰ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, δικαιοσύνη πρὸς ὅλους, τάξις καὶ εὐπρέπεια εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν, ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ Κράτος. Ἐπίστευεν ὁ Κομφούκιος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἀγαθὸς καὶ ἐλεύθερος κατὰ τὴν βούλησιν, δυνάμενος διὰ τῶν καλῶν ἔργων νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀνύψωσιν τῆς προσωπικότητός του καὶ τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην καὶ ἁρμονίαν. Ἐδέχετο ὡσαύτως τὴν θρησκευτικότητα τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους καὶ ἐτόνιζε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ παρελθόντος.

Ἄλλος ἀναμορφωτὴς τῆς θρησκείας τῶν Σινῶν εἶναι ὁ Λαοτσὲ (604 π. Χ.), ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου Ταο-τεχ-κίγκ, ἧτοι περὶ θεότητος καὶ ἀρετῆς. Ὁ Λαοτσὲ ἀνέπτυξεν ἀρχὰς μᾶλλον μυστικοπαθεῖς καὶ πανθειστικὰς. Ἐνῶ ὁ Κομφούκιος ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐνεργοῦ δράσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὁ Λαοτσὲ συνίστα τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὸν κόσμον, τὴν μόνωσιν καὶ τὴν ἐνατένισιν πρὸς τὸ Ταὸ ἧτοι πρὸς τὴν ὑψίστην ἀρχὴν καὶ δύναμιν, τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν τῷ σύμπαντι καὶ κυβερνῶσαν καὶ ὀρίζουσαν τὴν πορείαν τῶν πάντων καὶ τὴν ζωὴν ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἐκ τοῦ Ταὸ, ὡς ἔκ τινος μυστικῆς ἀρχῆς, ἐκπορεύονται τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ μόνον δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν ὄντων. Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι ἐστραμμένα, οὐχὶ εἰς τὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εἰς τὸ Ταὸ, πράττει δὲ τοῦτό τις, ὅταν δεικνύῃ ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν καὶ κα-

λωσύνην και αγαθότητα, ου μόνον προς τους φίλους, αλλά και προς τους έχθρους.

Ο Κομφουκιανισμός, ο Ταοϊσμός και ο Βουδδισμός θεωρούνται υπό των Σινών ως αι τρεις μεγάλοι θρησκείαι, δια τουτο όχι μόνον συνυπάρχουσιν, αλλά συμβαίνει, ώστε πολλοί Κινέζοι να λαμβάνωσι μέρος εις τας έορτάς και τας θυσίας και των τριών θρησκειών. Παρά ταυτα διακρίνονται απ' άλλήλων κατά τουτο, ότι ο μόν Κομφούκιος τονίζει ιδιαιτέρως, ότι η θρησκεία έγκειται εις την καλήν συμπεριφοράν και υποταγήν των νεωτέρων προς τα πρεσβύτερα μέλη της κοινωνίας, ο δέ Βουδδας, ότι αυτη συνίσταται εις την άρνησιν των πάντων μέχρις τουτέλεθου ή ένωσις μετά του Βράχμα, και ο Λαοτσέ τέλος κηρύττει την μυστικήν ένατένισιν και συμμόρφωσιν προς την θείαν πορείαν του κόσμου, την διευθυνομένην υπό του Ταο.

γ) Σιντοϊσμός, ή θρησκεία των Ιαπώνων.

Ο Σιντοϊσμός ήτοι «ή οδός των θεων» είναι ή θρησκεία των Ιαπώνων, αρχαία, όσον ή ιστορία αυτών, και κατ' έξοχήν θρησκεία έθνική, διότι διδάσκει την πίστιν εις την θείαν καταγωγήν της χώρας των Ιαπώνων και της Ιαπωνικής Μοναρχίας. Ο Μικάδος θεωρεΐται ως άμεσος απόγονος της Θεας του Ηλίου Αμα-τερασού, της ύψιστης των Θεων, και ου μόνον ή χώρα και ο αυτοκράτωρ, αλλά και αυτός ο Ιαπωνικός λαός θεωρεΐται επίσης έκλεκτός και περιούσιος λαός του θεου, ανώτερος πάντων των λοιπων λαων της γης.

Τα ιερά βιβλία του Σιντοϊσμου περιέχουν την αρχαίαν ιστορίαν της Ιαπωνίας και τα κατορθώματα των Αυτοκρατόρων. Ωρισμένας άληθειας πίστεως και ήθικας έντολάς εις αυτα δέν εύρίσκομεν ει μη μόνον το καθήκον της λατρείας και άφοσιώσεως προς τον Αυτοκράτορα και την Ιαπωνίαν. Οι Ιάπωνες αποδίδουσιν ώσαύτως θρησκευτικήν σημασίαν εις την καθαριότητα, διό υπάρχουν πολλοί καθαρμοι εις την λατρείαν των, αι δέ υπ' αυτών ιδιαιτέρως τιμώμεναι άρεται είναι ή πειθαρχία, το θάρρος, ή άξιοπρέπεια, ή αυτοκυριαρχία κ. ά. Κατά

τά άλλα ὁ Σιντοϊσμός εἶναι φυσιολατρικὴ θρησκεία, διότι αἱ θεότητες ὅλαι εἶναι δυνάμεις τῆς φύσεως, ὅπως ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα, ἡ θύελλα, ἡ ὀμίχλη, τὰ ὄρη καὶ ἄλλα, χάριν δὲ αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἀναρίθμητοι βωμοὶ ἀνά τὴν χώραν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπηρετοῦσι πολυάριθμοι ἱερεῖς. Ὁ κυκλοτερῆς καθρέπτῆς, ὁ ὑπάρχων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἰαπωνικοῦ ναοῦ πρὸ τοῦ βωμοῦ, εἶναι τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ Ἥλιου.

Ὁ Σιντοϊσμός ὡς κύριον αὐτοῦ ἔργον ἔχει νὰ ἐξυψώσῃ τὸ πατριωτικὸν αἴσθημα τῶν Ἰαπῶνων καὶ νὰ ὑποβοηθήσῃ πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ θεοποιουμένου Ἰαπωνικοῦ Κράτους. Ἐναντι τῶν ἄλλων θρησκευμάτων ὁ Σιντοϊσμός εἶναι πολὺ ἀνεκτικός, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κομφουκιανισμός καὶ ὁ Βουδδισμός, ἐσχάτως δὲ καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἀπέκτησαν πολλοὺς ὀπαδοὺς ἐν τῇ Ἰαπωνίᾳ.

δ) Ζωροαστρισμός ἢ Παρσισμός.

Ζωροαστρισμός ἢ Παρσισμός καλεῖται ἡ θρησκεία τῶν Περσῶν, τὴν ὁποίαν ἴδρυσεν ὁ Ζωροάστρης κατὰ τὸν 5' αἰῶνα π. Χ. Ἡ θρησκεία αὕτη ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας καὶ ἐξῆς συνδέεται ποικιλοτρόπως μὲ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Κύριος, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν καὶ εὐεργέτης τῶν Ἰουδαίων, θεωρεῖται ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ καὶ τιτλοφορεῖται ὡς Μεσσίας (Ἰησ. 45, 1)· οἱ Μάγοι, οἱ προσκυνήσαντες τὸν Κύριον κατὰ τὴν γέννησίν του, ἦσαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἱερεῖς τοῦ Ζωροαστρισμοῦ· ὁμοίως ἡ λέξις «παράδεισος» εἶναι Περσικὴ.

Βασικὴ ἰδέα τοῦ Ζωροαστρισμοῦ, οὗτινος τὸ ἱερὸν βιβλίον λέγεται «Ἀβέστα» (=γνώσις), εἶναι ἡ διαρχία, ἤτοι ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχουσι δύο ἀρχαὶ ἢ δύο θεοὶ τοῦ κόσμου, ὁ θεὸς τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ φωτὸς «Ἀχουραμάσδα ἢ Ὁρμούσδης, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχονται πάντα τὰ καλὰ εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ ἢ τοῦ σκοτίου Ἀριμάν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν ὑπάρχει διαρκὴς πάλη, ἀλλ' ἐν τέλει, κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ζωροαστρισμοῦ, θὰ ἐπικρατήσῃ ἡ βασιλεία τοῦ καλοῦ θεοῦ. Περὶ τοὺς θεοὺς τούτους ὑπάρχει πληθὺς κατωτέρων θεῶν ἢ ἀγαθῶν

καί πονηρῶν πνευμάτων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουσιν ὡσαύτως μέρος εἰς τὴν πάλην. Οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι διὰ τῶν καλῶν ἔργων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ καλοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄλλαι ἰδέαι καὶ συνήθειαι τοῦ Ζωροαστρισμοῦ εἶναι, ἡ πίστις εἰς μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν, ἡ λατρεία τοῦ πυρὸς ὡς συμβόλου τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, ἡ συχνὴ προσευχὴ, διάφοροι καθαρμοὶ κατὰ τὴν λατρείαν, ἡ ἔξαρσις τῶν ἀρετῶν τῆς εἰλικρινείας, τοῦ μίσους πρὸς τὸ ψεῦδος, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγνότητος· συνιστᾷ ὅμως οὗτος κακὸν ἔναντι κακοῦ καὶ τὴν βίαν ὡς μέσον διαδόσεως τῆς θρησκείας, διὰ τοῦτο, ἀφ' ὅτου ἠσπάσθησαν αὐτὸν οἱ Πέρσαι βασιλεῖς, ἐξηπλώθη διὰ τοῦ πολέμου καὶ εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς θρησκείας καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ζωροάστρης ἔλαβε μέρος. Σήμερον οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Παρσισμοῦ εἶναι ὀλίγοι (περίπου 2 ἑκατομμ.) καὶ τούτων οἱ περισσότεροι εὐρίσκονται εἰς τὴν Βομβάν τῶν Ἰνδιῶν, ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι προσηλυτίσθησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν κατὰ τὸν Η' αἰῶνα.

ε) Μωαμεθανισμός.

Ἡ θρησκεία αὕτη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, γεννηθέντος ἐν Μέκκᾳ τῆς Ἀραβίας τῷ 570 μ. Χ. Εἶναι ἡ νεωτέρα ἐξ ὄλων τῶν θρησκειῶν καὶ ἐξηπλώθη, δυστυχῶς εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου, διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὁ Μωάμεθ ἦτο φύσει θρησκευτικὸς ἀνὴρ καὶ, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἔζη ὡς ποιμὴν καὶ ἔμπορος, μετεβλήθη εἰς φλογερὸν προφήτην μιᾶς νέας θρησκείας. Εἶχε τὴν βαθεῖαν πεποιθήσιν, ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἐνισχύετο διὰ τῶν συχνῶν προσευχῶν καὶ διὰ τῶν ὄπτασιων, τὰς ὁποίας, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτοῦ, ἔβλεπεν. Ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης ὠθούμενος ἀφώσιώθη μετὰ ζήλου καὶ φανατισμοῦ εἰς τὴν ἀποστολὴν του καὶ ἐρριποκινδύνευσε πολλάκις χάριν τῆς θρησκείας. Πλὴν τούτου εἶχε τὰ προσόντα τοῦ ἱκανοῦ ἀρχηγοῦ, ἦτο δεξιὸς ὀργανωτῆς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπιτυχῶν διὰ τῆς συνέσεώς του νὰ ὑποτάξῃ καὶ ἐνώσῃ τὰς ἀγρίας Ἀραβικὰς φυλάς ὑπὸ τὴν νέαν θρησκείαν.

Κατά τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του ὁ Μωάμεθ, ὡς ἔμπορος καὶ ποιμὴν, ἐσχετίσθη μὲ πολλοὺς Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς, τῶν ὁποίων ἀπεθαύμαζε τὴν θρησκείαν. Δυσηρηστημένος ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν τῶν συμπατριωτῶν του, ἀποφασίζει νὰ μεταβάλη τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἠθῶν τῶν Ἀράβων· ἀλλ' ἐν Μέκκᾳ οἱ περὶ αὐτὸν ἐχλεύαζον τὰς ἰδέας του περὶ ἑνὸς θεοῦ, περὶ μελλούσης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως καὶ ἠπειλοῦν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν. Τότε ὁ Μωάμεθ μεθ' ἑνὸς μόνον ὁπαδοῦ φεύγει κρυφίως εἰς Μεδίναν κατὰ τὸ ἔτος 622 μ. Χ. καὶ ἡ φυγὴ αὕτη θεωρεῖται κρίσιμος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἀρχίζει ἡ χρονολογία τῶν Μωαμεθανῶν.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Μεδίνας ὁ Μωάμεθ εἶχε μεγαλειτέρας ἐπιτυχίας· ἡ θρησκεία του διαδίδεται ταχέως καὶ ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας καὶ τῶν πολέμων εἰς ὅλας τὰς Ἀραβικὰς φυλάς καὶ εἰς τοὺς περιοίκους λαούς. Ἐτέθησαν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τὰ θεμέλια μιᾶς νέας θρησκείας ἡ ὁποία σήμερον εἶναι τρίτη ἐν τῷ κόσμῳ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὁπαδῶν (250 ἑκατ. περίπου).

Τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν εἶναι τὸ Κοράνιον, γραφὲν κατὰ τινάς, ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἢ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Τούτου αἱ κυριώτεραι ἰδέαι εἶναι : ὑπάρχει εἰς θεός, δημιουργὸς τοῦ κόσμου καὶ παντοδύναμος· ὁ θεός ἀπέστειλε τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἄλλους προφήτας, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατήσωσι τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν διαφθοράν, διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ὡς τελευταῖον προφήτην τὸν Μωάμεθ. Τὸ Κοράνιον εἶναι ἡ τελευταία ἅμα καὶ τελειοτάτη ἀποκάλυψις τοῦ θεοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ὑποτάσσονται ἀγογγύστως εἰς τὰς αἰωνίους βουλὰς τοῦ θεοῦ καὶ ὑπόκεινται εἰς τὸ πεπρωμένον (Κισμέτ). Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ συνιστᾷ τὴν τελείαν ὑποταγὴν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο λέγεται Ἰσλάμ (= ὑποταγή, μουσλήμ = πιστός, ἀφωσιωμένος)· διδάσκει ὡσαύτως, ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα κρίσις καὶ ἀνταποδοσις, παράδεισος δὲ πλήρης ὑλικῶν ἀπολαύσεων ἢ κόλλαις ἀναμένει τοὺς ἀνθρώπους ἀναλόγως τῶν ἔργων των.

Ἡθικαὶ ἐντολαὶ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ εἶναι : ἐπανάληψις

καθ' ἐκάστην τῆς ὁμολογίας ὅτι : εἷς εἶναι ὁ θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ, ὁ προφήτης αὐτοῦ (λα ἰλαχα, ἰλα λαχοῦ Μουχαμετ ρασουλου λαχ)· προσευχὴ πεντάκις τῆς ἡμέρας, ἐλεημοσύνη, νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, ἀποδημία εἰς Μέκκαν πρὸς προσκύνησιν τοῦ τεμένου· ἐνθα φυλάσσεται ὁ ἱερός λίθος τῆς Κιάβας, πεσὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ἀράβων. Αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ Μωαμεθανισμοῦ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰλημμένα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Παραδέχεται ὡσαύτως ὁ Μωαμεθανισμὸς τὴν πολυγαμίαν, τὴν δουλείαν, τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς ἄλλοθρήσκους καὶ τὴν βίαν πρὸς ἐπιβολὴν τῆς θρησκείας.

ς) Ὁ Ἰουδαϊσμός.

Οἱ Ἰσραηλίται ἀπὸ τῆς κλήσεως τοῦ Ἀβραάμ, ἐκ τοῦ ὁποίου κατάγονται, διετέλεσαν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις, ἕνεκα τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ, ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι θὰ πληθυνθῶσιν οἱ ἀπόγονοί του πολὺ καὶ ὅτι ἐκ τῆς γενεᾶς του θὰ γεννηθῆ ὁ μέλλων λυτρωτῆς τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπαγγελία αὕτη περὶ τοῦ Μεσσοῦ ἐπανελήφθη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας, προεφήτευσαν δὲ πολλὰ κατόπιν καὶ οἱ προφῆται περὶ τοῦ Μεσσοῦ, οὕτως ὥστε αἱ Μεσσιανικαὶ ἰδέαι ἀπετέλουν τὴν δύναμιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διότι εἰς τὸν Μεσσίαν ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας περὶ ἀποκαταστάσεως καὶ ἀνυψώσεώς των εἰς δόξαν καὶ ὑπεροχὴν ὑπὲρ τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς γῆς. Σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κυρίου, αἱ περὶ Μεσσοῦ ἰδέαι ἀπέκτησαν ἐντελῶς κοσμικὸν χαρακτήρα καὶ ἀντὶ πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ λυτρωτοῦ, ἠλπίζον οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὗτος θὰ ἦρχετο ὡς ἰσχυρὸς βασιλεὺς καὶ γενναῖος πολεμιστῆς διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους.

Ἐκτὸς τῶν Μεσσιανικῶν ἰδεῶν ἡ θρησκεία τῶν Ἰουδαίων στηρίζεται καὶ εἰς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον, ὃν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα, ἐμπνευσθεῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος περιέχει τὰ καθή-

κοντα τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ὡς καὶ πλείστας διατάξεις τῆς θείας λατρείας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν Ἰουδαίων· διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς θεωρεῖται ὡς μέγας προφήτης τῆς Π. Διαθήκης καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους νομοθέτας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς νομοθεσίας του καὶ οἱ Προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τῶν ὑπερόχων καὶ θεοπνεύστων διδασκαλιῶν των προσεπάθησαν νὰ συγκρατήσωσι τοὺς Ἰουδαίους μακρὰν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν εἰς τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν μόνον καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν λατρείαν αὐτοῦ, παρεσκεύασαν δὲ καταλλήλως τοὺς Ἰουδαίους πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Νόμος καὶ αἱ προφητεῖαι ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ θελήματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀποκάλυψις ἔμελλε νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς τελειοτάτης ἐν τῷ Χριστῷ τοιαύτης. Ἡ Μωσαϊκὴ θρησκεία χρησιμεύσασα κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ὡς σκιά καὶ προτύπωσις τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ὡς «παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν» (Γαλ. 3,24 καὶ Κολοσ. 2,17), ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν κατανόησιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν· διὰ τοῦτο ἡ Π. Διαθήκη, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ἀποτελεῖ μετὰ τῆς Κ. Διαθήκης τὴν Ἀγίαν Γραφὴν τῶν Χριστιανῶν.

4. ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε συντόμου ἐκθέσεως περὶ τῶν θρησκειῶν τῶν λαῶν τῆς γῆς, πλὴν τῆς Χριστιανικῆς, καταφαίνεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν προσεπάθησαν νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τοῦ θεοῦ διαφοροτρόπως καὶ διὰ τῆς θρησκείας νὰ βελτιώσωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις καὶ τὴν ἠθικὴν ποιότητα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου των. Αἱ θρησκεῖαι αὗται, κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ἤτις οὐδέποτε ἔλειπεν ἐκ τοῦ κόσμου, ἐχρησίμευσαν πολλάκις ὡς στήριγμα καὶ παρηγορία τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς. Εἰς τὸ βάθος τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἐκδηλώσεων, οἵαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν, ὑποκρύπτεται ἡ

έσωτάτη φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις εἶναι θρησκευτική, καί ὁ μύχιος πόθος αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον καί ὑπερφυσικόν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανὸς πρέπει νὰ ἐρευνᾷ καί αὐτὰς μετὰ συμπαθείας, οὐχὶ δὲ νὰ ἀπαξιοῖ ταύτας οἰασδήποτε προσοχῆς ὡς τελείως ψευδεῖς. Ἐν προκειμένῳ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου «τὰ πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε» (1 Θεσσ. 5,21) καί τοὺς ἐπίσης εὐαγγελικωτάτους λόγους τοῦ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος : «ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστίν» (2 Ἀπολογ. 13,4).

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἐκθέσωμεν τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν καί θὰ ἴδωμεν ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα, ὅτι ὄντως τελειοτάτη εἶναι ἢ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις καί ἀναμφισβήτητος καί πασιφανῆς εἶναι ἢ ὑπεροχὴ τῆς θεοσυστάτου Χριστιανικῆς θρησκείας ὑπὲρ πάσας τὰς θρησκείας τῆς γῆς.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

5. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις διεδόθη εἰς τὸν κόσμον, εἶναι τὸ κήρυγμα. Ἐκ τῆς ἰδρύσεώς της ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐθεώρει ἀπαραίτητον ἔργον, πρὶν δεχθῆναι εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, νὰ κατηχῆ, ἵτοι νὰ διδάσκη αὐτὸν τί πρέπει νὰ πιστεῦῃ καὶ τί πρέπει νὰ πράττῃ διὰ νὰ καταστῆ ἄξιον μέλος αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ ἐκαλεῖτο κατήχησις, οἱ δὲ οὕτω προπαρασκευαζόμενοι ἐκαλοῦντο κατηχούμενοι. Ἐντεῦθεν λέγομεν ὅτι Ἱερὰ Κατήχησις εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔκθεσις τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν τῆς θρησκείας.

Ἡ τοιαύτη κατηχητικὴ ἐνέργεια δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ πιστεῦσωσι καὶ νὰ βαπτισθῶσι, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία προσεπάθει διὰ τῆς κατηχήσεως νὰ στερεώσῃ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν κατὰ Χριστὸν βίον καὶ τοὺς ἤδη πιστεύοντας. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης διεμορφώθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ Κατηχητικαὶ Σχολαί, ἐκ τῶν ὁποίων περιώνυμος κατέστη ἡ ὑπὸ τοῦ Πανταίνου ἰδρυθεῖσα Κατηχητικὴ Σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας. Αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ ἤκμασε πολὺ καὶ ἐξείλιχθη εἰς σπουδαίαν Θεολογικὴν Σχολήν, ἐν ᾗ ἐδίδαξαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης κ. ἄ. Οἱ κατηχούμενοι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας διεκρίνοντο εἰς διαφόρους τάξεις, τὰς ὁποίας ὄφειλον νὰ διέλθωσι πρὶν βαπτισθῶσι καὶ λάβωσι μέρος, ὡς τέλειοι πιστοί, εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὴν Ἱερὰν Λειτουργίαν.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ κατήχησις καὶ τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα ἀπέκτησαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, διότι δι' αὐτῶν κατοχυροῦνται οἱ πιστοὶ ἐναντίον τῶν πολυαρίθμων πολεμίων τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ μάλιστα εἰς τὰ Κράτη ἐκεῖνα, ἔνθα δὲν διδάσκονται τὰ θρησκευτικὰ εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα. Καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία τελευταίως ἀναπτύσσει ἀξιοσημεῖωτον κατηχητικὴν δρᾶσιν διὰ

της ιδρύσεως τῶν Κυριακῶν Κατηχητικῶν Σχολείων εἰς τὰ ὅποια πολυάριθμοι νέοι καὶ νέαι διδάσκονται μεθοδικῶς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ διαπαιδαγωγοῦνται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἐκτελοῦσι τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως, ἦσαν ἀνέκαθεν κληρικοί, ὡς μόνοι ἀρμόδιοι νὰ ὀδηγήσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν πίστιν καὶ, ὡς ἀληθεῖς ποιμένες, νὰ προφυλάττωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς διαφόρους πνευματικοὺς κινδύνους. Ἀλλὰ καὶ λαϊκοί, ὅταν ἔχωσι καταρτισθῆ καταλλήλως, λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατηχῶσι τοὺς πιστοὺς. Μάλιστα, ἀφ' ὅτου εἰσῆχθη ὁ νηπιοβαπτισμός, ὁ ἀνάδοχος ἀναλαμβάνει κατὰ τὸ βάπτισμα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξῃ τὸν βαπτισθέντα τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

6. ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ Ι. ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ Ἱερὰ Κατήχησις ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ ὅποια κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι δύο, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις. Αὗται περιέχουσι τὴν θεῖαν Ἀποκάλυψιν, γραπτὴν καὶ ἄγραφον ἤτοι πᾶν ὅ,τι ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ θεοπνεύστων ἀνδρῶν καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.

α) Ἁγία Γραφή.

Ἁγία Γραφή εἶναι τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα βιβλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, τὰ ὅποια ἐγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ ἀγίων ἀνδρῶν καὶ περιέχουσι τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν παρεσκευάσθη καὶ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ τὰς θείας ἀληθείας, τὰς ὁποίας ὀφείλει πᾶς χριστιανὸς νὰ πιστεῦῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὸν βίον του, ἐὰν θέλῃ νὰ σωθῇ.

Περιλαμβάνει δὲ ἡ Ἁγία Γραφή τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη, ἀποτελουμένη ἐκ 49 βιβλίων,

περιέχει την Ιστορίαν του Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκδηλοῦται ἡ πρόθεσις τοῦ Θεοῦ, ὅπως διὰ τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ ἐτοιμασθῇ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἐγράφησαν εἰς διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, πλὴν ἐλαχίστων, γραφέντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς ἐπίσημον καὶ ἀνεγνωρισμένην μετάφρασιν αὐτῆς ἔχει τὴν μετάφρασιν τῶν Ο΄, τὴν γενομένην, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ ἐβδομηκοντα δύο ἐρμηνευτῶν κατὰ τὸν β΄ αἰῶνα π. Χ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ χάριν τῶν ἐλληνιζόντων Ἰουδαίων καὶ εἰς τὴν ὁποίαν παραπέμπουσι καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἀποτελουμένη ἐξ 27 βιβλίων, ἐκθέτει τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων. Λέγεται συνήθως καὶ ἀπλῶς «Ἱερὸν Εὐαγγέλιον», διότι ἀναγγέλλει εἰς τὴν ἐν ἀμαρτίαις βασανιζομένην ἀνθρωπότητα τὴν εὐχάριστον εἶδῃσιν τῆς ἀπολυτρώσεώς της διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Ἀγία Γραφή κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἶναι θεόπνευστος, ἦτοι πιστεύομεν, ὅτι ἐν αὐτῇ «ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι» (2 Πέτρ. 1, 21 καὶ 2 Τεμ. 3, 16). Ἡ θεοπνευστία αὕτη ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ἔννοιαν μόνον τοῦ περιεχομένου τῶν Ἀγ. Γραφῶν οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸ γράμμα αὐτῶν. Ὅτι ἡ Ἀγ. Γραφή εἶναι θεόπνευστος καταφαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς : α) Αὕτη περιέχει ὑψηλὰς καὶ καθαρὰς ἀληθείας περὶ Θεοῦ, περὶ κόσμου, περὶ ἀνθρώπου, περὶ τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξενεχθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγραμμάτων καὶ προερχομένων ἀπὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον δὲν διεκρίνετο τότε διὰ τὴν ἐπίδοσιν του εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ γράμματα. β) Αἱ ἀλήθειαι αὗται παρὰ τὰς παντοίας ἀντιδράσεις ἐκ διαφόρων αἰτίων διεδόθησαν ἀνευ βιαίων ἢ ὑλικῶν μέσων εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς, διέπλασαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἀνύψωσαν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ προήγαγον τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ. Οὐδεμία ἄλλη διδασκαλία, κατὰ τὴν ὁμολογίαν σήμερον πλείστων κριτῶν,

ἀκόμη καὶ μὴ Χριστιανῶν, ἠδυνήθη ἢ θά δυνηθῆ ποτε νὰ ὑπερβῆ κατὰ τὴν τελειότητα καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας αἱ ὁποῖαι εἶναι ὠφέλιμοι εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, εἰς οἰανδήποτε ἀνάπτυξιν καὶ ἂν εὐρίσκωνται οὗτοι, καὶ εἰς οἰανδήποτε φυλὴν ἢ ἐποχὴν ἢ ἡλικίαν καὶ ἂν ἀνήκωσιν. Ὅπως ὁ ὑλικὸς κόσμος δὲν δύναται ποτε νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαὶ θὰ ἔχωσι πάντοτε ἀνάγκην τῶν φωτεινῶν ἀληθειῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. γ) Αἱ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ περιεχόμεναι ἐπαγγελίαι καὶ προφητεῖαι περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐξεπληρώθησαν ἅπασαι, τοῦτο δὲ οὐδέποτε θὰ ἐγένετο, ἐὰν οἱ ἅγιοι συγγραφεῖς δὲν ἐφωτίζοντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὥστε νὰ προῖδωσι τὰ μέλλοντα.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων δεχόμεθα, ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι θεόπνευστος καὶ αἱ ἐν αὐτῇ περιεχόμεναι ἀλήθειαι αἰωνίου κύρους, ὥστε ἡ ἀνθρωπότης, ἀναπτυσσομένη καὶ προοδεύουσα, δὲν θὰ προσθέσῃ οὐδὲν τελειότερον αὐτῶν, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτάς καὶ θὰ ἀνευρίσκῃ νέας δυνάμεις διὰ τὴν ἐξυγιάνσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ της βίου, πραγματοιοῦσα σὺν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

β) Ἱερὰ Παράδοσις

Δευτέρα πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, συνεπῶς καὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἴση κατὰ τὸ κύρος καὶ τὴν σπουδαιότητα πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἶναι ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἡ ὁποία συμπληροῖ καὶ ἐρμηνεύει τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ περιέχει ἀληθείας συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Ἡ πλουσία ζωῆ τῆς Ἐκκλησίας, καθοδηγουμένης ἐν πᾶσιν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῆ ἅπασα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Ἄλλως τε οὔτε ὅλοι οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος (Ἰωάν. κ' 30 κα' 25), οὔτε ὅλη ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων ἐκτίθενται ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς, διὰ τοῦτο βλέπομεν τὸν Ἀπόστολον Παῦλον συνιστῶντα: «ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς Παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν»

(2 Θεσσ. β' 15, 1 Κορ. ια' 2). Πλήν τούτων καί τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἐγράφησαν εἰς διαφόρους ἐποχὰς μεταξύ 50 - 90 μ. Χ. ἤτοι πολὺ βραδύτερον μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν καί μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς πλείστας χώρας, ἡ δὲ συλλογὴ αὐτῶν εἰς ἓν καί ὁ σχηματισμὸς τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης ἔγινε κατὰ τὸν β' μ. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, κατὰ τὰ ὁποῖα, δὲν εἶχεν ἀποτελεσθῆ εἰσέτι ὁ κανὼν τῆς Κ. Διαθήκης, αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Κοινότητες ἐστηρίζοντο εἰς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων καί τῶν διαδόχων αὐτῶν. Τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἐγράφησαν διὰ τοὺς ἤδη πιστεύσαντας καί βαπτισθέντας, προϋποθέτουσι δὲ ἐν πολλοῖς τὴν διὰ ζώσης διδασκαλίαν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις λοιπὸν εἶναι συνέχεια τοῦ κηρύγματος τοῦ Κυρίου καί τῶν Ἀποστόλων, συμπλήρωμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί προῖόν, ὅπως καί αὕτη, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν στηριχθεῖσα ἡ Ἐκκλησία, ἄλλα μὲν βιβλία περιέλαβεν εἰς τὸν Κανόνα τῆς Κ. Διαθήκης, ἄλλα δὲ ἀπέρριψεν ὡς *ν ὀ θ α καὶ ψ ε υ δ ε π ἰ γ ρ α φ α*· εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν διετηρήθησαν πολλοὶ τύποι τῆς θείας Λατρείας καί τῆς τελέσεως τῶν Ἱερῶν μυστηρίων, οὐσιώδεις διὰ τὸ κύρος αὐτῶν· ἀλλ' εἰς τὴν Παράδοσιν ὡσαύτως, τὴν διαφυλαχθεῖσαν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας καί εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, στηριζόμεθα διὰ τὴν ἄρθρην ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Διὰ τοῦτο ὡς ἄμεσος πηγὴ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως χρησιμεύουσι καί τὰ γραπτὰ ἐκεῖνα μνημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα κατεγράφη καί διευτυπώθη ἡ Ἱερὰ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἢ τὸ τῆς Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, τὸ συνταχθὲν ἐν Νικαίᾳ (325) τὸ πρῶτον, καί συμπληρωθὲν ἐν τῇ ἐν Κων/πόλει Οἴκουμ. Συνόδῳ (381). Τὸ Σύμβολον τοῦτο ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται ὡς τὸ μόνον ἐπίσημον σύμβολόν της. Πλήν τούτου ὑπάρχουσι καί δύο ἄλλα, ἐπίσης σπουδαῖα καί καθολικοῦ κύρους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν γενομένων ἐν αὐτοῖς προσθηκῶν ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἡμετέρα δὲν δέχεται ταῦτα ὡς Σύμβολα τῆς πί-

στεώς της. Ταῦτα εἶναι τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον, ἀποδιδόμενον ὑπὸ τινος ἱστορικῶς ἀσθηρίκτου παραδόσεως εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους καὶ τὸ Ἀθανασιανὸν Σύμβολον, ὅπερ ἀποδίδεται μὲν εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἀλλὰ σήμερον οὐδεὶς δέχεται τοῦτο ὡς ἔργον τοῦ μεγάλου τούτου πατρός. β) Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἢ καὶ ἐκείνων ἐκ τῶν τοπικῶν Συνόδων, τῶν ὁποίων τὰς ἀποφάσεις ἐπεκύρωσαν αἱ Οἰκουμενικαὶ τοιαῦται. γ) Τὰ συγγράμματα τῶν ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκφέρεται καὶ ὁμοφώνως ἢ γνώμη αὐτῶν περὶ τῶν ζητημάτων τῆς πίστεως. Ὡς δευτερεύουσαι μόνον πηγαὶ τῆς Ὁρθοδόξου ἱεράς Κατήχησεως δύνανται νὰ χρησιμεύωσι καὶ αἱ εἰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Δυτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους γενόμεναι ἐκθέσεις ἢ ὁμολογίαι πίστεως καὶ αἱ ἀποφάσεις τοπικῶν τινῶν Συνόδων, ὅπως ἡ Ὁ μ ο λ ο γ ί α Πέ τ ρ ο υ τ ο Ὡ Μ ο γ ί λ λ α, ἐπισκόπου Κιέβου ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν τῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησίας τῷ 1643· τὰ Π ρ α κ τ ι κ ἄ τῆς ἐν Κων]πόλει Συνόδου τῷ 1638, τῆς ἐν Ἰασιῶ τῷ 1642 καὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1672· ἡ Ὁ μ ο λ ο γ ί α Δοσιθέου, ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων καὶ ἡ Ὁ μ ο λ ο γ ί α τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, γραφεῖσα ὁμῶς κατὰ τὴν διατριβὴν του ἐν Ἐμστάλδη τῆς Γερμανίας πρὸς ἀπόκρουσιν ἰδίᾳ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας· τέλος αἱ ἀπαντήσεις Ἱερεμίου τοῦ Β', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς θεολόγους τῆς Τυβίγγης, οἵτινες, πέμψαντες τὴν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν των πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους, ἐπεδίωκον τὴν συνεννόησιν καὶ ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

7. ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

Ἡ Ἱερά Κατήχησις διαιρεῖται συνήθως εἰς δύο μέρη, τὸ δ ο γ μ α τ ι κ ὸ ν καὶ τὸ ἠ θ ι κ ὸ ν. Εἰς τὸ πρῶτον περιλαμβάνονται τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ, εἰς δὲ τὸ δεύτερον

έκτίθενται αί ήθικαί έντολαί, τας όποίας πρέπει ό Χριστιανός νά άκολουθή και νά εφαρμόζη πάντοτε εις τόν βίον του. Ένταυθα θα κάμωμεν λόγον μόνον διά τό δογματικόν μέρος και θα παραλείψωμεν τήν Ήθικήν, διότι αύτη διδάσκεται έν τή έπομένην 5' τάξει του Γυμνασίου έκτενωσ εις τά διά τήν τάξιν ταύτην συντεταγμένα έγχειρίδια της Χριστιανικής Ήθικής. Σκοπός δέ του ίεροϋ τούτου μαθήματος είναι νά διδάξη ευμεθόδως και συνοπτικώς εις τούς μαθητάς τας άληθείας της θρησκείας του, ούτως ώστε νά γίνωσιν αύται κτήμα αύτων ιερών και μόνιμον και ή πίστις των νά καταστή ένσυνείδητος, λογική και δύναμις ίσχυρά και καρποφόρος εις όλην αύτων τήν ζωήν. Εις τό μάθημα της Ιεράς Κατηχήσεως θα γνωρίσωσι και θα οικειοποιηθώσι τας άληθείας εκείνας, που δέν έδίδαξεν άνθρωπος, άλλ' αύτός ό Θεός εις τούς ανθρώπους, που ώσαν φώς διεθέρμαναν και έφώτισαν τήν ζωήν των ανθρώπων και ώσαν δρόσος έδρόσισαν τήν διψασμένην ψυχήν των. Δι' αύτων ή ανθρώπιτης ήλευθερώθη της πλάνης και του σκότους : « γνώσεσθε τήν άλήθειαν, ειπεν ό Κύριος, και ή άλήθεια έλευθερώσει ύμάς» (Ίωαν. 8, 32)· δι' αύτων άνεγεννήθη και έξακολουθει νά αναπλάσσειται βαθμιαίως μέχρις οϋ έπικρατήση ή τελεία δικαιοσύνη και άγάπη επί της γης, αύτη αύτη ή βασιλεία του Θεοϋ επ' αύτης. Όταν γνωρίση καλώς ό μαθητής και κάμη κτήμα του τας άληθείας ταύτας της πιστεώς του τότε θα πλησιάση τόν Χριστόν και δέν θα άποχωρισθη ποτέ αύτοϋ, αλλά θα λέγη μετά των μαθητών : « Κύριε, πρός τίνα άπελευσόμεθα; ρήματα ζωής αιωνίου έχεις» (Ίωαν. 6, 68)· τότε θα στερεωθι εις τήν θρησκείαν του, θα καταλάβη και θα αισθανθι τό άνυπέβλητον μεγαλειόν και τήν άφθαστον τελειότητά της και θα αγαπᾶ και θα ύπερασπίζη αύτην με όλας τας δυνάμεις της ψυχής του. Τοιοϋτον ύψηλόν σκοπόν έχει τό μάθημα της Ίεράς Κατηχήσεως· έντεϋθεν άναμφισβήτητος και μεγίστη είναι ή χρησιμότης και ή σπουδαιότης της διδασκαλίας του μαθήματος τούτου εις τά Σχολεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

8. Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΞ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

*Άρθρ. α΄—Πιστεῶ εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Θεμελιώδης διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν, δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος καὶ Πατέρα πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ εἶναι βασικὸν ζήτημα διὰ τὸν ἄνθρωπον, διότι ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἡ θέσις του ἔναντι ὄλων τῶν προβλημάτων τοῦ βίου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ ἔχει τόσην κεφαλαιώδη δι' ἡμᾶς σημασίαν, ἡ γνώσις αὐτοῦ εἶναι δυσκολωτάτη. Ὑπάρχουσι δύο τρόποι γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ὄλων τῶν ἀποκεκαλυμμένων χριστιανικῶν ἀληθειῶν, εἰς φυσικὸς καὶ εἰς ὑπερφυσικὸς. Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἡ στηριζομένη εἰς τὰς γνωστὰς ἀποδείξεις περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων, λέγεται φυσικὴ γνώσις τοῦ Θεοῦ. Ταύτης τελειότερα εἶναι ἡ ὑπερφυσικὴ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς βαθείας πίστεως εἰς τὸν Θεόν καὶ ἐκ τοῦ φωτισμοῦ τῆς διανοίας ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μόνον δι' ἀποκαλύψεως παρὰ τοῦ ἰδίου Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν, ἥτις ἤνοιξε τὰς θύρας αὐτῆς διὰ τῆς πίστεως, εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ ὁ Θεὸς καὶ ὅσα οὗτος ἐπετέλεσε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου.

Ἡ θεία Ἀποκάλυψις λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ βαθεῖα πίστις τοῦ χριστιανοῦ ἀφ' ἑτέρου εἶναι τὰ δύο μέσα, διὰ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν καὶ οἰκειούμεθα ὅλας τὰς ἀληθείας ἐκεί-

νας, αἱ ὁποῖαι εἶναι οὐσιώδεις καὶ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀναγέννησιν καὶ τελείωσιν ἡμῶν. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἀπεκάλυπτε τὰς ἀληθείας ταύτας εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐὰν οὗτοι δὲν πλησιάσωσι ταύτας μὲ πίστιν, εἶναι ἀδύνατος ἡ εὐρεσις καὶ κατανόησις αὐτῶν διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος δύναται νὰ ἐμβραθύνῃ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀληθειῶν τούτων καὶ νὰ διατυπώσῃ ταύτας κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἐπιστημονικὰς μεθόδους, ἀλλὰ τὸ κύριον μέσον, δι' οὗ οἰκειοποιούμεθα ταύτας εἶναι ὁ ἄνωθεν φωτισμὸς τῆς διανοίας καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ... τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν» (1 Κορ. β, 10. ἰβ' 3 Ρωμ. ια' 33 Ἐφ. γ' 11). Ἄλλὰ καὶ ὅταν, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἡ γνώσις αὕτη εἶναι ἀτελής ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ, ἧς θὰ ἀξιωθῶμεν ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ, ὅτε θὰ θεώμεθα αὐτὸν «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (1 Κορ. ιγ' 12). Ἐν τῇ παρούσῃ πεπερασμένῃ ζωῇ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου «διὰ πίστεως περιπατοῦμεν οὐ δι' εἶδους» (2 Κορ. ε' 7).

10. ΛΟΓΙΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

α) Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προσεπάθησε πάντοτε νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ στερεώσῃ διὰ διαφορῶν συλλογισμῶν τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἧτις ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτο προβάλλονται διαφοροὶ ἀποδείξεις, διὰ τῶν ὁποίων λογικῶς ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ἀνασκευάζονται συγχρόνως αἱ ἀντίθετοι ἀπόψεις.

Ὁρμώμενος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς λογικῆς ἀρχῆς, ὅτι πάν-

τα τὰ ὄντα καὶ φαινόμενα ὀφείλονται εἰς αἰτίαν τινὰ καὶ ὅτι αὐτόματος ζωὴ καὶ κινήσεις δὲν ὑπάρχει, ἐσκέφθη, ὅτι καὶ ὁ μέγας καὶ θαυμάσιος οὗτος κόσμος δὲν εἶναι ἄναρχος οὔτε ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ ἐκ τύχης ἐκτίσθη καὶ ἐτέθη εἰς κίνησιν, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ὑπὸ σοφοῦ καὶ παντοδυνάμου Δημιουργοῦ. Ἡ ὕπαρξις λοιπὸν τοῦ κόσμου προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν Δημιουργοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ φύσις ὅλη καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πλειστοκίς ἐχρησίμευσαν ὡς μέσα, δι' ὧν πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔγιναν εὐσεβέστεροι. Ὁ κόσμος ὅλος εἶναι μία ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, εἶναι φυσικὴ ἀποκάλυψις τοῦ ἀοράτου Θεοῦ : «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» ἀναφωνεῖ ὁ ψαλμωδὸς (Ψαλμ. ιη' 1) ὁμοίως ὁ Ἄπ. Παῦλος λέγει : «τὰ ἀόρατα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται, ἢ τε ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης» (Ρωμ. α' 23). Ὁ μέγας δὲ τῶν νεωτέρων χρόνων φιλόσοφος Κάντιος διεκήρυττεν :

«Ὁ ἀστερόεις οὐρανὸς ὑπερθεῖν ἡμῶν καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος ἐν ἡμῖν, ἰδοὺ δύο πράγματα πληροῦντα τὴν ψυχὴν μου πάντοτε νέου καὶ πάντοτε βαθυτέρου θάμβους καὶ σεβασμοῦ».

β) Τελεολογικὴ ἀπόδειξις.

Τὸ κάλλος τοῦ ἀπείρου σύμπαντος, ἡ ἐπικρατοῦσα ἁρμονία, ἡ τάξις καὶ σκοπιμότης εἰς πάντα τὰ μέρη αὐτοῦ προεκάλεσαν ἀνέκαθεν τὸν θαυμασμόν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» ἀναφωνεῖ πᾶς τις εὐλαβῶς μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, ὅταν ἴσεται πρὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Φύσεως. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη τάξις καὶ ἁρμονία καὶ οἱ ἀσάλευτοι νόμοι τῆς φύσεως προϋποθέτουσι νοῦν πάνσοφον καὶ παντοδύναμον, ὅστις διέθεσεν οὕτως τὰ πάντα καὶ κυβερνᾷ αὐτά. Εἶναι εὐκολώτερον, λέγει ἀρχαῖος φιλόσοφος, νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ἐὰν ρίψωμεν μερικὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου κατὰ τύχην ἐπὶ τῆς γῆς, θὰ προκύψωσι τὰ «Χρονικὰ τοῦ Αἰνείου» εὐανάγνωστα καὶ καθαρὰ, παρὰ νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ θαυμάσιος αὐτὸς κόσμος ἐδημιουργήθη διὰ τῆς τυχαίας συνοχῆς τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης.

γ) Ἡθικὴ ἀπόδειξις.

Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει ἔμφυτος ὁ ἠθικὸς νόμος, ὅστις ἐπιτάσσει εἰς αὐτὸν νὰ πράττῃ τὸ καλὸν καὶ νὰ ἀποβλέπῃ πάντοτε εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι, πλὴν τῆς φυσικῆς τάξεως, ὑπάρχει καὶ ἠθικὴ τάξις ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς ἀπαιτοῦσιν, ὥστε οἱ καλοὶ καὶ δίκαιοι νὰ εὐδοκιμῶσι καὶ νὰ εὐτυχῶσιν, οἱ δὲ φαῦλοι νὰ τιμωρῶνται καὶ ὑποφέρωσιν ἀναλόγως πρὸς τὸν βίον των. Ὑπάρχει στενὴ συνάφεια μεταξὺ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας, διότι μόνον ὁ ἐνάρετος ὀφείλει νὰ εἶναι εὐδαιμών. Τοῦτο ὁμως δὲν συμβαίνει πάντοτε ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ, διὸ κατ' ἀνάγκην δεόν νὰ ἐπέλθῃ ἀποκατάστασις τοῦ δικαίου εἰς ἄλλην τινὰ ζωὴν. Διὰ νὰ συμβῆ δὲ τοῦτο πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει εἰς πανάγαθος, παντοδύναμος καὶ παντογνώστης Θεός, ὅστις γνωρίζων ἀκριβῶς πάντα, ἀκόμη καὶ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐν ἡμῖν αὐστηροῦ ἠθικοῦ νόμου, ὑποχρεοῦντος ἡμᾶς πρὸς βίον ἠθικόν, ἀγόμεθα εἰς τὴν πίστιν περὶ ὑπάρξεως παναγάθου καὶ δικαίου Θεοῦ, φρουροῦ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἠθικῆς τάξεως. Ὁ πανάγαθος οὐτός καὶ ἅγιος Θεὸς εἶναι καὶ τὸ ἰδανικὸν πρὸς ὃ, ὡς ἠθικὸν ὄν, ὁ ἄνθρωπος τείνει· μόνον εἰς τοιοῦτος Θεὸς δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀκατάσχετον φορὰν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν τελειότητα, ἐφ' ὅσον οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει πλὴν τοῦ Θεοῦ, δυνάμενον νὰ εἶναι τὸ ἰδεῶδες τῶν ἀνθρωπίνων πόθων πρὸς τὸ τέλειον.

δ) Ἱστορικὴ ἀπόδειξις.

Τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαὸς ἄνευ πίστεως εἰς Θεὸν καὶ ἄνευ λατρείας αὐτοῦ κατὰ τινὰ οἰονδήποτε τρόπον. Ἡ πίστις εἰς Θεὸν εἶναι καθολικὸν φαινόμενον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἡ φορὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ του

βίου. Δέν δυνάμεθα ὄθεν, εἰμὴ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι ὑπάρχει Θεός, διότι εἶναι ἀδύνατον ἀνύπαρκτον καὶ φαντασιώδες ὄν νὰ ἐπεβάλλετο τόσον ἰσχυρῶς εἰς τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἤσκει τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων πειθόμεθα, ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν εἰς τὸν Θεὸν εἶναι καὶ λογικῶς ἐπαρκῶς δεδικαιολογημένη. Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν, ὄν γνωρίζομεν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐμπεδοῦται περισσότερο διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων καὶ καθίσταται ἀπρόσβλητος ἔναντι τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀπίστων καὶ ἀθέων.

11. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἣν ποριζόμεθα διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως καὶ διὰ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ, ὡς εἴπομεν προηγουμένως, εἶναι ἀτελής, διότι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀποστόλου «γινώσκομεν ἐκ μέρους» (I Κορ. ιγ' 12). Ἰδίως ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπερφυσικοῦ καὶ ὑπεραισθητοῦ ὄντος, εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀκατάληπτος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀποφαίνεται περὶ ταύτης μόνον, ὅτι εἶναι τέλειον Πνεῦμα (Ἰωάν. δ' 24), ἵνα καταπολεμήσῃ πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἀνθρωπομορφικὴν παράστασιν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ὡς συνέβαινεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ἐὰν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ οὐσίαν εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀπερινόητος, δυνάμεθα ὁμῶς νὰ γνωρίσωμεν, κατὰ τὴν φράσιν τῶν Πατέρων «τὰ περὶ τὸν Θεόν» ἤτοι τὰ προσόντα αὐτοῦ, ὡς ἐκδηλοῦνται ταῦτα πρὸς τὰ ἐκτός, εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Ὁρμώμενοι λοιπὸν ἐκ τῶν δημιουργημάτων καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν γνώμην περὶ τῶν ιδιοτήτων τοῦ Δημιουργοῦ αὐτῶν. Τὰς ιδιότητας ταύτας διαιροῦμεν συνήθως εἰς φυσικὰς, λογικὰς καὶ ἠθικὰς.

12. ΦΥΣΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

α) Πανταχοῦ παρουσία. Τὰ φυσικά προσόντα τοῦ Θεοῦ συνάγομεν ἐκ τῶν δημιουργημάτων, ἐὰν ἐννοήσωμεν τὸν Θεὸν ὡς ἀπηλλαγμένον τῶν ἀτελειῶν, τῶν παρατηρουμένων εἰς τὰ φυσικά ὄντα, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ὑποκείνται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως ἢ αἰτιότητος. Ὁ Θεός, μὴ ὑποκείμενος εἰς τοὺς περιορισμοὺς τούτους, νοεῖται ὡς ἀπόλυτον ὄν καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ παντοδύναμος.

Ὅταν λέγωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ἐννοοῦμεν, ὅτι οὗτος ὑπάρχει μὲν εἰς πάντα τὰ πεπερασμένα ὄντα, τὰ ὁποῖα ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι καὶ κινούνται, δὲν περιορίζεται ὅμως, οὔτε περικλείεται εἰς αὐτά, ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ. Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ὡς ἀπολύτου καὶ αἰετοῦ πνεύματος, διότι ὡς πνεῦμα ὁ Θεὸς δὲν κατέχει ὠρισμένον χῶρον, ὅπως τὰ ἄλλα ὄντα, ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ καὶ πληροῖ τὸ σύμπαν.

Τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ διδάσκει πολλαχῶς ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας· ἰδίως ἐκφράζεται ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐν τῷ 138ῳ ψαλμῷ διὰ τῶν στίχων : «ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην πάρει. Ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ κατέξει με ἢ δεξιὰ σου». Ἐὰν δέ που ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ λέγεται, ὅτι ὁ Θεὸς οἰκεῖ φῶς ἀπρόσιτον (1 Τιμ. ς' 16) ἢ ὅτι κατοικεῖ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ματθ. ς' 9), διὰ τῶν τοιούτων ποιητικῶν ἐκφράσεων τονίζεται ἀπλῶς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τὰ γήινα καὶ ἡ δόξα, δι' ἧς περιβάλλεται.

β) Παντοδυναμία. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ θαυμασίου τούτου κόσμου, ἐκ τῆς τάξεως καὶ σκοπιμότητος, τῆς παρατηρουμένης ἐν αὐτῷ, ἐκ τῆς προνοίας αὐτοῦ καὶ γενικῶς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐν τῷ βίῳ ἐκάστου ἀτόμου, δι' ὧν ὅλων βλέπομεν, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα θέλει, δύναται. Διὰ

τοῦτο ἐπονομάζεται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ Κύριος καὶ Βασιλεὺς τῶν ὄλων, παντοκράτωρ, ἰσχυρός, φοβερὸς καὶ λέγεται περὶ τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ, ὅτι «οὐκ ἄδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα» (Λουκ. α' 37) ἢ «οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν» (Ἰώβ. μβ' 2).

γ) Αἰωνιότης. Ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ δεικνύει, ὅτι οὗτος δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ χρόνου, μὴ ἔχων ἀρχὴν καὶ τέλος, μηδὲ ὑποκείμενος εἰς οἰανδήποτε μεταβολήν. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἶναι «ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος» (Ἀποκ. α' 3) καὶ παρ' αὐτῷ «οὐκ ἔστι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα» (Ἰακ. α' 17). Τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ ἐκφράζει ζωηρῶς καὶ ὁ 89^{ος} ψαλμὸς: «πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ».

13. ΛΟΓΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

α) Παγγνωσία. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ἀπόλυτον ὄν, συνεπῶς αἰώνιος, παντοδύναμος καὶ πανταχοῦ παρών, ἀλλὰ καὶ προσωπικὸν ὄν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, πράττει ἐλευθέρως καὶ ἀποκαλύπτεται ὡς πάνσοφος καὶ παντογνώστης κατὰ τὸν νοῦν, ὡς δίκαιος δὲ καὶ ἅγιος καὶ ἀγαθὸς κατὰ τὴν θέλησιν. Εἰς τὰ λογικὰ προσόντα, τὰ εἰς τὸν νοῦν τοῦ Θεοῦ ἀναφερόμενα, ὑπάγεται ἡ παγγνωσία τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς ιδιότητος ταύτης ἐννοοῦμεν, ὅτι ὁ Θεός, ὡς δημιουργός, γινώσκει τὰ πάντα ἀμέσως καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν, καὶ οὐ μόνον ὅσα ὑπάρχουσι καὶ φαίνονται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα καὶ τὰ μέλλοντα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς κρυφίους διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς εἶναι «ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας» (Ἀποκ. β'. 23 ψαλμ. 7, 9), διὰ τοῦτο ὁ ψαλμῶδὸς λέγει πρὸς αὐτὸν «σὺ συνήκας τοὺς διαλογισμοὺς μου ἀπὸ μακρόθεν» (ψαλμ. 138, 2). Ἡ πρόγνωσις δὲ καὶ τῶν μελλόντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν αἴρει τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, διότι ἀπλῶς ὁ Θεὸς προγινώσκει πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του. Τὰ γεγονότα ἐκτυλίσσονται μὲν κατὰ τὴν πρό-

γνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ὀφείλονται εἰς αὐτήν, ὅπως ἢ παρὰ τοῦ ἱατροῦ πρόγνωσις ἀσθενείας τινὸς δὲν εἶναι αἰτία τῆς ἀσθενείας ταύτης.

β) Π α ν σ ο φ ί α. Τὴν πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ ἐμβλέπομεν ἰδίως εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν σκοπιμότητα τῶν δημιουργημάτων, εἰς τὴν σταθερότητα τῶν φυσικῶν νόμων, ὅφ' ὧν ταῦτα διέπονται καὶ γενικῶς εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς πορείας τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀγία Γραφή ἐξυμνεῖ πολλακίς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐμφαινομένην ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἀπολυτρώσει τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ Σωτῆρος. Ὅμοίως οἱ ἅγιοι ἄνδρες καὶ οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες ἔμειναν πάντοτε ἐκθαμβοὶ πρὸ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, τῆς διατρανουμένης διὰ τοῦ θαυμασίου τούτου κόσμου. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ ψαλμῶδὸς ἀναφωνεῖ : «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (ψαλμ. 103, 24 πρβλ. καὶ Ρωμ. 11, 33).

14. ΗΘΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Αἱ ἰδιότητες αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ εἶναι :

α) Ἡ ἀ γ ι ό τ η ς. Ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος, ἦτοι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς πᾶν κακὸν καὶ ἀκάθαρτον, καὶ εἶναι φύσει ἀγαθός, οὕτως ὥστε ἡ θέλησις αὐτοῦ ταυτίζεται πρὸς αὐτὴν τὴν ἀγαθότητα, μὴ δυναμένη νὰ θέλῃ ἄλλο τι εἰ μὴ τὸ ἀγαθὸν «Ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι» ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς (Λευιτ. ιθ' 2 καὶ 1 Πέτρ. α' 16).

β) Ἡ δ ι κ α ι ο σ ύ ν η. Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται κατὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν φρούρησιν τῆς ἠθικῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτε ὁ δίκαιος Θεὸς κρίνει ἀμερολήπτως τὰς ἐλευθέρως πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν ὁ Θεὸς καλεῖται «πιστὸς καὶ δίκαιος, πατὴρ δίκαιος, δίκαιος κριτῆς» (1 Ἰωάν. α' 9, Ἰωάν. ιζ' 25 καὶ 2 Τεμ. δ' 8) «Ναί, Κύριε, ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ἀληθινὰ καὶ δίκαια αἰ κρίσεις σου» ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἀποκαλύψεως (16, 7). Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, ἐκδηλοῦται μὲν

καί ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ πολλοῶς διὰ τῆς προστασίας τῶν ἀγαθῶν καί τιμωρίας τῶν φαύλων, ἀλλ' ὁ χρόνος τῆς ἐκδηλώσεώς της εἶναι κυρίως ἡ ἄλλη ζωή, ὅτε θά ἐπέλθῃ ἡ μέλλουσα κρίσις καί ἀνταπόδοσις.

γ) Ἡ ἀγάπη. Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ Θεοῦ καταφαίνεται ἐν τῇ μεταδόσει τῆς ἰδίας ἀγαθότητος καί μακαριότητος εἰς τὰ ἄλλα ὄντα καί δὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀγάπη αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐξάιρεται κυρίως ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἥτις διδάσκει, ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (1 Ἰωάν. δ' 8), ἐν ᾧ πρὸ αὐτῆς οὐδέποτε ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν τοιαύτη ἰδιότης εἰς τοὺς θεοὺς τῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἁμαρτωλὴν ἀνθρωπότητα· «οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ' 16. Ρωμ. ε' 8). Ἐξ ἀγάπης ὁ Θεὸς συγχωρεῖ, ἀναβάλλει τιμωρίας, ἐλεεῖ τοὺς πάσχοντας, προνοεῖ περὶ πάντων καί εἶναι οἰκτίρμων καί πολυεὐπλαγχνος πρὸς πάντας.

15. Ο ΤΡΙΑΔΙΚΟΣ ΘΕΟΣ

Ἡ πίστις εἰς ἓνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν Θεόν, τριαδικὸν δὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἦτοι Πατέρα, Υἱὸν καί Ἅγιον Πνεῦμα δὲν διδάσκεται παρ' ἄλλης θρησκείας εἰ μὴ μόνον παρὰ τῆς Χριστιανικῆς ἥτις ἔχει τὸ δόγμα τοῦτο κατ' ἀποκάλυψιν. Τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἀσύλληπτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, διδάσκεται ὁμως σαφῶς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Οὕτως, ὅταν ὁ Κύριος ἀπέστειλλε τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὸ κήρυγμα, ἔλεγεν εἰς αὐτούς: «πορευθέντες οἷν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη' 19). Ὁμοίως ἡ αὐτὴ ἰδέα ἐκφράζεται ἐν 1 Ἰωάν. ε' 7 «τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καί τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καί οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν». Ἐν ἄλλοις δὲ χωρίοις τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀποδίδονται θεῖαι ἰδιότητες καί θεῖα ἔργα, ἐνίοτε δὲ

καὶ ἡ ὀνομασία «Θεός» εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς διακηρύττεται ἢ ἐξυπακούεται εἰς πᾶσαν σελίδα.

Κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὴν διατυπωθεῖσαν δι' ἀποφάσεων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος δὲν εἶναι ὄψεις τῆς αὐτῆς θεότητος, ὅπως ἐδίδασκον οἱ Σαβελλιανοί, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὁ Θεός ἐφανερῶθη ὡς Πατὴρ κατὰ τὴν δημιουργίαν, ὡς Υἱὸς κατὰ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὡς Ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὴν Πεντηκοστήν, ἀλλ' εἰς αὐτὰ συνάπτεται ἅπασα ἡ θεότης κατ' ἀκατάληπτον τρόπον καὶ ἐνυπάρχουσιν ἐν ἀλλήλοις ἀσυγχύτως, οὕτως ὥστε οὔτε τρεῖς θεοὶ ἀποτελοῦνται, οὔτε συγχέονται εἰς ἓν πρόσωπον. Τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος διακρίνονται ἀλλήλων κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Πατὴρ, ὢν ἀγέννητος, γεννᾷ φύσει τὸν Υἱὸν καὶ ἐκπορεύει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Εἰς δὲ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν πρὸς τὰ ἔκτος καὶ τὰ τρία μὲν πρόσωπα συμμετέχουσι, καθ' ὅσον αὐταὶ εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς βουλήσεως τῆς μιᾶς θεότητος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστον, ἦτοι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Μ. Ἀθανασίου «ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ποιεῖ τὰ πάντα» (ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπ. I, 28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ

16. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΎΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία πιστεύει καὶ διδάσκει σαφῶς, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀγαθότητος καὶ διὰ μόνης τῆς θείας αὐτοῦ θελήσεως. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀκριβῶς ἀρχίζει διὰ τῶν λέξεων «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» καὶ εἰς Ἑβρ. γ' 4 ἀναγινώσκομεν : «πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» (πρβλ. 2 Μακκ. ζ' 28, Σοφ. Σολ. ια' 17, Πράξ. ιζ' 24. 1 Κορ. η' 6, Ἑβρ. ια' 3). Τὴν πίστιν ταύτην ἡ Ἐκκλησία ἐκφράζει καὶ εἰς τὸ ἀ' ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, δι' οὗ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Θεός, εἰς ὃν πιστεύομεν, εἶναι ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων.

Τὸν τρόπον καὶ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου διηγεῖται ὁ θεόπνευστος Μωϋσῆς εἰς τὸ ἀ' κεφ. τῆς Γενέσεως, ἔνθα ἐκθέτει τὴν πίστιν καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ εὐσεβοῦς τοῦ ἔθνους. Ἐκεῖ μανθάνομεν πρῶτον, ὅτι ὁ Θεός ἐδημιούργησε τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ ἤτοι οὐχὶ ἐξ ὁρατῆς τινος ἢ ἀμόρφου ὕλης. «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» ἀναφωνεῖ ὁ ψαλμῶδός (ψαλμ. λβ' 9 πρβλ. καὶ Ἑβρ. ια' 3 «πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι»). Ἐπειτα ἐν τῇ διηγῆσει ἐκείνῃ τῆς Γενέσεως καταφαίνεται, ὅτι ἡ δημιουργία χωρεῖ ἐκ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα καὶ συνθετώτερα καὶ ἐκ τῶν ἀνοργάνων εἰς τὰ ἐνόργανα μέχρι

του ανθρώπου, ὅστις ἐπλάσθη τελευταῖος ὡς κορωνίς πάντων τῶν δημιουργημάτων.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεὶς κόσμος, ἀποτελούμενος ἐκ πάντων τῶν ὄρατῶν καὶ ἀοράτων, ἐνοργάνων καὶ ἀνοργάνων, ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων, διακρίνεται, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, εἰς ὕλικόν καὶ πνευματικόν κόσμον. Ὁ ὕλικός ἢ φυσικός κόσμος, περιλαμβάνων ἐνόργανα καὶ ἀνόργανα ὄντα, ὑποτεταγμένα εἰς μηχανικούς καὶ ὁμοιομόρφους αἰώνιως νόμους, διὰ τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς σκοπιμότητος αὐτοῦ, ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, μαρτυρεῖ τὴν δόξαν καὶ σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ.

Ἄπασα δὲ ἡ φύσις, ἰδίως ἡ γῆ, ἡ κατοικία τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐρευνῶν του διότι ἐξ αὐτῆς ἀντλεῖ οὗτος τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ διὰ τῆς ὁλονέν ἀνακαλύψεως τῶν νόμων τῆς λειτουργίας τοῦ πολυποικίλλου ὀργανισμοῦ τῆς φύσεως προσπαθεῖ νὰ κυριαρχῇ αὐτῆς καὶ νὰ πλουτίζη τὰ μέσα τῆς εὐζωΐας του συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους: «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. α' 28).

Ἡ χριστιανικὴ πίστις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ θεωρία τῶν ὕλιστῶν, ἀρχαίων τε καὶ νέων, ὅτι ὑπάρχει μόνον ὕλη καὶ δυνάμεις τῆς ὕλης, πέραν δὲ τούτων οὐδέν, συνεπῶς οὔτε θεός, δημιουργός αὐτῆς, οὔτε πνευματικά ὄντα, σήμερον ἀποκρούεται ὡς ἀστήρικτος καὶ ἀτελής, διότι οὕτω δὲν ἐξηγοῦνται ἱκανοποιητικῶς ὁ πνευματικός καὶ ἠθικός βίος τῶν ἀνθρώπων. Οὐδὲν πείραμα, οὐδεμία ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις ὑπάρχει, ὅπως πεισθῶμεν, ὅτι ἡ διανόησις, ἡ βούλησις, ὁ ἠθικός βίος, ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀποτελέσματα ὑλικῆς οὐσίας καὶ δυνάμεων τῆς.

Ὡσαύτως τὰ ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερόμενα περὶ τῆς σειρᾶς τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου εἰς ἕξ ἡμέρας δὲν συγκρούονται πρὸς τὴν κρατοῦσαν σήμερον κοσμογονικὴν θεωρίαν τοῦ Laplace, ὅτι ὁ κόσμος ἐξειλίχθη διὰ τῆς κινήσεως εἰς τὴν σημερινὴν του μορφήν βαθμιαίως καὶ ἐπὶ πολλοῦς αἰῶνας ἕκ τινος

ἀρχικοῦ νεφελώδους χάους. Ὡς αἴτιον τῆς πρώτης κινήσεως καὶ τῆς πρωταρχικῆς οὐσίας θεωροῦσι τὸν Θεὸν καὶ πολλοὶ τῶν κορυφαίων ἐξελικτικῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δέον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο τῆς Γενέσεως, ὅπως ἄλλως τε ὅλη ἡ Ἀγία Γραφή, δὲν ἔχει ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς ἢ ἀξιώσεις φυσιογνωσίας καὶ γεωλογίας, ἀλλὰ προτίθεται νὰ ἐξάρη τὴν ἀπλὴν ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὰ προβλήματα, τὰ ἀφορῶντα τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν ὄντα καὶ τὰς ὑπερφυσικὰς ροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς οἱ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες ὁμολογοῦσιν, ὅτι κεῖνται ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τὰ κατ' αἴσθησιν καὶ ἐμπειρίαν γνωστά.

Μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης οὐδεμία ἀσυμφωνία ὑπάρχει, ὁ δὲ ἀληθῆς ἐπιστήμων δύναται πολὺ καλῶς πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς του ζωῆς νὰ ζῆ καὶ ἀληθῶς θρησκευτικὴν ζωὴν, ὅπως δεικνύει τὸ παράδειγμα ὀνομαστῶν φυσιοδιφῶν, οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν εὐσέβειάν των καὶ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν. Ἡ πραγματικὴ ἐπιστήμη ὁδηγεῖ εἰς τὴν πίστιν, ἐὰν δὲ ἐνίστε γίνηται λόγος περὶ συγκρούσεως αὐτῶν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι, εἴτε ἐπιστήμονές τινες ἀσχολοῦνται καὶ μὲ ζητήματα ἐκτὸς τῆς ἀρμοδιότητός των, εἴτε θεολόγοι τινὲς δεικνύουσιν ὑπερβολικὸν ζῆλον εἰς τὸ νὰ στερεώσωσι τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκάστοτε ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, ἀποδίδοντες περισσοτέραν τοῦ δέοντος σπουδαιότητα εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐν σχέσει πρὸς τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας.

17. Η ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ὁ κόσμος δημιουργηθεὶς ἐξ ἀγαθότητος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν ἐγκατελείφθη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην, ἵνα ὑπάρχη καὶ ἐξελίσσεται κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς νόμους, δι' ὧν ἐπροκίσθη, ὡς φρονοῦσιν οἱ Δεῖσταί, οἱ ἀρνούμενοι πᾶσαν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ τοῦ κόσμου μετὰ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ

διατελεῖ καὶ ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ ἐπίβλεψις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων καὶ ἡ διεύθυνσις αὐτῶν, ὅπως χωρῆση ἕκαστον κατὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, καλεῖται Πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι διττή, ἐκδηλουμένη, εἴτε ὡς πρόνοια πρὸς συντήρησιν τῶν ἤδη δημιουργηθέντων, εἴτε ὡς πρόνοια διὰ τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα ἐπιτευχθῶσιν ἀσφαλῶς οἱ ἀπώτεροι σκοποί, διὰ τοὺς ὁποίους κατὰ τὰς θείας βουλὰς ἐπλάσθησαν.

α) Συντήρησις τοῦ κόσμου.

Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ πρὸς συντήρησιν τοῦ κόσμου εἶναι εὐνόητος διότι ὁ κόσμος, μὴ δημιουργηθεὶς ἐξ ἑαυτοῦ, ἔχει ἀνάγκην τοῦ Δημιουργοῦ, πρὸς συντήρησιν καὶ ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ συντήρησις τοῦ κόσμου εἶναι συνέχεια τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, διότι συγκρατεῖ εἰς τὴν ὑπαρξιν τὰ ἤδη κτισθέντα, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαρξίς των εἶναι εἰσέτι χρήσιμος πρὸς τινὰ σκοπὸν καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κέντρου τῆς δημιουργίας. Ὁ ὕλικὸς κόσμος ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς καὶ εἰς τὴν φθοράν, πολλὰ δὲ εἴδη καὶ γένη φυτῶν καὶ ζώων ἀπωλέσθησαν, διότι ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου κατέστη ἡ ὑπαρξίς των περιττή.

Τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κόσμου διδάσκει σαφῶς ἡ Ἁγία Γραφή. Ἐν τῇ Σοφ. Σολομ. ια'. 24 ἀναγινώσκομεν : «ἀγαπᾶς γὰρ τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσει, ὧν ἐποίησας, οὐδὲ γὰρ ἄν μισῶν τι κατεσκεύασας. Πῶς δὲ ἔμεινεν ἄν τι εἰ μὴ σὺ ἠθέλησας ; ἢ τὸ μὴ κληθὲν ὑπὸ σοῦ διετηρήθη ;». Καὶ ὁ ψαλμῶδὸς ὡσούτως περὶ τῶν ζωϊκῶν ὄντων λέγει : «ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν» (ψαλ. ργ' 29). Ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναφέρεται, ὅτι τὰ πάντα συνέχονται διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ (Ἐβρ. α' 3 Κολ. α' 17) καὶ ὅτι «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν». (Πράξ. ιζ' 18). Καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἰς διαφόρους ὁμιλίαις των περὶ θείας Προνοίας ὁ-

μοφώνως διακηρύττουσι καὶ ἐξοίρουσι τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς συντήρησιν τοῦ κόσμου, διότι ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει «οὐδὲν ἀπρονόητον, οὐδὲν ἡμελημένον παρὰ Θεοῦ» (εἰς ἐξαημ. ὁμιλ. Ζ. 5).

β) Κυβέρνησις τοῦ κόσμου.

Ὁ Θεὸς δὲν συντηρεῖ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλέπει καὶ διευθύνει τὴν πορείαν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὕψιστον σκοπὸν, δι' ὃν ἐδημιουργήθη καὶ ὅστις εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντων καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ. (I Κορ. γ' 22 καὶ ιε' 28).

Ἡ Ἁγία Γραφή, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ συνειδησις καὶ ἡ καρδιά πάντων τῶν εὐσεβῶν ἀνθρώπων διακηρύττουσιν, ὅτι ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τῆς θείας Προνοίας ἐπιβλέπει ἐπὶ τὴν ζωὴν πάντων τῶν δημιουργημάτων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀκόμη. Ἄνευ τοῦ θεοῦ θελήματος, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, οὔτε στρουθιον, οὔτε μία θρίξ τῆς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς δύναται νὰ ἀπολεσθῇ (Ματθ. ι' 29 Λουκ. κα' 18). «Ἡ γὰρ ἀκόλουθος Χριστῷ διδασκαλία, λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ τὸν δημιουργὸν ἐκθειάζει καὶ τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν κατὰ μέρος ἄγει». (Στρωμ. I, 11). Ἄνευ τῆς πίστεως εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ θρησκευτικὴ ζωὴ, προσευχαὶ πρὸς Θεὸν ἀδιάφορον καὶ ἀδρανῆ καταντῶσιν ἄσκοποι, ἠθικὴ ζωὴ μὲ ἰδεῶδες ἓνα Θεὸν οὐχὶ ζῶντα καὶ ἐνεργὸν εἶναι ἀδύνατος, καὶ αὐτὴ τέλος ἢ ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσις εἶναι ἀπλοῦς μῦθος, ἐφ' ὅσον δεχόμεθα, ὅτι αὐτὴ ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν θείαν ἀγάπην καὶ εὐσπλαγχνίαν πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον (Πρβλ. Κλήμ. Ἀλεξ. ἐνθ. ἀν.).

Ἡ θεία Πρόνοια, διευθύνουσα τὴν πορείαν τοῦ κόσμου, λαμβάνει μὲν ὑπ' ὄψιν τοὺς ὑπὸ τοῦ ἰδίου Θεοῦ τεθέντας ἐν τῇ φύσει νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεργάζεται μετ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ δι' εἰδικoὺς λόγους αἴρεται προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ἰσχυρὸς αὐτῶν καὶ γίνονται θαύματα, ἧτοι γεγονότα ὑπεράνω καὶ ἔξω τῆς ὑφισταμένης φυσικῆς τάξεως. Ὡσαύτως ἡ συνεργασία τῆς θείας

Προνοίας μετὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου δὲν μειοῖ, ἀλλ' ἐνισχύει ταύτην εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὅσακις δὲ ὁ ἄνθρωπος τρέπεται πρὸς τὸ κακόν, ἡ θεία Πρόνοια ἐπέχει, σεβομένη τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὐτινος αἱ πράξεις οὐδεμίαν ἀξίαν θὰ εἶχον, ἂν δὲν ἦτο οὗτος ἐλεύθερος. Παρὰ ταῦτα ἡ θεία Πρόνοια ἀκόμη καὶ τὰς κακὰς πράξεις καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν κατευθύνει καταλλήλως, ὥστε νὰ μὴ καταστρέφονται δι' αὐτῶν οἱ ὑψηλοὶ σκοποὶ τῆς δημιουργίας.

Πολλοί, ἀρχαῖοί τε καὶ νέοι, ἠρνήθησαν τὴν ὕπαρξιν τῆς θείας Προνοίας, ὀρμηθέντες ἀπὸ τὸ ὑπάρχον ἐν τῷ κόσμῳ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακόν, ἦτοι ἀπὸ τὰς ἐλλείψεις ἐν τῇ φύσει καὶ ἀπὸ τὰς κακίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πανσοφίᾳ καὶ ἀγαθότητί του ἐδημιούργησε τὰ πάντα «καλὰ λίαν» καὶ προνοῇ περὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν, διατὶ νὰ ὑπάρχη τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακόν ; Διὰ τὸ ἠθικὸν κακὸν ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι ὑπεύθυνος εἶναι ὁ μόνος ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποῦ, ὡς προσωπικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος, ὁ Θεὸς σέβεται τὸ ἀνεκτίμητον προσὸν τῆς ἐλευθερίας προνοῶν μόνον νὰ κατευθύνῃ πρὸς τὸ ἀγαθὸν τὰς συνεπείας τῆς κακῆς χρήσεως αὐτῆς.

Αἱ δὲ ἐν τῇ φύσει παρατηρούμεναι ἐλλείψεις, οἷον ἡ φθορὰ καὶ αἱ μεταβολαί, οἱ σεισμοί, δηλητηριώδη ὄντα, ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι καὶ θανατηφόρα μικρόβια, ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, ταῦτα πάντα ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία θεωρεῖ ὡς συνεπείας τῆς ἁμαρτίας, ἥτις διὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἐπέσυρε τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτὸν (Γεν. γ'. 17), καὶ διετάραξε τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν. Οὐχ ἦττον αἱ ἐλλείψεις αὗται τῆς φύσεως χρησιμεύουσι κατὰ θεῖαν Πρόνοιαν πρὸς τιμωρίαν ἅμα καὶ διαπαιδαγώγησιν τῶν ἀνθρώπων ἕως ὅτου καὶ ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου λυτρωθῶσι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀνακτήσωσι τὴν πρώτην δόξαν καὶ ἀφθαρσίαν. «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθή-

σεται από της δουλείας της φθοράς εις την έλευθερίαν της δόξης των τέκνων του Θεού» (Ρωμ. η' 20).

18. ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ

Μία αλήθεια, υπερβαίνουσα πάσαν έπιστημονικήν διερεύνησιν, είναι ή πίστις της Χριστιανικής θρησκείας εις πνεύματα, ώς έλεύθερα προσωπικά όντα. 'Αλλ' εάν ή πίστις εις πνεύματα υπερβαίη πάσαν έπιστημονικήν έρευναν, ούχ ήττον δέν αντίκειται εις τόν ανθρώπινον λόγον και έξηγεΐται κατ' αναλογίαν εκ των παρατηρουμένων εν τῷ φυσικῷ κόσμῳ. "Όπως δηλονότι εν τῷ φυσικῷ κόσμῳ διακρίνομεν διαβάθμισιν των όντων εις κατώτερα και άνωτερα, εις άπλούστερα και συνθετώτερα, ούτω και εις τόν πνευματικόν κόσμον είναι δυνατή ή ίδια διάκρισις, ώστε νά δεχθώμεν μεταξύ του ανθρώπου και του Θεού τήν ύπαρξιν όντων τελειοτέρων του ανθρώπου, άσωμάτων κατá τήν φύσιν και καθαρῶς πνευματικῶν, ὅπως είναι οί άγγελοι.

'Εν τῇ 'Αγία Γραφή γίνεται πολλάκις λόγος περί των άγγέλων, οίτινες έξαγγέλλουσιν εις τους ανθρώπους τάς βουλὰς του Θεού, αίνοῦσι τήν δόξαν αὐτοῦ και ύπηρετοῦσιν αὐτόν. Ούτως άγγελοι παρουσιάσθησαν εις τόν Λῶτ δια νά εΐδοποιήσωσιν αὐτόν κατ' έντολήν του Θεού, ὅπως έγκαταλείψη μετá της οίκογενείας του τὰ Σόδομα (Γεν. ιθ' 28)· άγγελος ὡσαύτως έβόήθησε τόν προφήτην 'Ηλίαν εις τήν έρημον (3 Βασ. ιθ' 5 κ.έ.). 'Ο Δαβιδ έξυμῶν τήν αξίαν του ανθρώπου, λέγει, ὅτι οὔτος πολὺ ὀλίγον ὑπολείπεται των άγγέλων κατá τήν δόξαν : «ήλάττωσας αὐτόν βραχύ τι παρ' άγγέλους· δόξη και τιμῇ έστεφάνωσας αὐτόν» (ψαλμ. η' 6).

'Εν δέ τῇ Κ. Διαθήκῃ βλέπομεν, ὅτι δι' άγγέλου άνηγέλη ή γέννησις του Προδρόμου και του Κυρίου, άγγελος εΐδοποίησε τόν 'Ιωσήφ περί των κινδύνων του θείου βρέφους και άγγελοι ύπηρέτησαν τόν Κύριον κατá τόν πειρασμόν, εις τήν προσευχήν του εν Γεσθημανῇ, κατá τήν άνάστασιν και άνάληψιν.

φιν, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Ἀποστόλους εἰς διαφόρους περιστάσεις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι οἱ ἄγγελοι κατὰ τὴν φύσιν εἶναι ἀσώματα καὶ καθαρῶς πνευματικὰ ὄντα. Ἡ φύσις των, ὡς κτιστή, κατὰ τὸν ἱερόν Δαμασκηνόν, δὲν εἶναι ἄτρεπτος, «ἔχουσα ἐξουσίαν καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι» (Ἔκδ. ὀρθοδ. πίστεως II, 3). Οἱ ἄγγελοι χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανα τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, προστατεύουσι τούτους καὶ παρίστανται ὡς φύλακες καὶ σύντροφοι αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἀκολουθοῦσι τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Εἰς τὰ πνευματικὰ ὄντα ὑπάγονται καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα ἢ οἱ δαίμονες, οἵτινες ἤσαν ποτε καὶ οὗτοι ἀγαθοὶ ἄγγελοι, ἀλλ' ἔκαμον κακὴν χρῆσιν τοῦ αὐτεξουσίου καὶ ἐξ ἀλαζονείας ἐξέπεσον τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας. Μετὰ τὴν πτώσιν των ἀντιδρῶσι κατὰ τοῦ θείου θελήματος καὶ πειράζουσι τοὺς ἀνθρώπους ποικιλοτρόπως, ἐξωθοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸ κακόν, ἵνα μὴ τύχωσι τῆς σωτηρίας (Ἰωβ α' 6, Ἦσ. ιδ' 12, Ματθ. δ' 3, 10, Ἰωάν. η' 44 2.Κορ. γ' 15, Ἀποκ. ιβ' 7).

19. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

α) Φύσις αὐτοῦ καὶ προορισμός.

Μεταξὺ τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ κόσμου ἴσεται ὁ ἄνθρωπος, ὅστις, συγκείμενος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, μετέχει ἀμφοτέρων.

Οὗτος ἐπλάσθη, κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τελευταῖος ἐξ ὅλων τῶν δημιουργημάτων, ὡς τὸ τελειότατον αὐτῶν. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας του, διότι, ἐνῶ πάντα τὰ λοιπὰ κτίσματα ἐδημιουργήθησαν διὰ μόνου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη δι' ἰδιαιτέρας ἐνεργείας αὐτοῦ, καθότι ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸ μὲν σῶμα, λαβὼν χοῦν ἐκ τῆς γῆς, τὴν δὲ ψυχὴν, ἐμφυσήσας ἐν τῷ σώματι πνοὴν ζωῆς.

Διὰ τῶν εἰκονικῶν φράσεων τοῦ τρόπου τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ Ἁγία Γραφή διδάσκει τὴν ὠραίαν ἀλήθειαν, ὅτι σωματικῶς μὲν συνδεόμεθα μετὰ τῆς γῆς ἢ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ψυχικῶς δὲ συγγενεύομεν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω πλασθὲν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι, ὡς ἐφρόνουν οἱ Ὀρφικοί, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι καὶ πολλοὶ αἵρετικοὶ καὶ ἀσκηταὶ Χριστιανοί, δεσμωτήριον τῆς ψυχῆς καὶ πηγὴ πάσης κακίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὄργανον τῆς ψυχῆς ἢ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἁπ. Παύλου, «ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἀγίου Πνεύματος» (I Κορ. Ὶ' 19).

Ἡ δὲ ἀξία τῆς ψυχῆς εἶναι ἔτι περισσότερον ἔκδηλος. Αὕτη ἐπλάσθη, κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν (Γεν. α' 26) ἤτοι πεπροικισμένη δι' ἐλευθερίας καὶ διὰ πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἰδιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἰδιάζουσιν εἰς τὸν Θεόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ὁ ἄνθρωπος, διαρκῶς περισσότερον τελειοποιούμενος, ὁμοιωθῆ τῷ Θεῷ. Τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐτόνισε καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν εἰπών: «τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (Ματθ. 1Ὶ' 26). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξῆνον τὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεῖον σπινθῆρα καὶ συνίστων ἰδιαιτέρως τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς· «γνώθι σαυτοῦ τὴν φύσιν, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου».

Τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας περὶ συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, δέχεται γενικῶς καὶ ἡ ἐπιστήμη σήμερον. Ἀλλὰ καὶ ἡ τόσον διαδεδομένη περίφημος Δαρβινικὴ θεωρία περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου καὶ δὴ ἐκ τοῦ πιθήκου ἢ πιθηκάνθρωπου δι' ἐξελίξεως βαθμιαίας καὶ πολυχρονίου δὲν εἶναι τόσον ἀκριβῆς καὶ ἀπρόσβλητος, ὅσον κοινῶς νομίζεται. Διότι, ἐὰν λ. χ. τὸ ἀνθρώπινον σῶμα προῆλθε δι' ἐξελίξεως ἐξ εἴδους ζῴου, τελειότερου πολὺ τῶν νῦν ὑπαρχόντων καὶ κατὰ τι ἀτελεστέρου τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἀπωλέσθη ἀριθ-

μός τις ένδιαμέσων τύπων μεταξύ του σημερινού ζώου και των ανθρώπων. Τα ένδιάμεσα ταυτα είδη, κατά τους Δαρβινιστάς, άπωλέσθησαν εις τόν άγωνα της ύπάρξεως, άνευρίσκονται δέ ποϋ και ποϋ σκελετοί τούτων εις διάφορα στρώματα της γης. Άκριβώς όμως έν τούτω έγκείται τό τρωτόν της Δαρβινείου θεωρίας της έξελίξεως, διότι δέχεται, ότι κατά την έξελixin άπωλέσθησαν έν τω άγωνι περί ζωής οί Ισχυρότεροι τύποι και περιεσώθησαν οί νϋν ύπάρχοντες άσθενέστεροι, τοϋθ' όπερ εΐναι πρόδηλον, ότι λογικώς εΐναι δυσπαράδεκτον.

”Ετι περισσότεραι εΐναι αί δυσχέρειαι δια τους Δαρβινιστάς, αί προερχόμεναι έκ της μεγάλης διαφοράς της άνθρωπίνης ψυχής, μετά των πνευματικών και ήθικων προσόντων αύτης και της ζωϊκής ψυχής. Μεταξύ τούτων ύπάρχει μεγάλη άβυσσος, ήν ή θεωρία της έξελίξεως δέν δύναται νά πληρώση.

Δέν δυνάμεθα όθεν νά άνεύρωμεν προγόνους του ανθρώπου έν τη γη μεταξύ των ζώων, αλλά προήλθεν οϋτος κατ' ευθεΐαν έκ των χειρών του Θεοϋ, δι' Ιδιαιτέρας θείας ένεργείας κατά την δημιουργίαν.

β) 'Η άρχέγονος κατάστασις του ανθρώπου και ή πτώσις αυτού.

’Ο άνθρωπος λοιπόν πλασθείς κατ' ευθεΐαν υπό του Θεοϋ και δι' Ιδιαιτέρας ένεργείας Αϋτοϋ, έπροικίσθη δι' όλων των φυσικων και πνευματικών Ιδιοτήτων, δια των οποίων θα έξεπλήρου οϋτος τόν προορισμόν αϋτοϋ και θα έξη ευδαΐμων παρά τω Θεω. Την διδασκαλίαν ταύτην εκφράζει ή 'Αγία Γραφή δια των λόγων, ότι ό άνθρωπος έπλάσθη κατ' εικόνα και όμοίωσιν Θεοϋ, ύποδεικνύουσα δι' αϋτων, ότι ό Θεός έχορήγησε τοιαυτα έφόδια εις αϋτόν, ώστε νά ζη έν άρμονία πρός την περι αϋτόν φύσιν, πρός έαυτόν και πρό πάντων πρός τόν Δημιουργόν του και νά τείνη πάντοτε πρός τό τέλειον, έξομοιούμενος πρός τόν Θεόν. Τα έφόδια ταυτα ήσαν ίδίως ό νοϋς, ή έλευθερία της βουλήσεως, ή όρμη πρός τό καλόν και τέλειον, ή άπάθεια έναντι νοσημάτων, ή κυριαρχία επί της φύσεως. Την φυσικήν ταύτην

κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο ὁ ἄνθρωπος, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, ὀνομάζομεν ἀρχέγονον κατάστασιν αὐτοῦ. Ἡ ἀρχέγονος κατάστασις τῶν πρωτοπλάστων ἦτο μὲν ὑπέροχος, ἀλλ' οὐχὶ τελεία καὶ ἀνεπίδεκτος προόδου καὶ τελειοποιήσεως. Διὰ τοῦτο ὤφειλον οὗτοι διὰ τῶν ἐμφύτων προσόντων, δι' ὧν ἐπροικίσθησαν ἐξ ἀρχῆς βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος νὰ ἀσκῶνται ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, ἵνα φθάσωσιν εἰς τελειότεραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου καὶ εἰς ἀγιώτερον καὶ θεϊότερον βίον. Ἡ φυσικὴ δηλονότι ἀγνότης καὶ δικαιοσύνη ἔπρεπε νὰ προαχθῇ καὶ νὰ μετατραπῇ εἰς δεδοκιμασμένην ἠθικότητα καὶ εἰς ἐλευθέραν ἐμμονὴν εἰς τὸ ἀγαθόν. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς ἀσκήσεως εἰς ὠρισμένας ἐντολάς, τὰς ὁποίας σκοπίμως καὶ πρὸς δοκιμασίαν αὐτῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πρωτοπλάστους.

Κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν ἐντολὴν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, ὅπως μὴ φάγωσι καρποὺς ἐκ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ τήρησις τῆς ἐντολῆς θὰ ἐσήμαινεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἤθελε πάντοτε νὰ συμμορφώνεται πρὸς τὸ θεῖον θέλημα καὶ νὰ ζῆ πάντοτε πλησίον τοῦ Θεοῦ, θὰ εἶχε δὲ ὡς συνέπειαν τὴν μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ ζωῇ. Ὁ Ἀδάμ ὅμως, πειρασθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ παρακινηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας, ὅπως ἐπιτύχῃ ἄνευ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων τὴν τελειότητα καὶ εὐδαιμονίαν, παρέβη τὴν ἐντολὴν καὶ ἔφαγεν ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ ἀπηγορευμένου δένδρου. Ἡ παράβασις τῆς ἐντολῆς ἦτο καταφρόνησις καὶ ἀνυπακοή πρὸς τὸ θεῖον θέλημα τοῦ Ὑψίστου. Ὁ Θεὸς ἐγκατέλειψε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἀποξένωσις αὕτη μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἔγινε πρόξενος μυρίων κακῶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἡ παράβασις τῆς θείας ἐντολῆς ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον προπατορικὸν ἁμάρτημα, ὅπερ παρέσυρεν ὅλον τὸ ἐξ αὐτῶν καταγόμενον ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἣτις ἐπληθύνετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κατέστη ἐπιρρεπὴς πρὸς τὸ κακὸν μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Ἡ κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητος ὅλον ἐχειροτέρευεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, διότι αὕτη ἔχασε τὴν πίστιν εἰς ἕνα Θεόν, περιέπεσεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ εἰς πᾶσαν διασθορὰν καὶ φαυλότητα, ἦν συνεπάγεται ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καταστῆ οὗτος τέλειος καὶ μέτοχος τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος, ἐφαίνετο, ὅτι ἐματαιοῦτο. Πλὴν ὁ πολυεὺσπλαγχνος Θεὸς δὲν ἀφῆκε τὸ ἴδιον πλάσμα νὰ περιέλθῃ εἰς τελείαν καταστροφὴν, ἀλλ' ἐπρονόησε διὰ τὴν σωτηρίαν του καὶ προεῖπε καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς πεσόντας πρωτοπλάστους, ὅτι διὰ τινος τῶν ἀπογόνων τῆς Εὐας, διὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἔμελλε νὰ σωθῆ ὁ ἄνθρωπος. Τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἔχει ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ

Ἄρθρ. β'—ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

β'. «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μο-
νογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων,
φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ
ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

γ'. «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κα-
τελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου
καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα».

δ'. «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ
ταφέντα».

ε'. «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

ς'. «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ
Πατρὸς».

ζ'. «Καὶ ἄλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ
τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

20. Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ ΠΡΟΣ ΥΠΟΔΟΧΗΝ ΑΥΤΟΥ

Διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν πρω-
τοπλάστων εἰσηλθεν, ὡς προείπομεν ἐν τῷ περὶ πτώσεως τοῦ
ἀνθρώπου κεφαλαίῳ, εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος
(Ρωμ. Ε' 12). Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε πλέον τὰ χαρίσματα, δι'
ῶν περιέβαλε τοῦτον ὁ Θεὸς ἅμα τῇ δημιουργίᾳ, τοῦναντίον
εἶχεν ἔκδηλον τὴν πρὸς τὸ κακὸν ροπὴν. Ἀποτέλεσμα τῆς πτώ-
σεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ τῆς μεταδόσεως τοῦ προπατορι-
κοῦ ἁμαρτήματος εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὑπῆρξεν ἡ ἀπο-
μάκρυνσις τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ διαφθορὰ αὐτῆς,
τὸ κατάντημα εἰς κατάστασιν μὴ ἀρμόζουσαν εἰς δημιουργή-
ματα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ διαφθορά τῆς ἀνθρωπότητος ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἦτο ἀνίκανος πλέον νὰ σωθῆ αὕτη μόνη καὶ ἦτο καταδεδεικασμένη εἰς ἀπώλειαν. Οὐδεμία δύναμις ἦτο ἰκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν λόγῳ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἐπελθοῦσαν μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διάστασιν. Ἡ ἀγάπη ὅμως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἠδύοκῆσεν οὗτος, ἐν τῇ ἀπίρῳ αὐτοῦ σοφίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τὸ μέσον τῆς σωτηρίας ταύτης ἦτο ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰωάνν. Γ' 16, Ρωμ. Η' 32).

Ἡ ἀνθρωπότης παρὰ τὴν μεγάλην κατάπτωσιν δὲν ἦτο τελείως ἀπαράσκευος πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ συναισθανθῆ ἅφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάγκην νὰ σωθῆ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, διότι, ἂν ἡ σωτηρία ἐπεβάλλετο εἰς αὐτόν, οὐδεμίαν θὰ εἶχεν αὕτη ἀξίαν. Μία τοιαύτη ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη σωτηρία θὰ προσέβαλλε τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, ἦτοι τὴν ἔμφυτον ἐκείνην δύναμιν, δι' ἧς οὗτος δύναται νὰ ρυθμίζῃ ἔλευθέρως τὰ καθ' ἑαυτὸν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ ἐναντίον τούτου. Διὰ νὰ συναισθανθῆ ὅμως ἡ ἀνθρωπότης τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας ἔπρεπε νὰ προπαρασκευασθῆ· καὶ μία τοιαύτη προπαρασκευὴ ὑπῆρξεν ἔργον τῆς Θείας Προνοίας.

Περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε τὸ Ἰουδαϊκὸν Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐκήρυξε πρῶτον τὴν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν λατρείαν, μολοντί καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐξέπεσον πολλάκις τῆς ἀληθινῆς λατρείας, ἐστάθησαν δ' ἀνίκανοι νὰ δημιουργήσωσι τὴν παγκόσμιον θρησκείαν τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἀνάγκην εἶχεν ὁ ἄνθρωπος. Οἱ Ἰουδαῖοι προπαρασκευάσθησαν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν. Πρῶτον διὰ τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς Πατριάρχας ἐπαγγελιῶν καὶ ἀποκαλύψεων καὶ διὰ τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ἡ ὁποία ἦτο τύπος τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ γραπτοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ὁ ὁποῖος ἦτο παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν (Γαλ. Γ' 24) διετήρησαν οὗτοι ἀκμαίαν τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου, λυτρωτοῦ αὐτῶν ἐκ τῆς εἰς ἣν εἶχον περιέλθει καταστάσεως. Ὅμοίως κατόπιν συνεκράτουν, ὅσον

ἦτο δυνατόν, τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν οἱ Προφῆται, οἱ ὅποιοι, καὶ ὅταν οὕτοι διεφθάρησαν καὶ ὅταν κατόπιν λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους, καὶ τοὺς παραβάτας τοῦ Νόμου, ἔστω καὶ βασιλεῖς, ἤλεγχον καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν ὑπεδείκνυον καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐνίσχυον.

Ἡ θεία Πρόνοια ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς (Πραξ. ΙΔ' 17), παρὰ τοῖς ὁποίοις φιλόσοφοι καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἄνδρες κατάρθωσαν εἰς καθαρωτέρας ἰδέας περὶ Θεοῦ καὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς νὰ φθάσωσιν, ἀφοῦ κατέδειξαν τὴν πλάνην καὶ τὸ ψεῦδος τῆς πολυθεΐας. Εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν Ἐθνικῶν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν διασπορὰ τῶν Ἰουδαίων (Ἰωβίτ 8, 7, 4) καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

Ὅτε ἦλθε λοιπὸν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας τὸ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐκ Παρθένου Μαρίας καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου συμφῶνως πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφάς (Μιχ. ε' 2, Ματθ. β' 6).

21. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Ὁ Σωτὴρ ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ διὰ τῆς Διδασκαλίας Αὐτοῦ, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς πρῶτος ἐφήρμοσεν ἐν τῷ βίῳ Του.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέτρεχε τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Γαλιλαίας κηρύττων εἰς ὅλα τὰ μέρη τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Σωτηρίας. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἦτο πλήρης δυνάμεως καὶ αὐθεντίας. Ἐκήρυττε τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐχθροὺς καὶ τὴν συγγνώμην, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰ πλούτη, τὴν μετάνοιαν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὸ Θεὸν ὡς Πατέρα ὄλων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἁμαρτωλῶν. Τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος ἠκτινοβόλει ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ θεϊκὸν μεγαλεῖον.

Ἡ ζωὴ τοῦ Σωτῆρος ἦτο παράδειγμα ὄλων τῶν ἀρετῶν. Οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ του, τὸ ὅποῖον νὰ μὴ ἐφήρμοσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡ μεγάλη

ἐπίδρασις τῆς διδασκαλίας του εἰς τὰ πλήθη. Ὁρθῶς ὁ Προφήτης προέλεγε περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Τοιαύτη ἦτο ἡ γοητεία τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν βίον τοῦ Σωτῆρος, ὥστε κατὰ πλῆκτος ἔλεγεν ἄλλοτε «οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν» καὶ ἄλλοτε «οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

Ἡ τελειότης τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ κατεφάνη ἰδιαιτέρως κατὰ τὰ φρικτὰ Αὐτοῦ Πάθη ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

22. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΑΥΤΟΥ. Η ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

α) Ἡ κακία καὶ ἡ μοχθηρία τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὸ Φῶς καὶ τὴν Ἀλήθειαν ὠδήγησαν τὸν Σωτῆρα εἰς τὸν Σταυρόν. Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προσφορᾶς τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου γίνεται λόγος ἐν τῇ παραγράφῳ περὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος.

β) Κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τῆς Γραφῆς (Α΄ Πέτρ. Φ΄ 19) καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ Σωτὴρ ὅταν τὸ σῶμα Αὐτοῦ εὐρίσκετο ἐν τῷ τάφῳ, κατέβη μετὰ τῆς ψυχῆς του, ἠνωμένης μὲ τὴν θεότητα, εἰς τὸν Ἄδην, διὰ νὰ κηρύξῃ καὶ εἰς τοὺς ἐκεῖ καὶ συμπληρώσῃ οὕτω τὸ ἀπολυτρωτικὸν Αὐτοῦ ἔργον. Οἱ ἐν τῷ Ἄδῃ πιστεύσαντες ἀνήχθησαν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Οὐρανοῦ Πατρός.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ταφῆς Αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου νικήσας τὸν θάνατον καὶ ἀναδειχθεὶς οὕτω κύριος καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος προοιωνίζει ἄριστα τὸ πάθημα τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ (Ματθ. ΙΒ΄ 40), προεῖπε δὲ αὐτὸς ὁ ἴδιος (Ματθ. Κ΄ 19). Ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος ἀποτελεῖ τεκμήριον καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως πάντων τῶν ἀνθρώπων (Α΄ Θεσσαλ. Δ΄ 14).

γ) Ὁ Σωτὴρ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν Αὐτοῦ ἀνελήφθη μὲ τὸ δεδοξασμένον καὶ ἀθάνατον αὐτοῦ σῶμα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πα-

τρός ἀναλαβῶν καὶ πάλιν τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον.

Κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καὶ κατὰ τὴν γενικὴν διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Σωτὴρ εἰς ἡμέραν, ἦν ἀγνοοῦσι καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, θὰ ἔλθῃ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Περὶ τούτου θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ια' καὶ ιβ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

23. ΑΙ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

Ὁ Σωτὴρ ἦτο τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, θεάνθρωπος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς, ὁ μόνος δηλ. ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ οὐχὶ δημιουργηθεὶς, φῶς γεννηθὲν ἐκ ἐκ τοῦ φωτός, ἀληθινὸς Θεὸς γεννηθεὶς ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, δι' οὗ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα.

Ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν θεότητα εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα δὲ ὁμοούσιος πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἄλλ' ἄνευ ἁμαρτίας (Ἰωάνν. Η' 46, Πέτρ. Β' 22). Ὡστε ἐν τῷ Χριστῷ ἠνώθησαν αἱ δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, χωρὶς οὐδεμίαν τούτων νὰ ὑποστῇ ἀλλοίωσιν τινὰ· ἐν πρόσωπον, μία ὑπόστασις ἐν δυοῖν φύσεσιν, αἱ ὁποῖαι ἠνώθησαν ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως. Ὁμοίως ἐν τῷ Χριστῷ διακρίνονται καὶ δύο θελήσεις, θεία καὶ ἀνθρωπίνη, χωρὶς ποτε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ σημειωθῇ ἐναντίωσίς τις μεταξὺ ἀλλήλων, διότι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑποχωρεῖ καὶ ὑποτάσσεται πάντοτε εἰς τὴν θείαν (Ματθ. ΚΣΤ' 39).

Περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος ἠγέρθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλεῖσται ἔριδες, διότι ἄλλοι ἐχαρακτήριζον τοῦτον οὕτως καὶ ἄλλοι ἄλλως. Ὁ γέρων Συμεὼν προφητεύων τὰς ἔριδας ταύτας ἀπεκάλεσε τὸν Ἰησοῦν «**σημεῖον ἀντιλεγόμενον**» (Λουκ. Β' 35).

Σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐρίδων τούτων, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται Χριστολογικαί, εἶναι αἱ ἐγερθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρείου, πρεσβυτέρου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὑπὸ τοῦ Νεστορίου, Ἐπισκόπου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὸ τοῦ Εὐτυχοῦς, Ἀρχιμανδρίτου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τῶν λεγομένων Μονοθελητῶν.

‘Ο ἄρειος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα τοῦ Πατρὸς· τοιοῦτοτρόπως ὅμως προσέδιδεν εἰδωλολατρικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι ἀποδεχόμενοι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ θ’ ἀπεδίδομεν θεῖαν λατρείαν εἰς τὸ κτίσμα. Ὁ Νεστόριος ἐχώριζε τὰς δύο ἐν τῷ Χριστῷ φύσεις διδάσκων ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησεν οὐχὶ τὸν Θεὸν Λόγον ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην μόνον φύσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὀνομάζων διὰ τοῦτο ταύτην Χριστοτόκον καὶ οὐχὶ Θεοτόκον. Ὁ Εὐτυχῆς ἐδίδασκεν, ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ἀπέμεινε μόνη ἡ θεία φύσις, ἀπορροφηθείσης τῆς ἀνθρωπίνης ὑπὸ ταύτης. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλοι, θέλοντες, καθ’ ὑπόδειξιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου νὰ ἐλκύσωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς Μονοφυσίτας τῆς Αἰγύπτου παρεδέχοντο μίαν ἐν τῷ Χριστῷ θέλησιν.

Κατὰ τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι διέστρεφον τὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ὡς ὑπάρχει αὕτη ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ ὡς ἐπιστεύθη ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἐξηγέρθη ἡ Ἐκκλησία καὶ διετύπωσε διὰ τῶν ἀποφάσεών της εἰς τὰς Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄ καὶ ΣΤ΄ Οἰκουμενικὰς Συνόδους, καθοδηγουμένη πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν μόνην ὀρθὴν περὶ Χριστοῦ πίστιν, ἡ ὁποία καὶ ἐσημειώθη ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρούσης παραγράφου.

Αἱ πλεῖσται ὅθεν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡσχολήθησαν μὲ τὰς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἀναφερομένης ἔριδας, διότι ἔπρεπε νὰ παραμείνη ἀσάλευτος ἡ διδασκαλία περὶ τῆς θεότητος τούτου, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ πέτρα, ἐφ’ ἧς ὠκοδομήθη ἡ Ἐκκλησία καὶ ἧς «πύλαι ἂν οὐ κατισχύσουσιν» (Ματθ. ΙΣΤ΄ 18).

24. ΤΟ ΑΠΟΛΥΤΡΩΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ. ΤΑ ΤΡΙΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Σκοπὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, ἦτο ἡ ὑπ’ αὐτοῦ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἡ διαλλαγή τούτου πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ

Σταυροῦ Θυσίας καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης Ἐκκλησίας.

Παρά τοῖς Ἰουδαίοις οἱ Προφῆται, οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς ἐχρίοντο δι' ἡγιασμένου ἐλαίου καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο Χριστοὶ τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὠνομάσθη Χριστός ὡς κεχρισμένος διὰ Πνεύματος Ἁγίου «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με» (Λουκ. Δ' 18). Ὡς τοιοῦτος ὁ Σωτὴρ συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰ τρία ρηθέντα ἀξιώματα, τὸ τοῦ Προφήτου, τὸ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τὸ τοῦ Βασιλέως καὶ διὰ τούτων ἔφερε καὶ φέρει εἰς πέρας τὸ ἀπολυτρωτικὸν αὐτοῦ ἔργον γενόμενος ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις (Α' Κορινθ. α' 30)· καὶ ἡ μὲν σοφία αὐτοῦ περιέχεται εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἡ δὲ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ ἀπολύτρωσις εἰς τὸν ὄλον βίον αὐτοῦ καὶ πρὸ παντός εἰς τὸν Σταυρικὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐκουσίως ὑπέστη ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.

α) Οἱ Προφῆται τῆς Π. Διαθήκης ὡς ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ ἐκήρυττον ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐνεργῶσιν ἐνίοτε καὶ θαύματα καὶ προέλεγον, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φωτιζόμενοι, τὰ μέλλοντα. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, ἐδίδασκε καὶ ἐξακολουθεῖ διδάσκων διὰ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἀνθρώπους (Ἰωάνν. Ζ' 16, Ι' 30, ΙΔ' 7) καὶ διὰ τῆς ἀποκαλυφθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἀληθείας ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς πλάνης· οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπροφήτευσεν τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸν κόσμον γενικῶς.

β) Ὁ Ἀρχιερεὺς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἄπαξ τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐξιλασμοῦ, εἰσερχόμενος εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων προσέφερον ἐξιλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν, τοῦθ' ὅπερ ἦτο τύπος τοῦ αἰωνίου καὶ μεγάλου Ἀρχιερέως, τοῦ Χριστοῦ (Ἐβρ. β' 17, δ' 14).

Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀνίκανος ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἁμαρτίαν του νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην νὰ ἱκανοποιήσῃ. Καὶ ἡ παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως προσφερομένη θυσία, ὡς καὶ αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις θυσίαι, εἶχον τὴν βαθυτέραν ταύτην ἔννοιαν, τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ἐξιλεώσεως τοῦ θεοῦ. Ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς ἐπι

του Σταυρου ἄπαξ προσενεχθείσης θυσίας Αὐτοῦ ἐπέτυχεν ἀμφοτέρα. Ἐν τῷ Σταυρικῷ θανάτῳ τοῦ Σωτῆρος ἔπαθεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις αὐτοῦ μόνη, διότι ἡ θεία φύσις εἶναι ἀπαθῆς καὶ διότι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νὰ ἰκανοποιηθῆ παρ' ἀντιπροσώπου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μάλιστα ἀναμαρτήτου. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος ἀναμάρτητος ἄνθρωπος οὔτε ὑπῆρξεν, ἀλλ' οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀκριβῶς ἔστειλε τὸν Μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν ¹⁾).

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐξιλαστηρίου θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἐπεκτείνονται ἐπὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἐφ' ἀπάσας αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας καὶ καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον (Α' Ἰωάνν. β' 2, Α' Ἰωάνν. α' 7, Ἐβρ. Ι' 14).

Διὰ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ὁ Σωτὴρ ἐγένετο ὁ κατ' ἔξοχὴν Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος.

γ) Τὸ τρίτον ἀξίωμα τοῦ Σωτῆρος εἶναι τὸ βασιλικόν. Ὁ Σωτὴρ βασιλεύει εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποῖαν διοικεῖ, διευθύνει δηλ. καὶ κυβερνεῖ ἀοράτως μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν Αὐτοῦ διὰ τῶν Ποιμένων καὶ Διδασκάλων, τοὺς ὁποίους ὥρισεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (Ματθ. ΚΗ' 19·20, Ἰωάνν. ΙΕ' 12 καὶ 17). Σκοπὸς δὲ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ παρὰ πάντων προσοικείωσις τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν ὁποῖαν ὁ Σωτὴρ ἐπιτελεῖ διὰ τοῦ Προφητικοῦ καὶ Ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος. Τὸ Βασιλικόν λοιπὸν ἀξίωμα συμπληροῖ τὰ δύο προηγούμενα. Ἡ προσοικείωσις τῆς ἀπολυτρώσεως συντελεῖται διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἧς ταμιούχος εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ παρέχουσα ταύτην εἰς τοὺς πιστοὺς διὰ τῶν Μυστηρίων αὐτῆς.

¹⁾ Λουκ. ΚΓ' 26, Κολοσσ. Α' 22, Α' Πέτρ. α' 18, Ἰωάνν. Α' 29, Ὁμολ. Κριτοπούλου: «Καὶ τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑφίσταται - αὐτοῦ γὰρ τῷ μώλωπι ἡμεῖς πάντες λάθηνεν - τῆς θεότητος αὐτοῦ παντελῶς ἀπαθοῦς μενούσης... Σταυρωθεὶς τοίνυν καὶ πάντα τὰ τοῖς τέτταρον Εὐαγγελισταῖς ἐμπεριεχόμενα διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ὑποστάς, θνήσκει τὸ ἀνθρώπινον, τῆς ὑπεραγίας αὐτοῦ ψυχῆς διααιρεθείσης τῆς σωτηρίου σαρκός, τῆς θεότητος δὲ ἀδιαιρέτου μεινάσης καὶ παντελῶς ἀπαθοῦς».

Είναι ποικίλη ή σημασία της λέξεως χάρις ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Χάρις εἶναι καὶ ἡ ἰδιότης ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς οὗτος συγχωρεῖ ἐξ ἀγάπης καὶ πολυευσπλαγχνίας τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ κατάστασις ἢ προκύπτουσα μετὰ τὴν συγχώρησιν τούτων καὶ τὴν διαλλαγὴν πρὸς τὸν Θεὸν (Ἰωάνν. Α' 14, 16-17, Πραξ. ΙΑ' 27). Ἐν τῇ προσοικειώσει τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος Θεία Χάρις εἶναι ἡ θεία ἐνέργεια ἢ μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας συντελοῦσα εἰς τὴν τοιαύτην προσοικειώσιν· ἡ θεία χάρις ἐνισχύει καὶ βοηθεῖ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν χωρὶς νὰ καταναγκάζῃ αὐτόν. Τοιουτοτρόπως ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐμφανίζεται ὡς ἀποτέλεσμα δύο παραγόντων, τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀντίθετος πρὸς τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν εἶναι ἡ περὶ τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ θεωρία, καθ' ἣν ὁ Θεὸς τοὺς μὲν προώρισεν εἰς ἀπώλειαν, τοὺς δὲ εἰς σωτηρίαν. Ἡ τοιαύτη θεωρία αἴρουσα τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀντίθετος καὶ πρὸς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐμφανίζει αὐθαιρέτως ἄλλους μὲν σώζοντα καὶ ἄλλους καταδικάζοντα καὶ πρὸς τὴν ἀγαθότητα Αὐτοῦ, διότι ὁ Θεὸς ὡς πανάγαθος δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλους νὰ προορίζῃ εἰς ἀπώλειαν καὶ ἄλλους εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμοθ. β' 4).

Οἱ τοιαῦτα διδάσκοντες στήριζονται εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου (Η' 29-30)· πρόκειται ὁμως περὶ παρανοήσεως, διότι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Παῦλος δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀπολύτου προορισμοῦ, ἀλλὰ ἐννοεῖ τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δὲν αἴρει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε προδικάζει τὴν τύχην αὐτοῦ, ὅπως οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἐπὶ τῆς ἀσθενείας τινὸς ἢ πρόγνωσις ταύτης ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

*Αρθρ. η΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως : «Καί εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

26. ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα ¹⁾ εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἰσότημον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ πρὸς τὸν Υἱόν, ὅπως καὶ ἡ Β΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381) καθώρισε καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐδίδαξαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Μακεδονίου, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρὸς, κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς συντάξεως τοῦ β΄ μέρους τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ἀπὸ τοῦ η΄ μέχρι τοῦ ιβ΄ ἄρθρου.

Ἐν τῷ η΄ ἄρθρῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται τὸ κατὰ πάντα ὁμοούσιον τοῦτου πρὸς τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ζήτημα ἀναφερόμενον εἰς τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν Ἐκ-

¹⁾ Σημασία τῆς λέξεως Πνεῦμα : (Ὁμολογία Κριτοπούλου Κεφ. Α΄)
«Περὶ δὲ τῶν τοῦ Πνεύματος σημαντικῶν οἶδαμεν, ὅτι πολυσήμαντος ἡ λέξις Πνεῦμα γὰρ ὁ ἄνεμος λέγεται, πνεῦμα ἡ νοερά καὶ λογικὴ καὶ ἀθάνατος τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τριουπόσιτος θεότης . . . ».

κλησίαν, εἶναι τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τούτου. Καὶ ἡ Κ. Διαθήκη (Ἰωάνν. ΙΕ΄ 26) καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας συμπίπτουσιν εἰς τὸ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ἐν τούτοις ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία διαστρέψασα τὴν ἀρχαίαν ταύτην διδασκαλίαν προσέθεσεν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τὸ *filioque* (=καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ), ὅτι δηλ. τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Τὴν διαστροφήν ταύτην ἐκράτησε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ γίνῃ λόγος καὶ ἐν τῷ Κεφαλαίῳ : Δογματικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ «ἐκπορεύεται» σημαίνει προαιώνιον ὕπαρξιν καὶ ἀναρχον ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισεν ὄλους τοὺς ἀγίους ἄνδρας (Β΄ Πέτρ. α΄ 21) ἐπιφοιτήσαν δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους παραμένει ἔκτοτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθοδηγοῦν ταύτην καὶ ἐνεργοῦν τὴν σωτηρίαν. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ βίου γενικῶς εἶναι καρποὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς θεραπευοῦσης τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληροῦσης τὰ ἐλλείποντα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (Γαλ. Ε΄ 22).

27. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. ΕΝΝΟΙΑ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΑΥΤΗΣ

Ἄρθρ. θ΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως : «Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

α΄. Ἡ λέξις Ἐκκλησία εἶναι ἀρχαία καὶ σημαίνει τὴν συνάθροισιν τῶν δι΄ ὠρισμένον σκοπὸν συνεργομένων ἀνθρώπων καὶ τὸν τόπον τῆς συναθροίσεως. Ἐν χριστιανικῇ δὲ σημασίᾳ ἡ λέξις Ἐκκλησία σημαίνει τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθεῖσαν θρησκευτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀναγνωρίζουσιν ὡς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ἑαυτῶν τὸν Χριστὸν καὶ οἱ ὅποιοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθῆς πίστεως.

Ἡ Ἐκκλησία περιλαμβάνει καὶ τοὺς νῦν ζῶντας καὶ ἀγωνιζομένους κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ὡς τοιαύτη καλεῖται ἀγωνιζομένη ἢ στρατευομένη καὶ τοὺς ἀγωνισθέντας καὶ ἀπελθόντας

ἤδη ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἡ τοιαύτη καλεῖται θριαμβεύουσα (Α΄ Κορινθ. ΙΕ΄ 25, Ἑβρ. ΙΒ΄ 22-23). Καὶ ἡ μὲν στρατευομένη Ἐκκλησία ὀνομάζεται καὶ ὄρατὴ ὡς ἀποτελοῦσα τὴν ἐπὶ τῆς γῆς τοιαύτην, τὴν ἐκ ποιμένων καὶ ποιμαινόμενων συγκειμένην, ἡ δὲ θριαμβεύουσα καλεῖται καὶ ἀόρατος ὡς ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς εἰς οὐρανοὺς ἤδη μεταστάντας.

Κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι διακεκομμένη ἡ μεταξὺ ζώντων καὶ τεθνεώτων Χριστιανῶν κοινωνία καὶ ἐπὶ τῆς τοιαύτης πίστεως στηρίζεται ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τιμητικῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων καὶ τελέσεως μνημοσύνων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων (Ἰακ. Ε΄ 16).

Ἡ Ἐκκλησία λέγεται καὶ ἀκατάλυτος, διότι οὐδεμία δύναμις, εἴτε ἡ πλάνη, εἴτε τὸ ψεῦδος, εἴτε ἡ βία θὰ δυνηθῆ ποτὲ νὰ καταλύσῃ ταύτην (Ματθ. ΙΣΤ΄ 18).

β'. Τὴν Ἐκκλησίαν ἴδρυσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τῶν ἔργων Αὐτοῦ γενικῶς καὶ διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τὸ κήρυγμα (Ματθ. ΚΗ΄ 18-20). Οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ διάδοχοι τούτων ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ τοῦ λύειν (Ματθ. ΙΣΤ΄ 18-19, ΙΗ΄ 18, Ἰωάνν. Κ΄ 21, 23), τὸ δικαίωμα τοῦ τελεῖν τὸ Βάπτισμα καὶ τὰ λοιπὰ Μυστήρια (Ματθ. ΚΗ΄ 19, Μαρκ. ΙΣΤ΄ 16-18) καὶ ὁδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν (Ἰωάνν. ΙΔ΄ 16 καὶ 26).

Ἡ Ἐκκλησία ἔχει διάφορα ὀνόματα: Ναὸς θεοῦ καὶ κατοικία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος (Α΄ Κορινθ. Γ΄ 16), σῶμα Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας (Ρωμ. ΙΒ΄ 4, 5) καὶ ἄλλα, παρομοιάζεται δὲ πρὸς ἄμπελον, τῆς ὁποίας κλήματα οἱ πιστοὶ καὶ γεωργὸς ὁ Οὐράνιος Πατὴρ (Ἰωάνν. ΙΕ΄ 1...) καὶ πρὸς οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου οἰκοδόμος καὶ ἀκρογωνιαίοι λίθοι ὁ Χριστός, θεμέλια οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, λίθοι δὲ ζῶντες οἱ πιστοὶ (Ματθ. ΙΣΤ΄ 18, Α΄ Κορινθ. Γ΄ 9-13, Ἐφεσ. Β΄ 20-22).

γ'. Σ κ ο π ὸ ς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ συνέχισις τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος, ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἣν ἐπιτυγχάνει κυρίως διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων (Ματθ. ΚΗ΄ 19). "Ὅργανα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκο-

ποῦ αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ἔχει τοὺς κληρικούς, Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης λαμβάνουσι τὴν θείαν χάριν καὶ οὔτινες διὰ τῆς διαδοχῆς τῆς χειροτονίας ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν μέχρι τοῦ Χριστοῦ (Ἐφεσ. Δ' 11).

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως εἶναι μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ Ἀποστολική.

α'. Μία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, καθότι μία εἶναι ἡ ζωοποιοῦσα αὐτὴν ψυχὴ, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς μία εἶναι καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός, μία ἡ πίστις καὶ μία ἡ διδασκαλία (Ἐφεσ. Δ' 4).

β'. Ἄγία, διότι καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ἅγια καὶ τὸ ζωοποιοῦν αὐτὴν Πνεῦμα ἅγιον καὶ σκοπὸς αὐτῆς ὁ ἁγιασμός τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν εἶναι (Α'. Κορινθ. Στ' 11). Δὲν ἔχει δὲ σημασίαν ὅτι μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσι καὶ μὴ ἅγια, οὔτε πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν, ὡς ἐδίδασκον οἱ Μοντανισταὶ καὶ ἄλλοι αἰρετικοί, ὅτι πρέπει οἱ ἁμαρτωλοὶ ν' ἀποκόπτονται καὶ ν' ἀποχωρίζονται τῆς Ἐκκλησίας· τοῦτο δεῖκνυται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος, ὅτι οἱ ἰσχύοντες οὐκ ἔχουσι χρεῖαν ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (Ματθ. Θ' 12) καὶ ἐκ πολλῶν παραβολῶν, τῶν ζιζανίων (Ματθ. ΙΦ' 24), τῆς σαγήνης (Ματθ. ΙΓ' 47) καὶ ἄλλων.

γ'. Καθολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι **Καθολικὴ**, καθότι προορισμὸς αὐτῆς εἶναι νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ὅλα τὰ ἔθνη. Ὁ Σωτὴρ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ διαφορὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ὅτι αὕτη μὲν ἦτο καὶ εἶναι ἡ θρησκεία μόνον ἑνὸς ἔθνους, τῶν Ἑβραίων, ἐκεῖνος δέ, ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ παγκόσμιος θρησκεία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης (Ἰωάνν. Δ' 21, 23).

δ'. Ἀποστολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Ἀποστολική, καθότι ἔθεμελιώθη καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διαδοχῆς τοῦ Ἀποστολικοῦ ἀξιώματος διατηρεῖ ἀδιάρρηκτον τὴν πρὸς τὴν πρώτην Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν συνάφειαν.

28. ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Ὡς εἶναι γνωστόν, σήμερον πλὴν τῆς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι παραδεχόμεναι, ἐπίσης, τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν. Ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων μόνη ἡ Ὁρθόδοξος εἶναι ἡ μία, ἀγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, διότι μόνη αὕτη διατηρεῖ ἀλώβητον καὶ ἀναλλοίωτον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ὡς παρέλαβε ταύτην παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν καὶ ὡς ἀνεπτύχθη αὕτη κατὰ τοὺς ἐννέα πρώτους αἰῶνας διὰ τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ μόνη αὕτη ἐπίσης διατηρεῖ διηγεκῶς κανονικὴν διαδοχὴν τοῦ Ἀποστολικοῦ ἀξιώματος τῶν Ἐπισκόπων. Δὲν συμβαίνει δ' ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας διότι αὗται, ἄλλαι ὀλιγώτερον καὶ ἄλλαι περισσότερον, διέστρεψαν τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ παρέφθειραν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

Ἐκ τῶν τοιούτων Ἐκκλησιῶν ἄλλαι μὲν δὲν ὑπάρχουσι σήμερον ἐξαφανισθεῖσαι, ἄλλαι δὲ ὑπάρχουσι καὶ σήμερον, ὡς ἡ Ἐκκλησία τῶν Παπικῶν, τῶν Διαμαρτυρομένων, τῶν Νεστοριανῶν, τῶν Μονοφυσιτῶν (Ἰακωβιτῶν, Κοπτῶν, Ἀρμενίων καὶ Ἀβυσσηνῶν) καὶ ἄλλαι. Αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι πλείονες τῆς μιᾶς, σπουδαιότερα δὲ μεταξὺ τούτων, ἡ καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης πλησιάζουσα πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον, εἶναι ἡ Ἀγγλικανικὴ ἢ Ἐπισκοπικὴ. Περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ὁμιλεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, περὶ δὲ τῶν σπουδαιωτέρων διαφορῶν τούτων ἀπὸ τῆς ἡμετέρας θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ.

29. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἄρθρ. ι' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως: «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ἐλέχθη ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὅτι ὁ Σωτὴρ καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν Αὐτοῦ συνεχίζει τὸ ἀπολυτρωτικὸν

Αὐτοῦ ἔργον καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ διὰ τῶν Μυστηρίων.

Ἡ λέξις **Μυστήριον** σημαίνει τὸ μυστικὸν καὶ ἀπόρρητον καὶ παράγεται ἐκ τοῦ μύω = κλείω τὸ στόμα καὶ τὰ ὄμματα τῶν μουμένων, τῶν διδασκομένων τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας καὶ τελετὰς, διότι οὗτοι δὲν εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ βλέπωσι τὰ τελούμενα καὶ νὰ λέγωσι δημοσίᾳ τὰ διδασκόμενα, ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ ρῆμα μύω=διδάσκω εἶς τινα τὰ ἱερά, τὰ μυστηριώδη.

Μυστήρια κατὰ τὴν γενικωτέραν μὲν τῆς λέξεως σημασίαν εἶναι αἱ ἀλήθειαι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ ὑπερβαίνουσαι τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ ἀντίληψιν, ὡς ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος, τὸ θεάνθρωπον Αὐτοῦ, τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος (Ἐφεσ. α' 9, Α'. Τιμοθ. Γ 16), ὁ Σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος κ. ἄ. κατὰ τὴν μερικὴν δὲ σημασίαν μυστήρια εἶναι αἱ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καθιερωμέναι καὶ θεῖαν τὴν σύστασιν ἔχουσαι ἑπτὰ ἰδιαιτέρας τελεταί, δι' ὧν ἐν αἰσθητοῖς σημείοις μεταδίδεται εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἡ θεία Χάρις.

Ἐν τοῖς Μυστηρίοις ἀπὸ μερικῆς ἀπόψεως διακριτέον τὸ ἐσωτερικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοιούτου· καὶ ἐσωτερικὸν μὲν εἶναι ἡ θεία χάρις, ἡ ἀοράτως μεταδιδομένη εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν ἀγιασμόν τούτου ἐνεργουσα, ἐξωτερικὸν δὲ τὰ αἰσθητὰ σημεῖα, αἱ τελεταὶ τούτων, δι' ὧν μεταδίδεται αὕτη. Μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιούτου ὑπάρχει στενὴ σχέσις, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ πνευματικὸν καὶ σωματικὸν ὄν, ἔχει ἀνάγκην ἀμφοτέρων. Ὁ Μογίλας ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐρώτησιν : «τί ἐστὶ μυστήριον» ἀπαντᾷ : «Τὸ μυστήριον εἶναι μία τελετή, ἡ ὁποία ὑποκάτω εἰς κάποιον εἶδος ὁρατῶν εἶναι αἰτία καὶ φέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ Θεοῦ, διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἕκαστος τῶν πιστῶν τὴν θεῖαν χάριν λαμβάνει».

Ἀπαραίτητοι ὄροι πρὸς μετάδοσιν διὰ τῶν μυστηρίων τῆς θείας Χάριτος εἶναι : κανονικὴ καὶ παρὰ κανονικοῦ λειτουργοῦ τέλεισις τοῦ μυστηρίου καὶ πίστις καὶ κατάλληλος προπαρασκευὴ τοῦ μετέχοντος τῶν μυστηρίων.

Τὰ Μυστήρια εἶναι ἑπτὰ : Τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ

θεία Εὐχαριστία ἢ θεία Μετάληψις, ἢ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις, ἢ Ἱερωσύνη, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον. Διακρίνονται δὲ εἰς ὑποχρεωτικὰ καὶ προαιρετικὰ καὶ εἰς ἐπαναλαμβανόμενα καὶ μὴ ἐπαναλαμβανόμενα. Ὑποχρεωτικὰ μὲν εἶναι: τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἢ Μετάνοια καὶ ἡ Εὐχαριστία, προαιρετικὰ δὲ τὰ λοιπά· καὶ ἐπαναλαμβανόμενα: ἡ Μετάνοια, ἡ Εὐχαριστία, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον, μὴ ἐπαναλαμβανόμενα δὲ τὰ λοιπά.

30. ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Τὸ Βάπτισμα εἶναι τὸ Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῖου εισέρχεται τις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ γίνεται μέλος αὐτῆς. Κατὰ τοῦτο ὁ βαπτιζόμενος διὰ τριττῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως εἰς τὸ δι' ἰδιαιτέρας ἱεροτελεστίας ἀγιαζόμενον ὕδωρ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπαλλάσσεται καὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῶν προαιρετικῶν τοιούτων (Πραξ. Β' 38, ΚΒ' 16) καὶ ἀναγεννᾶται λαμβάνων τὴν θείαν Χάριν.

Τύπος τοῦ Χριστιανικοῦ Βαπτίσματος ἦτο τὸ Βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Σωτὴρ ἐβαπτίσθη. Τὸ Βάπτισμα συνεστήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅτε ἀποστείλας οὗτος τοὺς μαθητάς του εἰς τὸ κήρυγμα τῆς Χριστιανικῆς Ἀληθείας εἶπε: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. ΚΗ' 19). Τὸ ἀπαραίτητον τοῦ μυστηρίου τούτου τονίζει ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ πρὸς τὸν Νικόδημον διαλόγῳ αὐτοῦ: «ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (Ἰωάνν. Γ' 5).

Οἱ βαπτιζόμενοι προηγουμένως κατηχοῦντο, ἐδιδάσκοντο δηλ. τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας· ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἐλέχθη, τὸ Βάπτισμα ἦτο ἀπαραίτητον, τὰ δὲ νήπια διέτρεχον τὸν κίνδυνον ν' ἀποθνήσκωσιν ἀβάπτιστα, διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Νηπιοβαπτισμός, τῶν γονέων καὶ τοῦ ἀναδόχου—τότε εἰσῆχθη καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ ἀνα-

δόχου—άναλαμβάνοντων την ύποχρέωσιν, νά διδάξωσι τόν βαπτιζόμενον.

Ἡ τρίτη κατάδυσις καί ἀνάδυσις ἐν τῷ Βαπτίσματι συμβολίζει τὴν τριήμερον ταφήν καί ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὸ Βάπτισμα θάπτεται ὁ παλαιὸς ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος καὶ γεννᾶται, ἀνίσταται, νέος τοιοῦτος, ἄνευ ἀμαρτιῶν (Ρωμ. ΣΤ΄ 4), διὸ καλεῖται τοῦτο λουτρὸν παλιγγενεσίας. Κανονικὸς λοιπὸν τύπος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ τρίτη κατάδυσις καί ἀνάδυσις, μόνον δὲ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ἵνα μὴ βλαβῆ ἡ ὑγεία τοῦ βαπτιζομένου ἐπιτρέπεται τὸ δι’ ἐπιχύσεως ἢ διὰ ραντισμοῦ ἢ καὶ τὸ εἰς τὸν ἀέρα Βάπτισμα καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος καὶ ὄχι μόνον ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, ὅπως εἶναι ὀρθὸν νά τελεῖται τοῦτο· πάντως ὅμως καὶ τὸ τοιοῦτον Βάπτισμα πρέπει νά τελεῖται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

31. ΤΟ ΧΡΙΣΜΑ

Τὸ Χρῖσμα εἶναι τὸ μυστήριον, τὸ τελούμενον ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα, καθ’ ὃ μεταδίδονται εἰς τὸν χριόμενον τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐνισχυομένης οὕτω καὶ τελειουμένης τῆς ἐν αὐτῷ ἀρξαμένης διὰ τοῦ Βαπτίσματος πνευματικῆς ζωῆς.

Ὡς κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Σωτῆρος ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα κατῆλθεν ἐπ’ αὐτὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὕτω καὶ τὸ Χρῖσμα πρέπει νά τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα καὶ οὐχὶ βραδύτερον.

Κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ Χριστὸν χρόνους οἱ Ἀπόστολοι μετέδιδον τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (Πραξ. Η΄ 14-17, ΙΘ΄ 2-6)· βραδύτερον, ἐπειδὴ ὁ Χριστιανισμὸς μετεδόθη εἰς πλεῖστα μέρη καὶ δὲν ἦτο δυνατόν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Διάδοχοι τούτων νά μεταβαίνωσι πανταχοῦ διὰ νά ἐπιθέτωσι τὰς χεῖρας, ἀντικατεστάθη ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν διὰ τῆς διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου χρίσεως.

Τὸ Ἅγιον Μύρον σύγκειται ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου ἄλλας ἀρωματώδεις οὐσίας, αἱ ὁποῖαι δηλοῦσι τὸ πλῆθος τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, παρασκευάζεται δὲ τὴν Μ. Τετάρτην καὶ καθαγιάζεται ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ τὴν Μ. Πέμπτην, συλλειτουργούντων τοῦ Πατριάρχου καὶ ἄλλων Ἀρχιερέων. Ὅλοι αἱ Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ καθαγιάζωσι Μύρον, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος λαμβάνει τοῦτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ δείξη τὸν πρὸς αὐτὸ σεβασμὸν.

Ὁ τελὼν τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος χρίει σταυροειδῶς τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος, τὸ μέτωπον πρὸς ἁγιασμὸν τῆς ἔδρας τῆς διανοίας, τὰ αἰσθητήρια ὄργανα πρὸς ἁγιασμὸν τῶν αἰσθήσεων, τὸ στήθος πρὸς ἁγιασμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας πρὸς ἁγιασμὸν τῶν ἔργων. Καθ' ἐκάστην χρίσιν ὁ λειτουργὸς λέγει : «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου ἁμῆν». Ἡ ρῆσις αὕτη στηριζομένη ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Β' Κορινθ. α' 21 καὶ 22) σημαίνει τὴν ἐπιβεβαίωσιν καὶ ἐπισφράγισιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τὴν μετάδοσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

32. Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

Ἡ **θεία Εὐχαριστία** εἶναι μυστήριον, καθ' ὃ ὁ Χριστιανὸς μεταλαμβάνων ἐν εἰλικρινεῖ μετανόῃα τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου καὶ οἴνου μεταλαμβάνει αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Σωτῆρος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας συνέστησεν ὁ Σωτὴρ τὴν ἑσπέραν τῆς Μ. Πέμπτης κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον, ὅτε κατὰ τοὺς Εὐαγγελιστὰς «λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας—τὸν Θεὸν Πατέρα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μυστηρίου θεία Εὐχαριστία—ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ εἶπε : Λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων : Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν

ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (Ματθ. ΚΣΤ΄ 26-28, Μαρκ. ΙΔ΄ 27-25, Λουκ. ΚΔ΄ 19-20, Ἰωάνν. ΣΤ΄ 48-58). Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος: «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν» (Λουκ. ΚΒ΄ 19) ὡς **αἰώνιος θεσμός**.

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι μυστήριον ἅμα καὶ σταυρική θυσία. Μυστήριον μὲν, διότι κατὰ ταύτην παρίσταται, πρὸς κοινωνίαν τῶν πιστῶν, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου αὐτὸς ὁ Χριστός, θυσία δέ, διότι ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι ἀνάιμακτος παράστασις τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Σωτῆρος (Α΄ Κορινθ. ΙΑ΄ 26). Μία οὐσιώδης διαφορὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ἀπὸ τὰ λοιπὰ εἶναι, ὅτι κατ' ἐκεῖνα μὲν τὰ αἰσθητὰ σημεῖα εἶναι ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων συμβολίζεται καὶ μεταδίδεται ἡ θεία Χάρις, κατὰ τοῦτο δὲ παρίσταται πραγματικῶς ὁ Σωτήρ.

Συστατικὰ τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ὁ **ἄρτος** καὶ ὁ **οἶνος**, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἄρτος πρέπει νὰ εἶναι σίτινος, καθαρὸς καὶ ἔνζυμος, ἀφοῦ ὁ Σωτήρ ἐτέλεσε τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα, ὁ δὲ οἶνος ἐκ σταφυλῶν ἀμπέλου καὶ ἐρυθρός. Μετὰ τοῦ οἴνου ἀναμιγνύεται καὶ ὀλίγον ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ὅτι, ὅταν ὁ στρατιώτης ἐκέντησεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν Σωτήρα εἰς τὴν πλευράν, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς **αἷμα καὶ ὕδωρ** (Ἰωάνν. ΙΘ΄ 34).

Ἡ σημασία τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι μεγίστη, ὡς φαίνεται τοῦτο ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κάγῳ ἐν αὐτῷ» (Ἰωάνν. ΣΤ΄ 37). Οἱ δὲ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουσιν, ὅτι μετέχοντες τοῦ μυστηρίου τούτου **ἐξαγνιζόμεθα καὶ ἁγιαζόμεθα** σωματικῶς καὶ πνευματικῶς.

Πρόδηλος ἐκ τούτων ἡ ἀνάγκη νὰ μετέχωσι τοῦ μυστηρίου πάντες οἱ Χριστιανοὶ καὶ οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις, πρὸς τοῦτο ὅμως δέον οἱ μετέχοντες νὰ εἶναι παρεσκευασμένοι, μετανοοῦντες διὰ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ἐξομολογούμενοι ταῦτα, λαμβάνοντες τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἁμαρτήσωσι καὶ πάλιν καὶ συνδιαλαττόμενοι μετὰ τῶν ἐχθρῶν των. Ὁ μεταλαμβάνων τῆς θείας Εὐχαριστίας ἄνευ τοιαύτης προπαρασκευῆς ἐπισύρει

κατ' αὐτοῦ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καταδίκην «ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει» (Α' Κορινθ. ΙΑ' 29).

Τὸ Μυστήριον τοῦτο ὀνομάζεται καὶ **θεία Μετάληψις** καὶ **θεία Κοινωνία**.

33. Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Ἡ Μετάνοια εἶναι τὸ Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Χριστιανὸς δύναται νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν θεϊαν Χάριν, ὅταν ἀπώλεση ταύτην ἁμαρτάνων, ἐὰν ἐξομολογηθῇ εἰλικρινῶς καὶ μετὰ συντριβῆς καρδίας τὰ ἁμαρτήματά του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἁρμοδίου ἱερέως.

Ἡ ἀναγκαιότης τοῦ μυστηρίου τούτου ἔγκειται εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται ψυχικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάγκην ν' ἀνακοινώσῃ τοὺς πόνους αὐτοῦ εἰς πρόσωπον τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης του, ἵνα τύχῃ δυνατῆς ἀνακουφίσεως καὶ παρηγορίας.

Τὸ μυστήριον τοῦτο καλεῖται **Μετάνοια** λόγῳ τῆς ἀνάγκης νὰ μεταβάλλῃ ὁ ἄνθρωπος φρόνημα, νοῦν, βίον καὶ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς τὸ κακόν, **ἐξομολόγησις** δὲ λόγῳ τῆς ἐξομολογήσεως, ἀνακοινώσεως ἐκ μέρους τοῦ μετανοοῦντος τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπὶ τοῦτο τεταγμένον ἱερέα, ὅστις ὀνομάζεται **πνευματικός**.

Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ εἶναι πραγματικὴ, εἰλικρινής, διὰ νὰ διαγνώσῃ ὁ πνευματικός, ὡς ἄλλος ἰατρός, τὴν ψυχικὴν ἀσθένειαν καὶ καθορίσῃ τὰ κατάλληλα φάρμακα, τὰ **ἐπιτίμια**. Τὰ ἐπιτίμια δὲ δὲν εἶναι ποινὰ ἐκδικήσεως, ἀλλ' εἶναι ἀσκήσεις τῆς ψυχῆς πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ ἔθισμόν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ τοιαῦτα εἶναι, ἢ συχνὴ προσευχή, ἢ ἐλεημοσύνη, ἢ ἀνάγνωσις θρησκευτικῶν βιβλίων, ἢ ἀποχὴ ἐφ' ὠρισμένον χρόνον ἀπὸ τῆς θείας Εὐχαριστίας κ. ἄ. Ὁ πνευματικός ἀναγινώσκων μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἵνα παράσχη τῷ μετανοήσαντι καὶ ἐξομολογηθέντι τὴν **ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν**.

Ἡ ἀνάγκη τῆς μετανοίας δείκνυται καί εἰς αὐτὴν τὴν Παλαιάν Διαθήκην «ἀποστραφήτω δὴ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ καλλίονα ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν» (Ἱερεμ. ΙΑ'). Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὅταν ἐκήρυττεν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔλεγεν «μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. Γ' 2)· εἰς τὸ αὐτὸ Εὐαγγέλιον προστίθεται (Ματθ. Γ' 5-7). «Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία . . . καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν». Καὶ ὁ Κύριος, ἐπίσης, ἤρχισε τὴ δημόσιον αὐτοῦ κήρυγμα λέγων τὸ αὐτό: «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. Δ' 17).

Τὸ θεοσύστατον τοῦ μυστηρίου τούτου καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων: «ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰωάνν. Κ' 23).

34. Η ΙΕΡΩΣΥΝΗ

Ἡ Ἱερωσύνη εἶναι τὸ μυστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον καὶ διὰ προσευχῆς καὶ δι' ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατέρχεται εἰς αὐτὸν ἡ θεία χάρις, ἡ ὁποία μεταδίδει εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ τελεῖν τὰ μυστήρια, κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διοικεῖν τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ Ἱερωσύνη ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἰδρύθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μεταδόντος εἰς τοὺς παρ' Αὐτοῦ ἐκλεγέντας Ἀποστόλους τὸ τρισσὸν Αὐτοῦ ἀξίωμα, ἵνα συνεχίσωσιν οὗτοι τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπολυτρωτικὸν Αὐτοῦ ἔργον (Ἰωάνν. Κ' 22-24). Οἱ Ἀπόστολοι μετέδωκαν τὴν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν καὶ ἐξουσίαν τοῖς μαθηταῖς καὶ διαδόχοις αὐτῶν (Πραξ. ΣΤ' 6, ΙΓ' 3, Α' Τιμοθ. Δ' 14) καὶ οὕτω τὰ σήμερον ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα.

Τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ μυστηρίου ἐκ τῶν ὁρα-

τῶν ἢ αἰσθητῶν σημείων αὐτοῦ εἶναι ἢ ἐπὶ τὸν χειροτονοῦμενον ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, ἐξ ἧς τὸ μυστήριον τοῦτο καλεῖται καὶ Χειροτονία.

Καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων κρατήσασαν τάξιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶναι τρεῖς, τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ἔχει τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν αὐτὸς μόνος, διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ὁ Ἱερεὺς τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια, πλὴν τῆς Ἱερωσύνης, ὡς καὶ πάσας τὰς λοιπὰς τελετάς, πλὴν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Μύρου καὶ τῶν ἐγκαινίων Ναῶν, κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντιπροσωπεύει τὸν Ἐπίσκοπον ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ κυβερνήσει τῆς ἐνορίας, παρ' ἧ εἶναι τοποθετημένος. Ὁ Διάκονος οὐδὲν μυστήριον καὶ οὐδεμίαν τελετὴν τελεῖ μόνος, ἀλλὰ διακονεῖ ἀπλῶς τὸν Ἐπίσκοπον καὶ τὸν Πρεσβύτερον ἐν τῇ τελέσει τούτων καὶ κηρύττει τὸν θεῖον λόγον.

Ὁ Ἱερεὺς καὶ ὁ Διάκονος χειροτονοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, δύνανται νὰ εἶναι καὶ ἕγγαμοι, ἀπαγορεύεται ὅμως εἰς αὐτοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ γάμος· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται ὑπὸ δύο τοῦλάχιστον Ἐπισκόπων καὶ εἶναι πάντοτε ἄγαμος.

Οἱ διάφοροι τίτλοι, Ἀρχιεπίσκοπος, Μητροπολίτης, Πατριάρχης, Οἰκονόμος, Ἀρχιμανδρίτης, Πρωτοσύγκελλος, ἀρχιδιάκονος κ.λ.π. εἶναι ἀπλᾶ γνωρίσματα τιμητικῆς καὶ διοικητικῆς διακρίσεως.

Διὰ νὰ χειροτονηθῇ τις ἀξίως, ἀνάγκη νὰ εἶναι πεπρωτισμένος μὲ πάντα τὰ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας ἀπαραίτητα διὰ τὸν κληρικὸν ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς γνώσεως, ἀνάγκη δηλ. οἱ κληρικοὶ νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι τὸ ἦθος (Α' Τιμοθ. Δ' 12 καὶ Γ' 2) καὶ διδακτικοί, ἱκανοὶ νὰ διδάσκωσι τὸν λαόν, ἀκόμη δὲ νὰ ἔχωσι καὶ τὰ καθωρισμένα ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων τυπικὰ προσόντα.

Ἄς ὁ Γάμος εἶναι Μυστήριον, καθ' ὃ εἰς τοὺς ἐλευθέρως καὶ ἐξ ἀγάπης συζευγνυμένους χορηγεῖται διὰ τοῦ ἱερέως ἡ θεία Χάρις καὶ ἀγιάζεται οὕτω ἡ τοιαύτη ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς πρὸς ἀμοιβαίαν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν βοήθειαν καὶ πρὸς τεκνογονίαν.

Τὸ μυστήριον τοῦτο καθιερώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἅμα τῇ δημιουργίᾳ· «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» (Γεν. Β' 18 . . .) «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν». Ἡ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔναρξις τῆς θαυματουργικῆς αὐτοῦ δράσεως κατὰ τὸν ἐν Κανᾶ γάμον ἀποτελεῖ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία, πάλιν, ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέστερον θεμέλιον τῆς κοινω- νίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει τὸ μυστήριον τοῦ γάμου μέγα (Ἐφεσ. Ε' 32) καὶ παρομοιάζων τὴν ἔνωσιν τῶν συζευ- γνυμένων πρὸς τὴν ἔνωσιν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ μετὰ τῆς νύμφης Ἐκκλησίας καθορίζει εἰς γενικὰς γραμμάς τὰ καθήκοντα τῶν συζύγων ἐν Ἐφεσ. Ε' 22-33.

Ἡ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει τὸν γάμον ὑπὸ ὠρισμένας προϋ- ποθέσεις, καθωρισμένας λεπτομερῶς ὑπὸ διατάξεων, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι, νὰ μὴ συνδέωνται οἱ εἰς γάμου κοινωσίαν ἐρχόμενοι μὲ στενὴν συγγένειαν ἢ ἐξ αἵματος, ἢ ἐξ ἀγχιστείας ἢ πνευματικὴν τοιαύτην καὶ νὰ ἔχωσι νόμιμον ἡλι- κίαν· ἀνάγκη προσέτι τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου νὰ τελεσθῇ ὑπὸ κανονικοῦ Λειτουργοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Γάμος μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ μὴ τοιούτων ἀπαγορεύ- εται, ὃ δὲ μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν τοιοῦτος ἐπιτρέπεται μόνον, ἐὰν τὸ μυστήριον τελεσθῇ ὑπὸ Ὁρ- θοδόξου ἱερέως καὶ τὰ τέκνα βαπτισθῶσιν ὀρθοδόξως καὶ ἀνα- τραφῶσιν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ πίστει καὶ διδασκαλίᾳ. Οἱ μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ μὴ Ὁρθοδόξων γάμοι λέγονται μικτοί. Ὁ λεγόμενος πολιτικὸς γάμος, καθ' ὃν ὡς πρωτεῖον στοιχεῖον θεωρεῖται ἡ διὰ ληξιαρχικῆς πράξεως ἀναγνώρισις τοῦ Γάμου καὶ οὐχὶ ἡ ἱεροτελεστία δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς

Ὁρθοδοξίας καὶ πολὺ ὀλιγώτερον πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Γάμος, μεταδιδομένης εἰς τοὺς συζευχθέντας τῆς θείας Χάριτος, εἶναι ἐνιαῖος καὶ ἀδιάλυτος. Τὸ ἀδιάλυτον τοῦ Γάμου διεστράφη μετὰ τὴν διαφθορὰν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐπεκράτησαν τὰ εὐκόλα διαζύγια καὶ ἡ πολυγαμία, ὁ Σωτὴρ ὁμῶς ἐπανέφερε τὴν ἱερότητα τούτου, ὡς καὶ τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιάλυτον αὐτοῦ εἰπὼν «ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. ΙΘ' 6—8 . . .) «Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεπεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως». Ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος (Ματθ. Ε' 32) ἐπιτρέπει εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις τὴν διάλυσιν τοῦ Γάμου. Διαλυομένου τοῦ Γάμου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων ἢ διὰ νομίμου διαζεύξεως ἐπιτρέπεται καὶ δεύτερος, ἐν ἐξαιρετικαῖς δὲ περιπτώσεσι καὶ τρίτος.

36. ΤΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ

Εὐχέλαιον ἢ **Ἁγιον Ἐλαιον** εἶναι τὸ Μυστήριον, καθ' ὃ ἐπέρχεται ἐπὶ τὸν δι' ἡγιασμένου ἐλαίου χριόμενον ἢ θεία Χάρις, ἡ ὁποία ἰαταὶ καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ ἀσθενείας.

Ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι **θεοσύστατον**, δείκνυται καὶ ἐκ τῆς παραγγελίας τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ὅπως χρίωσι τοὺς ἀσθενοῦντας ἐλαίῳ, τὴν ὁποίαν παραγγελίαν ἐφήρμοζον οὗτοι κατὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν κήρυγμα· «ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον» (Μαρκ. ΣΤ' 13) καὶ ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (Ε' 14) «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ».

Διὰ τῆς μεταδιδομένης χάριτος ἐπέρχεται ἡ σωματικὴ καὶ

ιδίως ή πνευματική ἴασις, ὅταν ὁ χριόμενος πιστεύη πραγματικῶς καί μετανοή εἰλικρινῶς διὰ τὰ διαπραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἁμαρτήματα.

Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου τελεῖται οὐ μόνον ἐπὶ ἀσθενῶν ἀλλὰ καί ἐπὶ ὑγιῶν, συνήθως δέ, ὅταν πρόκειται νά κοινω- νήσωσιν οὗτοι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, θεωρούμενον ὡς προπαρασκευῆ διὰ ταῦτα καί ὀρθῶς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης θεωρεῖται ὡς συμπληρωματικόν τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νά τελεῖται τὸ μυστήριον ἐν τῷ Ναῷ κατὰ τὴν Μ. Τετάρτην, λόγῳ τοῦ ὅτι πολλοὶ συνηθίζουσι νά μεταλαμβάνωσι τὴν Μ. Πέμπτην.

Τὸ Εὐχέλαιον λέγεται καί ἅγιον ἔλαιον καί ἐλαίου χρί- σις καί καθιέρωσις δι' ἐλαίου, ἐπεκράτησε δέ ἡ ὀνομασία εὐχέ- λαιον, διότι τὰ κύρια συστατικά τούτου εἶναι εὐχῆ-ἔλαιον, ἡ ἀναγινώσκομένη δηλ. εὐχῆ καί τὸ ἡγιασμένον ἔλαιον, δι' οὗ χρίονται οἱ Χριστιανοὶ σταυροειδῶς εἰς ὠρισμένα μέλη τοῦ σώ- ματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

Ἔρθρ. ια΄ καὶ ιβ΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως :

ια΄ «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν»

ιβ΄ «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

37. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Τὸ περιεχόμενον τῶν δύο τελευταίων ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως συνδέεται πρὸς τὸ τοῦ ζ΄ ἄρθρου. Τὰ τρία ταῦτα ἄρθρα ἀναφέρονται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τοῦ παρόντος κόσμου καὶ περὶ τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς. Ἡ σημασία τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι μεγάλη, διότι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἐπέκεινα τοῦ τάφου ζωὴν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος πάντοτε προσέβλεπεν ἢ πλήρης ἐλπίδων ἢ πλήρης φόβου· πλήρης ἐλπίδων διὰ τὰ ἀγαθὰ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α΄ Κορινθ. β΄ 9) καὶ πλήρης φόβου διὰ τὰς ἐν τῷ Ἄδῃ ἀπειλουμένας ποινάς.

Τὸ μέρος τῆς Κατηγήσεως τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας καὶ τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται συνήθως ἔσχαται ἡμέραι ἢ ἔσχατολογία ἢ καὶ τελείωσις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον καλεῖται μερική κρίσις καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τύχην τῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ δεύτερον καλεῖται καθολικὴ κρίσις καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν μετὰ τὸ τέλος τοῦ παρόντος κόσμου τύχην αὐτῶν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος γίνεται ἀκόμη λόγος καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῶν ζώντων πρὸς τοὺς μεταστάντας ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ δὴ πρὸς τοὺς Ἁγίους, τοὺς ὁποίους μετὰ τήσεως τιμῆς καὶ μετὰ τόσοσιν σεβασμοῦ περιβάλλει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν.

α) Μερική κρίσις

Ἐν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος εἶναι καὶ ὁ θάνατος, ὅστις εἶναι θάνατος τοῦ σώματος (Γεν. Β' «γῆ εἶ καὶ εἰς τὴν γῆν ἀπελεύσει») καὶ οὐχὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἀθάνατος, ἡ δὲ περὶ τῆς ἀθανασίας ταύτης διδασκαλία εἶναι μία τῶν βασικῶν τοιούτων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἐπισφράγισιν τῆς ἀληθείας περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος, θὰ κατεστρέφετο δὲ πᾶσα ἰδέα περὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου τούτου, ἂν ἐδεχόμεθα, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἀθάνατος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀπεκλείετο ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δικαίου, ἡ ἀμοιβὴ τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ ἡ ποινὴ τῶν κακῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει πολλακίς ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ.

Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν ὑφίστανται ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τὴν τελικὴν κρίσιν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι καθολικὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μερικὴν τοιαύτην μεταβαίνουσαι εἰς μίαν νέαν ἄνευ σώματος ζωὴν, ἡ ὁποία καλεῖται μέση κατάστασις καὶ ὑφιστάμεναι μέρος τῶν ἀμοιβῶν ἢ ποινῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιβληθοῦν μετὰ τὴν γενικὴν κρίσιν. Καὶ αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν ἀγαθῶν ὀδηγοῦνται εἰς τοὺς οὐρανοὺς, αἱ δὲ τῶν κακῶν εἰς τὸν Ἄδην καὶ ἐκεῖναι μὲν πλήρεις χαρᾶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς θλίψεως θὰ εὐρίσκωνται ἐν γαλήνῃ καὶ εὐτυχίᾳ, αὗται δὲ θὰ διατελῶσιν ἐν ταραχῇ, λύπῃ καὶ στεναγμῷ διὰ τὴν κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπικειμένην τελικὴν κρίσιν. Αἱ κατὰ τὴν μερικὴν κρίσιν ἀμοιβαὶ ἢ ποιναὶ, μὴ πλήρεις πάντοτε, θὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ ἔργα ἐκάστου (Β' Κορινθ. θ' 6 καὶ Ρωμ. Β' 6).

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει πνευματικὴ τις κοινωνία. Λόγῳ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς κοινωνίας καθιέρωσεν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν καὶ δι' ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς ἔτι Συνόδου, τῆς ἐβδόμης, τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους τιμὴν καὶ συνέστησε καὶ τὰ Μνημόσυνα. Τιμῶντες τοὺς Ἁγίους παρακαλοῦμεν αὐτοὺς συγχρόνως, ἵνα μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Διὰ τῶν μνημοσύνων δεικνύοντες καὶ τὴν

πρὸς τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν πίστιν ἡμῶν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀποθανόντας ποικίλην ἡμῶν ἀγάπην ἱκετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα δείξῃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς μεταστάντας ἀδελφούς ἡμῶν καὶ συγχωρήσῃ τούτους.

β) Καθολικὴ κρίσις

Ἡ καθολικὴ κρίσις συνδέεται πρὸς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος θὰ εἶναι τελείως διάφορος τῆς πρώτης, διότι κατ' ἐκείνην μὲν ἦλθεν ὁ Σωτῆρ, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ ταύτην, θὰ ἔλθῃ, ἵνα κρίνῃ τούτους· ἐκείνη ἦτο ταπεινὴ καὶ εὐσπλαγχνος, αὕτη θὰ εἶναι ἔνδοξος καὶ φοβερὰ (Ματθ. ΚΕ' 31).

Κατὰ ταύτην θ' ἀναστηθῶσι τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων (Ἰωάνν. Ε' 28-29) καὶ θὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν ψυχῶν, μεθ' ὧν συνέζησαν, τὰ δὲ σώματα τῶν ζώντων θὰ μεταβληθῶσι καὶ θὰ γίνωσιν ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενα (Α' Κορινθ. Ε' 51). Εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον, ἵνα καὶ τὰ σώματα, δι' ὧν αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔδρασαν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, μετὰσχῶσι τῶν ἀμοιβῶν ἢ τῶν ποινῶν. Ἡ δὲ σχέσις τῶν ἀποθνήσκόντων σωμάτων πρὸς τὰ ἐγερθησόμενα εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον οἷα ἢ μετὰ τοῦ ἀποθνήσκοντος κόκκου τοῦ σπειρομένου σίτου πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον φυτὸν (Α' Κορινθ. ΙΕ' 36). Τὰ μὲν ἀποθνήσκοντα σώματα εἶναι γῆινα, φθαρτά, τὰ δὲ ἐγερθησόμενα οὐράνια καὶ ἄφθαρτα.

Ὁ χρόνος τῆς δευτέρας παρουσίας εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀπεδείχθησαν πλανώμενοι διάφοροι αἰρετικοί, ὡς οἱ Χιλιασταί, οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ ὀρίσωσι τὸν χρόνον τοῦτον. Ὁ Σωτῆρ ἐρωτηθεὶς σχετικῶς εἶπεν : «περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς εἰμὴ ὁ Πατὴρ (Μάρκ. ΙΓ' 32). Ἡ Ἁγία Γραφή ἀπλῶς ποιεῖται λόγον περὶ γνωρισμάτων τινῶν προσεγγίσεως τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, ὁπότε οἱ ἄνθρωποι θὰ καταληφθῶσιν ἀπὸ ἀκούσιόν τινα φόβον ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐπελευσομένων εἰς τὸν κόσμον κακῶν (Ματθ. ΚΔ' 19). Ὑποχρέωσις λοιπὸν καὶ συμφέρον ἡμῶν εἶναι, νὰ εἴμεθα πάντοτε ἕτοιμοι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος,

διότι «οὐκ οἶδαμεν ποία ὥρα ὁ Κύριος ἔρχεται» (Ματθ. ΚΔ΄ 42).

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν θὰ κριθῶσι πλέον τελικῶς αἱ ψυχαι τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (Ματθ. ΚΕ΄ 34), οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ (Ματθ. ΚΕ΄ 41). Εἰκόνα τῆς κρίσεως ταύτης παρέχει ἡμῖν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς παραβολῆς περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως (Ματθ. ΚΕ΄ 31—46). Καὶ αἱ μὲν ψυχαι τῶν δικαίων θὰ ἀπολαύωσι τῆς ὑψίστης εὐδαιμονίας κοινωνοῦσαι μετὰ τῶν Ἀγίων καὶ τῶν Ἀγγέλων καὶ καθορῶσαι τὸν Θεόν (Α΄ Κορινθ. ΙΓ΄ 12), αἱ δὲ τῶν κακῶν θὰ στερῶνται πάσης χαρᾶς καὶ θὰ ὑφίστανται τὸν φρικώδη ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως (Α΄ Κορινθ. Στ΄ 9, Μαρκ. Θ΄ 44, Ρωμ. Β΄ 9). Αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ ποιναὶ θὰ εἶναι αἰώνιοι, διὰ τοῦτο ἡ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων διδασκαλία ἀρχαίων τινῶν, καθ’ ἣν αἱ ψυχαι τῶν ἁμαρτωλῶν ἔπειτα ἀπὸ ὠρισμένον χρόνον καθαιρόμεναι τῆς ἁμαρτίας θὰ ἐπανέλθωσι πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι ἀσύστατος καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς ἐν τῇ μερικῇ κρίσει οὕτω καὶ ἐν τῇ καθολικῇ καὶ αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ ποιναὶ θὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ ἔργα ἐκάστου. Ὁ Παῦλος σχετικῶς λέγει : «ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» ὁ δὲ Σωτὴρ ἐτόνισεν : «Ἐκεῖνος ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἑαυτοῦ καὶ μὴ ἐτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας» (Λουκ. ΙΒ΄ 47).

Μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν καθολικὴν κρίσιν θὰ ἐπέλθῃ ἡ διάλυσις τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀνακαίνισις αὐτοῦ (Ματθ. Ε΄ 18, ΚΔ΄ 35, Α΄ Κορινθ. Ζ΄ 31), ἡ ὁποία ὀνομάζεται παλιγγενεσία (Ματθ. ΙΘ΄ 28). Κατὰ ταύτην, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς» (Ρωμ. Η΄ 21) καὶ «καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (Β΄ Πέτρ. Γ΄ 13).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

38. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἐλέχθη ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ Ἐκκλησίας, ὅτι σήμερον ὑφίστανται πλείονες τῆς μιᾶς Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ εἰς τὴν τυπικὴν λατρείαν, ἀλλ' ὅπερ σπουδαιότερον καὶ εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν. Μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων τρεῖς εἶναι αἱ σπουδαιότεραι, ἡ Ὁρθόδοξος, ἡ Παπικὴ καὶ ἡ Προτεσταντικὴ.

Αἱ λεπτομέρειαι τῶν μεταξὺ τῶν ρηθισῶν Ἐκκλησιῶν διαφορῶν εἶναι πλείσται, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσιν αὐταὶ ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν βασικωτέρων τοιούτων, ἧτοι περὶ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι κυρίως χαρακτηρίζουσι τὰς προαναφερθεῖσας Ἐκκλησίας. Αἱ διαφοραὶ αὐταὶ, ἐλάχισται καὶ ὄχι τόσον σημαντικαὶ πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐπολλαπλασιάσθησαν μετὰ ταῦτα καὶ ἐπέφεραν κατὰ πρῶτον μὲν, τὸν Θ' αἰῶνα, τὸ μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας σχίσμα, ἔπειτα δέ, τὸν ις' αἰῶνα, προῦκάλεσαν τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας Ἐκκλησίας, τῆς Προτεσταντικῆς, ἀποσπαθείσης ἀπὸ τῆς Δυτικῆς.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, διατηρηθεῖσα γνησία καὶ ἀνόθευτος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, ἐξετέθη ἐν τοῖς προηγούμενοις κεφαλαίοις.

α) Αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας

Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι, ὡς γνωστόν, αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐπέβαλεν εἰς ὅλους τοὺς ἀνήκον-

τας εις αὐτὴν λαοὺς τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς Γραφῆς ἀπαγορεύουσα πᾶσαν μετάφρασιν· εὐρέθησαν μάλιστα καὶ Ἐπίσκοποι Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευσαν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πρωτοτύπου τῆς Γραφῆς. Τὸ τοιοῦτον ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκόμη αἰῶνων ἐπέτρεψε τὰς μεταφράσεις καὶ διὰ τὰ νὰ γνωσθῇ εἰς εὐρύτερον πάντοτε κύκλον ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν ἀποφευχθῶσι πλεῖστοι δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις, προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦ ἀληθοῦς πνεύματος τῆς Γραφῆς.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀποδέχονται τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ὡς τὴν μόνην πηγὴν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἐρμηνεύουσιν ὁμῶς ταύτην μὲ τὴν ἐλευθερίαν, ὥστε κατέληξαν εἰς πλείστας ὄσας παρερμηνείας, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν εἰς τὴν παρ' αὐτοῖς δημιουργίαν πλήθους μερικῶν Ἐκκλησιῶν. Τὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐπιτρέπουσιν, ὁ Λούθηρος μάλιστα ὡς πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ἐθεώρησε καὶ τὴν εἰς τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν τῆς Γραφῆς ἀποτελοῦσαν καὶ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῶν Γερμανικῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὴν δευτέραν πηγὴν τῆς θρησκείας ἡμῶν, τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἢ Παπικὴ Ἐκκλησία διήρυνε καὶ διέστρεψεν ἄλλοτε μὲν ἐκ πλάνης καὶ ἐκ παρεξηγήσεως, ἀλλ' ἄλλοτε καὶ σκοπίμως, διὰ τὰ δικαιολογήσῃ καὶ στηρίξῃ τὰς τὸσας αὐτῆς καινοτομίας. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν τοιούτων καινοτομιῶν ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐπομένοις παραγράφοις.

Ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν οἱ Προτεστάνται, ἀδικαιολογητῶς ὄλως, ἀπέρριψαν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, στερούμενοι οὕτω τῆς δευτέρας πηγῆς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐνὸς ἀλαθήτου βοηθοῦ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

β) Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, πρὸς ἣν συμφωνεῖ ἐν πλείστοις καὶ ἡ Δυτικὴ, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου

έπιτυγχάνεται διὰ τῆς Θείας Χάριτος, ἡ ὁποία εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος καὶ διὰ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἄνευ τῆς συνεργείας τῶν δύο τούτων παραγόντων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐξ ἀντιθέτου, περιπεσόντες εἰς τὴν πλάνην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἁμαρτίαν διεφθάρη ὅλως, ὡς ἀπολέσας τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ περιήλθεν ἐπομένως εἰς ἀνικανότητα νὰ πράξῃ τι τὸ ἀγαθὸν ἢ καὶ νὰ συνεργήσῃ εἰς τοῦτο, ἄρνούονται πᾶσαν συνεργασίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Οὗτοι διδάσκουσιν, ὅτι δικαιούται τις πρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ σώζεται διὰ τῆς πίστεως μόνον εἰς τὸν Χριστόν, τὰ δὲ καλὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐπακολουθήσωσι τὴν πίστιν ὡς καρπὸς ἀγαθοῦ δένδρου, οὐδὲν προσθέτουσιν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ πιστεύοντος, οὔτε λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ μελλούσῃ σωτηρίᾳ ἡμῶν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας, τὰ δὲ καλὰ ἔργα οὐδεμίαν ροπὴν ἀσκοῦσιν ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἀντίκειται ἀναμφισβητήτως πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, αἱ ὁποῖαι συνεχῶς διδάσκουσιν, ὅτι ἡ πίστις, μὴ συνοδευομένη ὑπὸ καλῶν ἔργων εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ· «τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, λέγει ὁ Ἰάκωβος, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; . . . ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά σιν» (Ἰακ. 2, 14. 26. πρβλ. Ματθ. 7, 21. Ρωμ. 2, 13).

Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουσιν ἀκόμη καὶ τὴν Νηστείαν καὶ τὸν Μοναχικὸν βίον μὴ παραδεχόμενοι σχέσιν τινὰ ἢ ἐπίδρασιν τούτων εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

γ) Ἡ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καινοτομία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Μεταξὺ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μάλιστα, εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος διδασκαλία αὐτῆς.

Καὶ ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὁμοφώνως διεκήρυξαν τὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐν τούτοις οἱ Δυτικοὶ διδάσκουσι καὶ τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque) ἐκπόρευσιν. Ἡ τοιαύτη καινοδοξία διδαχθεῖσα τὸ πρῶτον τὸν Στ' αἰῶνα, παρὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ καταπολέμησιν αὐτῆς καὶ ὑπὸ τινῶν Παπῶν, ὡς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Γ' καὶ Ἰωάννου τοῦ Η', ἀνεγνωρίσθη ἐπισημῶς ὡς δόγμα ὑπὸ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ Η' τῷ 1014 καὶ ἔκτοτε κρατεῖται παρ' αὐτῇ καὶ ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται εἰς τὴν παρ' αὐτῇ προσπάθειαν πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρειανῶν ἐπιδράσεως. Ἐπεζητήθη διὰ ταύτης νὰ καταπολεμηθῇ καὶ καταρριφθῇ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς κτίσματος τοῦ Πατρὸς, διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, διότι μόνον οὕτω θὰ ἐξησφαλίζετο, ὡς ἐνόμιζον, τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἡ τοιαύτη προσθήκη τοῦ filioque εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἀντίκειται καὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Ἡ μὲν Ἁγία Γραφή ῥητῶς λέγει: «ὄταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται...» (Ἰωάν. 15, 26). Ἐν δὲ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει βλέπομεν, ὅτι οὐδεμία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ οὐδεὶς Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας κάμνει λόγον περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐν ᾧ ἂν συνέβαινε τοιοῦτό τι, δὲν ἠδύναντο νὰ παραλείψωσι μίαν τόσοσιν οὐσιώδη δογματικὴν ἀλήθειαν ὡς ἂν ἐπελήφθησαν τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ λογικῶς δὲ εἶναι ἀπορριπτέα ἡ προσθήκη αὕτη, διότι εἰσάγει τὴν διαρχίαν εἰς τὴν Θεότητα, δεχομένη δύο ἀρχὰς διὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν.

Τὴν τοιαύτην εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως προσθήκην δι-

ετήρησαν και οί από τής Ρωμαϊκής Ἐκκλησίας ἀποσπασθέντες διαμαρτυρόμενοι.

δ) Ἡ Ἐκκλησία

Οί Παπικοί διδάσκουσιν, ὅτι πᾶσαι αἱ Ἐκκλησῖαι πρέπει ν' ἀναγνωρίζωσι τὸν Πάπαν ὡς ἀρχηγὸν καὶ κεφαλὴν τής Ἐκκλησίας δημιουργήσαντες οὕτω τὸ περίφημον ζήτημα περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Ἐκτενῶς πάντα ταῦτα, αἱ παρερμηνεῖαι τής διδασκαλίας τής Ἐκκλησίας, ἐφ' ὧν ἠθέλησαν νὰ στηριχθῶσιν οἱ Πάπαι, ὡς καὶ τὰ λυπηρὰ τούτων δι' ὄλην τὴν Ἐκκλησίαν ἀποτελέσματα ἐκτίθενται διὰ μακρῶν καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ.

Κατὰ τοὺς Παπικοὺς ὅλοι αἱ λοιπαὶ Χριστιανικαὶ Ἐκκλησῖαι διατελοῦσιν ἐν τῇ πλάνῃ. Τὴν χειρίστην ἐκδήλωσιν τῶν τοιούτων διδασμάτων τής Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ κατὰ τὴν Βατικανὴν Σύνοδον τὸ 1870 ἐν Ρώμῃ καὶ ἐπὶ Πάπα Πίου τοῦ Θ' θεσπισθὲν δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ἐν τοῖς ζητήμασι τής πίστεως. Κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο, τὸ ἀλάθητον τής Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀποδίδεται εἰς ἓν ἄτομον, τὸν Πάπαν, ὁ ὁποῖος τάσσεται ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἀπόρροια τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι τὸ ἀπολυταρχικὸν πνεῦμα, ὅπερ διακρίνει ταύτην καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν ἀπονέμουσιν οἱ Παπικοὶ εἰς τὸν κληρὸν αὐτῶν καθόλου.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι διδάσκουσιν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀνάγκην ἰδιαιτέρων λειτουργικῶν ὀργάνων, λαμβανόντων τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν διὰ τοῦ μυστηρίου τής χειροτονίας, τὸ ὁποῖον οὗτοι δὲν ἀποδέχονται ὡς μυστήριον, καὶ ἐλκόντων τὴν διαδοχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ πιστοί, ὄντες ἴσοι πρὸς ἀλλήλους, δύνανται νὰ τύχωσιν Ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος, ἀρκεῖ νὰ ἔχωσι τὴν προσήκουσαν θεολογικὴν μόρφωσιν καὶ ἐνάρετον τὸν βίον. Διὰ τοῦτο οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν ἔχουσιν ἐνιαίαν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀποτελοῦσι πλῆθος Θρησκευτι-

κῶν Κοινοτήτων, μὴ ἔχουσῶν ἐνιαίαν δογματικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἐκάστη κατ' ἴδιον πολλάκις τρόπον δογματίζει.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας αἱ Προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι. Αὕτη διεξάγεται παρ' αὐτοῖς παρ' Ἐπιτροπῶν ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, αἱ ὁποῖαι παρὰ ταῖς Λουθηρανικαῖς Ἐκκλησίαις διορίζονται παρὰ τῶν ἡγεμόνων, παρὰ ταῖς Καλβινικαῖς ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν Κοινοτήτων, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ διοικοῦσιν οἱ Ἐπίσκοποι.

Πολλοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων ταυτίζουσι τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Κράτος αἴροντες οὕτω ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πᾶν κύρος καὶ διδάσκοντες ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἠθικὴ τελείωσις ἐν τῇ Πολιτείᾳ, λησμονοῦντες, ὅτι τοιοῦτοτρόπως, οὐδεμίᾳ ἠθικοποιητικῇ δύναμις ἀποδίδεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Γενικῶς παρὰ μὲν ταῖς Προτεσταντικαῖς Ἐκκλησίαις ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται εἰς τὴν Πολιτείαν, παρὰ δὲ τῇ Παπικῇ ἐπιδίδωκεται ἡ ὑποταγὴ τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾧ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς συνεργασίας μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

ε) Τὰ Μυστήρια

Οἱ Δυτικοὶ διδάσκουσι περὶ τῶν Μυστηρίων, ὅτι μείζονα σημασίαν πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὴν τυπικὴν αὐτῶν τέλεσιν, ἔχουσαν τὴν δύναμιν νὰ προκαλῆ τὴν σωτηρίαν ὡς μεταδίδουσαν τὴν θεῖαν χάριν ἢ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πιστοῦ. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται ὅπως καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπτὰ μυστήρια.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὡς κύριον καὶ οὐσιῶδες ἐν τοῖς μυστηρίοις θεωροῦσιν οὐχὶ τὴν τελετὴν τούτων ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καὶ μόνου, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς τυπικῆς τελέσεως μεταδίδεται ἡ Θεῖα Χάρις. Ἐκ τούτων οἱ Καλβινικοὶ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Δυτικούς ἀποδίδοντας μείζονα σημασίαν εἰς τὴν τυπικὴν τέλεσιν, ἀποδίδουσι τοιαύτην εἰς τὴν πίστιν καὶ μόνον τοῦ μετέχοντος τῶν μυστηρίων.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων δέχονται οἱ Διαμαρτυρόμενοι μόνον τὰ δύο, Βάπτισμα καὶ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, ὡς τοιαῦτα, τὰ λοιπὰ πέντε ἀπορρίπτουσι μὲν ὡς μυστήρια, παραδέχονται ὅμως ταῦτα, ἰδίως οἱ Ἀγγλικανοί, ὡς ἀπλᾶς Ἐκκλησιαστικᾶς τελετᾶς, τὰς ὁποίας καλοῦσι **μυστήρια δευτέρας τάξεως**.

I. ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Καὶ οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, συμφωνοῦντες πρὸς ἡμᾶς, ἀναγνωρίζουσι τὸ Βάπτισμα ὡς ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαιότατον παντὶ Χριστιανῷ, πλὴν μικρῶν τινῶν παραφυάδων τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὅπως εἶναι οἱ Σωκινιανοί, οἱ Ἀρμίνιοι καὶ ἄλλοι, ὧν τινὲς μὲν δέχονται τὸ Βάπτισμα ὡς ἀπλῆν καὶ τυπικὴν τινα τελετὴν εἰς ἔνδειξιν τῆς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἰσόδου, ἄλλοι δὲ διδάσκουσι διάφορα.

Ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Βαπτίσματος, καθ' ἡμᾶς καὶ τοὺς Δυτικοὺς ἐξαλείφεται δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τοῦ προπατορικοῦ καὶ τῶν προαιρετικῶν, παραμενούσης μιᾶς ἀπλῆς κλίσεως πρὸς τὸ κακόν, μὴ λογιζομένης ὡς ἁμαρτίας. Κατὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους αἴρεται μὲν ἡ ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἐνοχὴ, παραμένει ὅμως ἡ ρίζα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἁμαρτίαν, καίτοι αὕτη δὲν λογίζεται ὡς τοιαύτη παρὰ τῷ Θεῷ μετὰ τὸ Βάπτισμα.

Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς καὶ Διαμαρτυρομένοις τὸ Βάπτισμα δὲν τελεῖται διὰ τριπλῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως, ἀλλὰ διὰ ραντισμοῦ ἢ δι' ἐπιχύσεως. Τὸ παρ' ἡμῖν «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ . . .» οἱ Δυτικοὶ μετέτρεψαν εἰς ἐνεργητικὸν «Βαπτίζω σε . . .», διὰ νὰ ἀποδώσωσι μείζονα σημασίαν καὶ δύναμιν εἰς τὸν τελοῦντα τὸ μυστήριον κληρικόν.

II. ΧΡΙΣΜΑ

Καὶ οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι διαφέρουσι τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τοῦ Μυστηρίου τούτου. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐχώρισαν τὸ Χρίσμα ἀπὸ τοῦ Βαπτίσματος τελοῦντες τοῦτο μετὰ τὸ 7ον ἔτος, καὶ δὴ εἰς μὲν τὰ ἄρρενα τὸ 14ον

ἔτος τῆς ἡλικίας των, εἰς δὲ τὰ θήλεα τὸ 12ον. Ὁ λόγος, ὃν ἐπικαλοῦνται καὶ οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ὅτι τὸ Χρῖσμα δέον ν' ἀναβάλληται, ἵνα ὁ Χριστιανὸς διδαχθῇ τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἀστήρικτος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔπρεπε ν' ἀναβάλληται καὶ τὸ Βάπτισμα, εἶναι δ' ἀκόμη γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Σωτῆρος τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατῆλθεν ὡσεὶ περισσότερὰ ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ὡς προείπομεν, δὲν θεωροῦσι τὸ Χρῖσμα ὡς μυστήριον.

Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς τὸ Ἅγιον Μύρον δὲν ἀποτελεῖται, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἀπὸ πολλὰς εὐώδεις οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἀπὸ βάλαμον, παρὰ δὲ τοῖς Διαμαρτυρομένοις ἀντικατεστάθη ἡ χρῖσις διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν· καὶ οἱ Δυτικοὶ ἐνίοτε χρῶνται τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν. Ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ ἢ Ἐπισκοπιανῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ χρῖσμα τελεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσθῇ καὶ παρὰ πρεσβυτέρου κατόπιν εἰδικῆς Ἐπισκοπικῆς ἀδείας.

III. ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι διαφωνοῦντες καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν καὶ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, αἱ ὁποῖαι παραδέχονται τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ ὡς μυστήριον καὶ ὡς θυσίαν, ἀποδέχονται ταύτην μόνον ὡς μυστήριον καὶ οὐχὶ ὡς θυσίαν.

Συνεπεῖς πρὸς τὸν τοιοῦτον χαρακτηρισμὸν τῆς θείας Εὐχαριστίας οἱ μὲν Ὀρθόδοξοι καὶ οἱ Παπικοὶ παραδέχονται πραγματικὴν μεταβολὴν τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐκ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων ἄλλοι μὲν, ὅπως οἱ Λουθηρανοί, παραδέχονται, ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου δὲν εἶναι ἀληθής, ἀλλὰ μυστηριακὴ, ἄλλοι δέ, ὅπως οἱ Καλβινισταί, δέχονται, ὅτι ὑπὸ τὴν γεῦσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἡ ψυχὴ σπεύδει πρὸς ἔνωσιν μετὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς Κυρίου καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Σβιγγλίου, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἀπλῶς συμβολίζουσι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος.

Αί ἄλλαι μικρότεραι παραφυάδες τῶν Διαμαρτυρομένων διδάσκουσιν ἐν πολλοῖς διάφορα.

Ὡς πρὸς τὰ συστατικὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴν τούτων κοινωνίαν ἐπίσης ἔχομεν διαφορὰς. Οὕτως οἱ Δυτικοὶ μεταχειρίζονται ἀπὸ τοῦ Ἰ' αἰῶνος ἄρτον ἄζυμον καὶ οὐχὶ ὡς ἡμετέρα Ἐκκλησία στοιχοῦσα τῇ Γραφῇ καὶ τῇ Παραδόσει ἔνζυμον· ὁμοίως οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἐνῶ οἱ Ἀγγλικανοὶ καὶ ἐν τούτῳ διαφέρουσιν. Ὡς πρὸς τὸν οἶνον οἱ Δυτικοί, ὡς καὶ ἡμεῖς, μεταχειρίζονται οἶνον μεμιγμένον μὲ ὕδωρ, οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι οἶνον ἄκρατον.

Ὡς πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Τιμίων Δώρων οἱ μὲν Ὁρθόδοξοι καὶ Διαμαρτυρόμενοι κοινωνοῦσι πάντες καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἐνῶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς τοῦ μὲν ἄρτου κοινωνοῦσι πάντες, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ οἴνου, παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», τοῦ ὁποῖου οἴνου, κοινωνοῦσι μόνον οἱ λειτουργοῦντες κληρικοί. Παρ' ἡμῖν ἡ Κοινωνία παρέχεται καὶ εἰς τὰ βρέφη, ἐνῶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς καὶ τοῖς Διαμαρτυρομένοις, παρὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, παρέχεται μετὰ τὸ Χρῖσμα.

Προκειμένου περὶ τῶν Διαμαρτυρομένων, πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Ἀγγλικανοί, ὡς ἐν ἄλλαις διδασκαλίαις οὕτω καὶ ἐν τῇ περὶ Θείας Εὐχαριστίας τοιαύτῃ, πλησιάζουσιν ἀρκετὰ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων διδασκόμενα.

IV. ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς τὸν μετανοοῦντα ἐπιτίμια δὲν εἶναι ὄροι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἀφορῶσιν εἰς τὴν ψυχικὴν ἄσκησιν πρὸς ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν μετανοησάντων καὶ τὴν προφύλαξιν τούτων ἀπὸ νέας ἁμαρτίας. Παρὰ τὸ ἀρχαίόθεν κρατήσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοιοῦτον πνεῦμα, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης.

Ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐσφαλμένης πλάνης τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐκτροπαὶ αὐτῆς ἀπὸ

της ὀρθῆς δογματικῆς διδασκαλίας, ὡς εἶναι ἡ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιομισθίων τῶν ἀγίων διδασκαλία, ἡ περὶ τῶν ἀφέσεων καὶ συγχωροχαρτίων τοιαύτη καὶ ἡ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Περὶ τούτων θά γίνῃ λόγος κατωτέρω ἐν ἰδιαιτέραις παραγράφαις.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεωροῦσι τὴν Μετάνοιαν ὡς ὠφέλιμον εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἵνα παράσχη εἰς αὐτοὺς παραμυθίαν καὶ ἐνίσχυσιν ἐν τῷ βίῳ, ἀπορρίπτουσιν ὅμως τὸν μυστηριακὸν αὐτῆς χαρακτήρα.

V. ΙΕΡΩΣΥΝΗ

Οἱ Ὀρθόδοξοι, οἱ Δυτικοὶ καὶ ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων οἱ Ἀγγλικοὶ ἔχουσι τρεῖς βαθμοὺς ἐν τῇ Ἱερωσύνῃ, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν Διαμαρτυρομένων δύο, τῶν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου. Περὶ τῆς σημασίας καὶ τοῦ κύρους τῆς Ἱεραρχίας παρὰ τοῖς διαφόροις κλάδοις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐσημειώθησαν τὰ προσήκοντα ἐν τῇ περὶ Ἐκκλησίας—ἐν ταῖς δογματικαῖς διαφοραῖς—παραγράφῳ.

Ὡς πρὸς τὸν γάμον τῶν κληρικῶν, παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις, ἐπιτρέπεται οὗτος εἰς τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, εἰς δὲ τὸν Ἐπίσκοπον οὐδόλως ἐπιτρέπεται ὁ γάμος, ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐπετρέπετο καὶ εἰς τοῦτον. Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς πάντες οἱ κληρικοὶ εἶναι ἄγαμοι, παρὰ δὲ τοῖς Διαμαρτυρομένοις ἐπιτρέπεται καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ γάμος, διότι παρ' αὐτοῖς ἡ χειροτονία δὲν θεωρεῖται μυστήριον.

Ὡς πρὸς τὸ ἔγκυρον τῆς χειροτονίας τῶν αἵρετικῶν καὶ σχισματικῶν κρατεῖ παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡ γνώμη, ὅτι δέον ν' ἀναγνωρίζωνται ὡς ἔγκυροὶ αἱ χειροτονίαι ἐκείνων ἐκ τούτων, οἱ ὅποιοι ἀναγνωρίζουσι τὴν Ἱερωσύνην ὡς Μυστήριον, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως οἱ τοιοῦτοι κληρικοὶ, προσερχόμενοι εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, λάβωσι νέαν χειροθεσίαν καὶ ἐπιδώσωσι λιβελλοὺς ἀποδοκιμασίας τῶν κενοδοξιῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς προέρχονται.

VI. ΓΑΜΟΣ

Οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ οἱ Δυτικοὶ παραδέχονται τὸν Γάμον ὡς μυστήριον, οἱ Διαμαρτυρόμενοι οὐχί, καίτοι ἀναγνωρίζουσι τοῦτον ὡς θεῖον.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιτρέπει καὶ δεύτερον καὶ τρίτον γάμον κατὰ συγκατάβασιν, ἐνῶ ἡ Δυτικὴ καὶ Προτεσταντικὴ ἐπιτρέπουσι καὶ τὸν τέταρτον. Ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τοῦ Γάμου παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις ἐπιτρέπεται τὸ διαζύγιον μόνον διὰ τὴν ἔλλειψιν συζυγικῆς πίστεως καὶ τελευταίως, ἀπὸ τινων ἐτῶν, καὶ διὰ λόγους, οἱ ὅποιοι προῦκάλεσαν τοιοῦτον κλονισμὸν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο συζύγων σχέσεις, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ συμβίωσις. Παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις ἐπιτρέπεται τὸ διαζύγιον καὶ δι' ἐλαχίστας ἀκόμη ἀφορμὰς καὶ διὰ τοῦτο ἐκλονίσθη παρ' αὐτοῖς ἰσχυρῶς ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν κωλυμάτων γάμου λόγῳ συγγενείας, οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀναγνωρίζουσι μόνον τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας καὶ ταῦτα περιωρισμένα. Οἱ Δυτικοὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπουσι τὸ διαζύγιον, ἐννοεῖται δὲ εὐκόλως, ὁποῖός τις εἶναι ὁ ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν ἐκ μιᾶς τοιαύτης ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως ἀντίκτυπος.

VII. ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ

Παρερμηνεύουσα ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν Κ. Διαθήκην (Ἰακώβου Ε' 14-16 κ. ἄ.) καὶ λησμονοῦσα τὴν καὶ παρ' αὐτῇ μέχρι τοῦ ΙΒ', πιθανῶς, αἰῶνος κρατήσασαν παράδοσιν ὥρισεν, ὅτι τὸ Εὐχέλαιον πρέπει νὰ τελεῖται κατὰ τὰς ὑστάτας μόνον τοῦ Χριστιανοῦ στιγμὰς ὡς τελευταῖον αὐτοῦ ἐφόδιον. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὡς τελευταῖον ἐφόδιον συνιστᾷ τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ τὴν πρὸ ταύτης ἐξομολόγησιν.

Οἱ Δυτικοὶ ἐκαινοτόμησαν ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις ἔτι. Οὕτω χαρακτηρίσαντες τὸ Εὐχέλαιον ὡς τὸ τελευταῖον ἐφόδιον δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ἐπανάληψιν τούτου εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ ἀσθενὴς ἰαθῆ, δὲν ἐπιτρέπουσιν ἀκό-

μη τοῦτο εἰς τινὰς τῶν Χριστιανῶν, ὡς τοὺς παράφρονας καὶ ἄλλους καὶ τελευταῖον ἐθέσπισαν, ὅτι μόνον οἱ ἐπίσκοποι πρέπει νὰ τελῶσι τοῦτο. Πάντα ταῦτα ὁμῶς ἀντιτίθενται πρὸς τὴν σαφῆ ἔννοιαν τοῦ χωρίου τοῦ Ἰακώβου καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν δέχονται ὡς μυστήριον. Ἀντὶ τοῦ Εὐχελαίου οἱ Λουθηρανοὶ συνιστῶσιν, ὅπως ὁ θρησκευτικὸς λειτουργὸς ἐπισκέπτηται τὸν εὕρισκόμενον εἰς τὰς ἐπιθανατίους στιγμάς, καὶ παρέχη αὐτῷ πᾶσαν δυνατὴν παραμυθίαν.

ς) Αἱ ἔσχαται ἡμέραι

α) Ὁ θησαυρὸς τῶν ἀξιωμασθίων τῶν ἁγίων

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας οἱ Χριστιανοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἔχουσιν ἀνάγκην ὠρισμένου ποσοῦ ἀγαθῶν ἔργων, ἐνῶ πολλοὶ τούτων δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν ἐκτέλεισιν τῶν ἐπιβεβλημένων αὐτοῖς ἠθικῶν καθηκόντων ἀλλὰ ποιῶσι καὶ πλείονα ἀγαθὰ ἔργα. Τὰ τοιαῦτα περισσεύοντα ἀγαθὰ ἔργα τῶν Χριστιανῶν καὶ ἰδιαιτέρως τὰ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ τὰ ἐκ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτήρος ἀπορρέοντα ἀποταμιεύονται ὡς θησαυρὸς. Βάσει τούτων ἐδιδάχθη παρὰ τῶν Δυτικῶν τὸ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιωμασθίων τῶν ἁγίων δόγμα, ὅπερ εἶναι τελείως ἀντιχριστιανικόν, διότι κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ φείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν» (Λουκ. ΙΖ' 10).

Ὁ Πάπας, κατὰ τοὺς Δυτικούς πάντοτε, δύναται νὰ παρέχη τινὰ ἐκ τῶν οὕτω ἀποταμιευομένων ἔργων εἰς τοὺς λαϊκοὺς πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ περίφημον ζήτημα τῶν ἀφέσεων ἢ τῶν συγχωροχαρτίων, τὸ ὁποῖον τόσον σάλον ἤγειρεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εὐνόητον, ὅτι μία τοιαύτη διδασκαλία ἀντὶ σωτηρίας, κακοῦ πρόξενος ν' ἀποβῇ δύναται, ὅπως καὶ συνέβη ἐν τῷ παρελθόντι, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ ἠθικὴ ζωὴ, ὅταν ὁ Χριστιανὸς πι-

στεύη, ὅτι δύναται νὰ ἐξαγοράσῃ, διὰ χρημάτων μάλιστα, τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του.

β) Τὸ καθαρτήριο πῦρ.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν πρῶτον Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι περιπεσόντες εἰς ἁμαρτήματα μετενόησαν καὶ ἐξωμολογήθησαν, δὲν ἐπρόφθασαν ὅμως νὰ ἐκτελέσωσι τὸν κανόνα, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη αὐτοῖς παρὰ τοῦ πνευματικοῦ, δεύτερον Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν ἀγαθοὶ καὶ τῶν ὁποίων αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον μεταβαίνουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ τρίτον ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν κακοὶ καὶ δὲν ἐξωμολογήθησαν καὶ τῶν ὁποίων αἱ ψυχαὶ μεταβαίνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν κόλασιν. Αἱ ψυχαὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν μεταβαίνουν εἰς μέσον τινὰ τόπον, ἔνθα καθαρίζονται διὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, ἄλλαι μὲν ταχύτερον, ἄλλαι δὲ βραδύτερον, ἀναλόγως τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔργων αὐτῶν. Εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ καθαρτηρίου πυρός καὶ πρὸς μετάβασιν εἰς τὸν τόπον τῆς μακαριότητος δύναται νὰ συντελέσῃ ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία διὰ τῶν δεήσεων τῶν λειτουργῶν αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ἀφέσεων.

Μία τοιαύτη διδασκαλία οὔτε πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς, οὔτε πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων, οὔτε πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων θεσπισθέντα συμβιβάζεται, διότι, γίνεται μὲν λόγος ἐν τῇ Γραφῇ περὶ πυρός καὶ εἰς τινὰς Πατέρας περὶ καθαρσίου πυρός ἢ πυρός πρὸς καθαρισμόν, ἀλλ' οὐδὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ τὸ τοιοῦτον πρὸς τὰ διδασκόμενα ὑπὸ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας περὶ καθαρτηρίου πυρός καὶ μάλιστα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξ αὐτοῦ σωτηρίας.

Ἡ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός διδασκαλία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐθεσπίσθη ὑπὸ τῶν Συνόδων Φλωρεντίας (1439) καὶ Τριδέντου (1545).

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ὅπως καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀπέρριψαν καὶ ἐπολέμησαν σφοδρῶς καὶ τὴν περὶ θησαυροῦ τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν ἀγίων καὶ τὴν περὶ καθαρτηρίου πυρός διδασκαλίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄμφότεραι αἱ διδασκαλίαι αὗται οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν περὶ μνημοσύνων τοιαύτην τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει.

ζ) Ἡ λατρεία

Καὶ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Παπικῶν πολλοὶ καινοτομίαι. Ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς τὴν λατρείαν μαγικὴν δύναμιν, ἡ δὲ Ἐκκλησία ὑπέθαλπε τὴν τοιαύτην πίστιν τοῦ λαοῦ καθορίσασα πλείστας ἑορτὰς καὶ ἀποδίδουσα εἰς τὰς εἰκόνας καὶ εἰς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων δύναμιν, ἡ ὁποία οὐδόλως συμβιβάζεται πρὸς τὴν σχετικὴν διδασκαλίαν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐκδήλωσις εἰδωλολατρικοῦ πνεύματος εἶναι πλὴν πλείστων ἄλλων καὶ αἱ κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα καὶ ἐπὶ τοῦ Πάπα Βονιφατίου τοῦ Η' τὸ πρῶτον καθιερωθεῖσαι ἱεραὶ ἀποδημίαι εἰς Ρώμην· οἱ ἀποδημοῦντες κατὰ ταύτας εἰς Ρώμην ἐτύγχανον πλήρους ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν!

Γενικῶς ἡ λατρεία παρὰ τοῖς Δύτικοῖς ἔχει πολὺ τὸ ἐπιδεικτικὸν καὶ θεατρικὸν ἀπομακρυνθεῖσα πολὺ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία, ὡς πρὸς τὴν λατρείαν, ἔγκειται ἐν τοῖς πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα λόγοις τοῦ Σωτῆρος «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐξ ἀντιδράσεως καὶ ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς Παπικοὺς κατήργησαν τὰς ἑορτὰς, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ἀπεγύμνωσαν σχεδὸν τοὺς Ναοὺς παντὸς διακόσμου, ἀπορρίψαντες μάλιστα τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας περὶ μεσιτείας τῶν Ἁγίων παρὰ τῷ Θεῷ καὶ περιώρισαν τὴν δημοσίαν λατρείαν εἰς ὕμνους τινάς, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν περικοπῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὄμωσ, δικαίως, ἀπέδωκαν μεγάλην σημασίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἔφθασεν εἰς ἀντίθετον ὡς

πρὸς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀκρότητα καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἠκολούθησε τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία καὶ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τόσων αἰώνων ἠκολούθησε καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἡμετέρα Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

39. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΑΥΤΩΝ

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν, ἔχοντες συνάμα ὑπ' ὄψιν τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπίδρασίν του ἐπὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, δυνάμεθα εὐκολώτερον τῶρα νὰ κατανοήσωμεν τὴν τελειότητα τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ τὴν ἀνυπέρβλητον καὶ ἀσυναγώνιστον ὑπεροχὴν τῆς ὑπὲρ τὰς ἀρχαίας καὶ τὰς συγχρόνους θρησκείας, περὶ τῶν ὁποίων ἐκάμομεν λόγον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως. Διὰ νὰ νικήσῃ ὁ Χριστιανισμὸς τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ νὰ θριαμβεύῃ καὶ σήμερον ἐναντι τῶν λοιπῶν θρησκειῶν τοῦ κόσμου σημαίνει ὅτι ἔχει κάτι διάφορον καὶ ἰδιαίτερον, διὰ τῶν ὁποίων καὶ διακρίνεται τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ ἐλκύει εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους πάσης ἐποχῆς. Ποῦ ἔγκειται λοιπὸν ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ;

Ἐν πρώτοις ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ ὄλων πλήρης ἀγάπης καὶ στοργῆς πρὸς ὅλα τὰ πλάσματά του ἀνεξαιρέτως καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ πάσχοντας, πρὸς τοὺς διωκομένους καὶ περιφρονουμένους τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, καὶ τόσον ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἀπέστειλεν, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς θυσίας του ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σώσῃ τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα. Ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς ἐκυλίετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν καταστροφὴν· αἱ ἁμαρτίαι καὶ ἡ κατάπτωσις ἠῤῥξανον, οὕτως ὥστε, ὅπως διδάσκει πάλιν ἡ Ἀγία Γραφή, ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἁμαρτωλὸς καὶ ἂν ἀκόμη μίαν

μόνην ἡμέραν ζήση ἐπὶ τῆς γῆς· τόσον ἢ φύσις αὐτοῦ ἔρρεπε πρὸς τὸ κακόν· τόσον ἢ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ἦτο τεραστία καὶ καταστρεπτική. Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ ἠδύνατο μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπερνηκηθῆ καὶ μόνος ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ ἀπολυτρώσῃ τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα. Πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος, ζῆ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, πάσχει, καὶ τελικῶς θυσιάζεται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἀναλαβὼν καὶ ὑποστάς αὐτὸς τὴν ποινὴν καὶ τιμωρίαν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ὁ βίος καὶ ἡ θυσία τοῦ Κυρίου δεικνύουσιν ἄφ' ἑνὸς πόσον μεγάλη ἦτο ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἄφ' ἑτέρου πόσον ἄπειρος εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Οὐδεμία ἄλλη θρησκεία λαμβάνει ὑπὸ τόσον σοβαρὰν ἔποψιν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐδεμία διδάσκει πίστιν εἰς τοιοῦτον Θεόν, ὁ ὁποῖος θυσιάζεται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τείνει χεῖρα προστασίας καὶ σπεύδει πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἀνθρώπον αὐτὸς πρῶτος καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρωσις μαρτυρεῖ πράγματι, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν καὶ αὐτὸς ὡς εὐσπλαγχνος Πατὴρ σπεύδει εἰς συνάντησιν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ καὶ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολωλότου προβάτου. Οὐτε ὁ Ἄλλ᾽ ἃ τῶν Μουσουλμάνων, οὔτε τὸ Βράχμα τοῦ Ἰνδικοῦ πανθεϊσμοῦ εἶναι τόσον ἐγγὺς πρὸς τὸν ἀνθρώπον καὶ πλήρεις ἀγάπης πρὸς αὐτόν, οἷος εἶναι ὁ Θεός, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύουσι καὶ προσεύχονται οἱ χριστιανοί.

Ἄλλ' ὅσον ἢ θυσία καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντας εἶναι ἄπειρος καὶ ἄρρητος, τόσον εἶναι αὐστηραὶ καὶ βαρεῖαι αἱ ἠθικαὶ ἀπαιτήσεις αὐτοῦ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ εἶναι τέλειος ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ ἐσωτερικῶς καθαρὸς καὶ ἅγιος, διότι ἅγιος εἶναι καὶ ὁ Θεός. Διὰ τῆς βαθείας πίστεως καὶ διὰ τῆς θείας χάριτος δύναται ὁ πιστὸς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα ταύτην. Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος ἀδιαφορήσῃ πρὸς τὴν τοιαύτην θυσίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει, ὅτι αἰώνια θά εἶναι ἡ τιμωρία αὐτοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ὅτε θά γίνῃ ἀποκατάστασις τῶν πάντων καὶ θά ἀνταποδοθῆ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οὐδεμία ἄλλη

θηρσκειά προβάλλει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοιοῦτον ἀπόλυτον ἰδεῶδες διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν φιλοσοφικά τινα συστήματα ἐπλησίασαν τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τῆς ὁμοιώσεως πρὸς τὸν Θεόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χορηγήσωιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν πρὸς πραγματοποίησίν του. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχει τις τὴν δύναμιν νὰ πράξῃ τὸ πᾶν, ἐὰν ἀπολύτως πιστεύῃ εἰς αὐτόν: «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Φυλ. 4, 13). Καὶ ὁ ὑπέροχος βίος τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ δι' ἀνθρώπων ἀγραμμάτων καὶ ἀσήμων μαρτυροῦσιν, ὁποῖα θεῖα δύνამεις καὶ θεῖα ζωὴ εἰσέδυσαν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐὸ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον ἀπαιτεῖ τελειότητα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις τὰ πάντα, καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἀκόμη, ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ, ἵνα σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ προβάλλει ὡς ἰδεῶδες καὶ μίαν τελείαν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἱστορία ἔχει νόημα καὶ κατεύθυνσιν. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Τοιοῦτον ὑψηλὸν κοινωνικὸν ἰδεῶδες οὐδεμία θηρσκειά διενεόηθη, οὔτε ἐδίδαξέ ποτε.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Χριστιανικῆς θηρσκειᾶς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸ πρόσωπόν του τὸ ἀπολύτως ἅγιον καὶ ὑπερφυσικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ὡς ἀπὸ τινος ζωογόνου ἐστίας ἀπέρρευσαν καὶ ἐκπέμπονται αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος φύσει προσκολλᾶται καὶ ἀφοσιοῦται εἰς πρόσωπα παρὰ εἰς ἰδέαν τινά. Καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ πίστις εἰς αὐτόν—οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν του—εἶναι ἐκεῖνα, ἅτινα ἐνίσχυσαν τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἁγίους πάντων τῶν αἰῶνων νὰ ἀναδειχθῶσιν ἥρωες τῆς πίστεως καὶ ἐν τῷ βίῳ ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι. Ὁ Χριστιανός, ὅστις ἐνοῦται διὰ τῆς πίστεως μὲ τὸν Κύριον, μορφοῦται καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ τὸ πρότυπὸν Του καὶ κατὰ τὴν ζωὴν Αὐτοῦ, οὕτως ὥστε δύναται νὰ λέγῃ μετὰ τοῦ Ἀποστό-

λου «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Ποία ἄλλη θρησκεία ἔχει τοιοῦτον ἰδρυτὴν καὶ θεμελιωτὴν; Τίς ἰδρυτὴς θρησκείας συνήρπασε τοὺς ὁπαδοὺς τόσο, ὅσον ὁ Ἰησοῦς Χριστός; Ἄλλ' ἢ ἀπόστασις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὰς ἄλλας θρησκείας εἶναι τοσαύτη, ὅσον ἀπέχουσιν ἡ ἱστορία ἀπὸ τὸν μῦθον, ἡ ἀλήθεια καὶ πραγματικότης ἀπὸ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν πλάνην. Καὶ αἱ ἄλλαι βεβαίως θρησκεῖαι ἔχουσαι σπινθηράς τινὰς τῆς ἀληθείας κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ὡς εἴπομεν ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς περιέχει πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἀπόλυτος θρησκεία, ἱκανοποιοῦσα ὅλας τὰς βαθυτέρας ἀπαιτήσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πάσης ἐποχῆς εἰς οἷονδήποτε βαθμὸν ἀναπτύξεως καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀνθρώπος. Διὰ τῆς οἰκειώσεως τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ ἔχουσα ὡς κέντρον τῆς ζωῆς αὐτῆς τὸν Χριστὸν μόνον θὰ δυνηθῆ ἡ ἀνθρωπότης νὰ φθάσῃ τὴν ὑψίστην εὐδαιμονίαν. Οὐ μόνον δὲ αἱ μὴ Χριστιανικαὶ θρησκεῖαι οὐδόλως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πᾶσα προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων πρὸς βελτίωσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς παρούσης ζωῆς ἄνευ τοῦ Χριστοῦ εἶναι καθαρὰ ματαιοπονία: «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν» εἶπεν ὁ Κύριος (Ἰωαν. 15, 5).

Β'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ. ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

Ἡ εὐσέβεια τῶν Χριστιανῶν ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς καὶ ζωογονεῖται κυρίως διὰ τῆς θείας λατρείας, καθ' ἣν οὗτοι δοξάζουσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Θεόν, ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν καὶ ἐνίσχυσίν του καὶ ἐκφράζουσι τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν των αἰσθήματα πίστεως, ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν.

Ἡ δημοσία λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὠργανώθη δὲ καὶ ἐπλουτίσθη σὺν τῷ χρόνῳ τελειότερον. Οὕτως ἔχομεν χάριν τῆς θείας λατρείας ὠρισμένους τόπους καὶ ὠρισμένας ἡμέρας, ὅπως καὶ καθιερωμένα σύμβολα, τύπους καὶ τελετάς, δι' ὧν ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν διαθερμαίνεται καὶ διατηρεῖται ἀκμαία καὶ ἐντατικῆ.

Τὸ μάθημα, ὅπερ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐρμηνείαν παντὸς ἀφορῶντος τὴν θείαν λατρείαν τῶν Χριστιανῶν καλεῖται λειτουργικὴ, παραγομένη ἐκ τῆς λέξεως λειτουργία, ἣτις σημαίνει δημοσίαν ἐργασίαν ἢ ὑπηρεσίαν καὶ μάλιστα ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν ἢ ἱερουργίαν. Θεία δὲ λειτουργία λέγεται σήμερον κυρίως ἡ ἱεροτελεστία τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἣτις τελεῖται καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ κατ' ἄλλας ἐορτάς καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς θείας λατρείας· διὸ περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν κατ' ἐξοχὴν ἐνδιατρίβει καὶ τὸ μάθημα τῆς λειτουργικῆς.

Ἡ λειτουργική, ὡς ἀσχολουμένη περί τὴν ἐξέτασιν καὶ ἔρμηνείαν τῆς θείας λατρείας, εἶναι μάθημα χρησιμώτατον, διότι ὁ Χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ συμμετέχη μηχανικῶς μόνον εἰς τὰ τελούμενα εἰς πᾶσαν χριστιανικὴν τελετὴν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῆ ἐνσυνειδήτως αὐτὰ καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, γνωρίζων καὶ αἰσθανόμενος βαθύτατα τὸ νόημα παντὸς σημείου τῶν ἱερῶν τελετῶν. Ἐν τῷ μαθήματι τῆς λειτουργικῆς θὰ ἐκτεθῶσιν ὁ κύκλος τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν καὶ ἡ ἐξέλιξις τόσον τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης ἥτοι τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς Ἀγιογραφίας, ὅσον καὶ τῆς Χριστιανικῆς ποιήσεως καὶ ὕμνογραφίας· ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ θὰ μάθωμεν ἐπίσης, ποῖα τὰ μέρη τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, ποῖα τὰ ἐν αὐτῷ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια καὶ ποῖα ἡ χρῆσις καὶ ἡ συμβολικὴ σημασία αὐτῶν. Ἡ γνώσις πάντων τῶν ἀνωτέρω καθιστᾷ ἔκδηλον τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς θείας λατρείας τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἐθίζει τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν εὐσεβῆ παρακολούθησιν αὐτῆς καὶ εἰς τακτικὸν ἐκκλησιασμόν. Τὴν ἀγνοίαν τῶν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ τελουμένων καὶ λεγομένων πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἓνα ἐκ τῶν λόγων, δι' οὓς καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν φοιτῶσι τακτικῶς εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἡ θεία λατρεία μικρὰν μόνον ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν.

Τὸ περιεχόμενον τῆς λειτουργικῆς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρα μέρη. Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸν τόπον τῆς θείας λατρείας καὶ ἐκθέτει τὰ περὶ ναοῦ, ῥυθμοῦ τῶν ναῶν, ἱερῶν σκευῶν καὶ ἱερῶν ἀμφίων, τὸ δεύτερον εἰς τὸν χρόνον τῆς θείας λατρείας καὶ περιλαμβάνει τὰ περὶ τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν, τὸ τρίτον ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας καὶ ἐκθέτει τὰ περὶ ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ μάλιστα τὰ περὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, καὶ τὸ τέταρτον περιλαμβάνει τὰ περὶ ὕμνων καὶ περὶ Ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας.

2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τὰ βιβλία, τὰ περιέχοντα τὰς διαφόρους ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ μάλιστα τὴν θείαν λειτουργίαν λέγονται λειτουργικά. Τοιαῦτα ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἐν χρήσει τὰ ἀκόλουθα :

1. 'Η θεία λειτουργία' τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, τὰς λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

2. Τὸ Εὐαγγέλιον· τοῦτο περιέχει περικοπὰς ἐκ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, ἀναγινωσκομένας κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τοῦ ἔτους.

3. Ὁ Ἀπόστολος. Περιέχει περικοπὰς ἐκ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτῶν, ἀναγινωσκομένας πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς.

4. Τὰ Μηναῖα· ταῦτα εἶναι δώδεκα βιβλία, ὅσοι καὶ οἱ μῆνες τοῦ ἔτους, καὶ περιέχουσι τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας τῶν ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ ἑορταζομένων ἁγίων ὡς καὶ τοὺς βίους αὐτῶν.

5. Τὸ Τριψῆδιον· λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου. Ὀνομάζεται τριψῆδιον, διότι κατ' ἀρχὰς οἱ ὕμνοι τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθοῦ ἀπετελοῦντο ἐκ τριῶν ψῶδων· σήμερον ἀποτελοῦνται ἐξ ἑννέα ψῶδων.

6. Τὸ Πεντηκοστάριον. Μετὰ τὴν ληξιν τοῦ Τριψηδίου ἀρχίζει τὸ Πεντηκοστάριον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων.

7. Ἡ Παρακλητικὴ ἢ Ὀκτώηχος· εἶναι βιβλίον, περιέχον διαφόρους παρακλητικούς κανόνας καὶ ὕμνους, ψαλλομένους ἢ ἀναγινωσκομένους καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. Οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐκάστης Κυριακῆς καὶ τῶν ἐπομένων αὐτῇ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος ψάλλονται εἰς ὀρισμένον τρόπον ἢ ἦχον, ἅπαντες δὲ οἱ ἦχοι τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς εἶναι ὀκτώ, ἐξ οὗ καὶ καλεῖται τὸ βιβλίον τοῦτο ὀκτώηχος. Τὸ βιβλίον τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ὕμνογράφου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Τὸ Εὐχολόγιον· βιβλίον περιέχον τὰς εὐχὰς ὄλων τῶν ἱεροπραξιῶν, αἵτινες τελοῦνται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν πιστῶν.

9. Τὸ Ὁρολόγιον. Τοῦτο περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν Ὁρῶν ἤτοι ψαλμοὺς καὶ ὕμνους ἀναγινωσκομένους κατὰ τὴν πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἑνάτην ὥραν, συμφώνως πρὸς τὴν συνήθειαν τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς. Πλὴν τούτων περιέχει καὶ ἄλλους ὕμνους, ὡς τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Θεοτόκου, ἀπολυτικά καὶ κοντάκια τῶν διαφόρων ἑορτῶν καὶ ἄλλα.

10. Τὸ Τυπικόν. Βιβλίον χρησιμώτατον, περιέχον ὁδηγίας ὡς πρὸς τὴν σειρὰν καὶ τὴν διάταξιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἐκάστης ἑορτῆς καὶ πάσης ἱεροτελεστίας.

11. Τὸ Ψαλτήριον. Τοῦτο περιέχει τοὺς ψαλμοὺς, τοὺς περιλαμβανομένους εἰς τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐξ αὐτοῦ ἀναγινώσκονται εἰς μεγάλας ἰδίως ἑορτὰς ὡς καὶ εἰς ἄλλας τελετὰς οἱ ψαλμοί.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

3. Ο ΝΑΟΣ

Ὁ Θεός, ὡς πνεῦμα ἀπόλυτον καὶ πανταχοῦ παρόν, δύναται νὰ λατρεύηται βεβαίως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς πᾶν μέρος τῆς γῆς, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ λατρεύωσι τοῦτον εἰς ὠρισμένους τόπους, οἱ ὅποιοι ἔθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἔκτιζον βωμόν τινα ἢ ναὸν ἢ ἀπλὴν σκηνήν, ἔνθα ἐπιστεύετο, ὅτι οἰκεῖ αὐτὸς ὁ Θεός.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν ἔκτισαν ἀμέσως ἰδίους ναοὺς πρὸς κοινὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συνήρχοντο ἢ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος ἢ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἔνθα εἰς ὠρισμένον δωμάτιον αὐτῆς ἐτέλουν τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, μετελάμβανον αὐτῆς, ἀνεγίνωσκον τὴν Παλ. Διαθήκην καὶ ἔψαλλον διαφόρους ὕμνους. Τὰ δῶματα ταῦτα ὠνόμαζον κατ' οἶκον

ἐκκλησίας, συναγωγάς, οἴκους προσευχῆς, εὐκτηρίους οἴκους ἢ ἐκκλησίας (Ρωμ. ις' 4, 1 Κορ. ις' 19 'Εβρ. α' 25, 'Ιακ. β' 1-3). Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἢ εἰς τοιαῦτα περιωρισμένα δώματα λατρεία τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ κτίζωσιν ἰδιαίτερα κτίρια διὰ τὴν θείαν λατρείαν, τὰ ὅποια ἔκτιζον κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῶν 'Εβραϊκῶν συναγωγῶν.

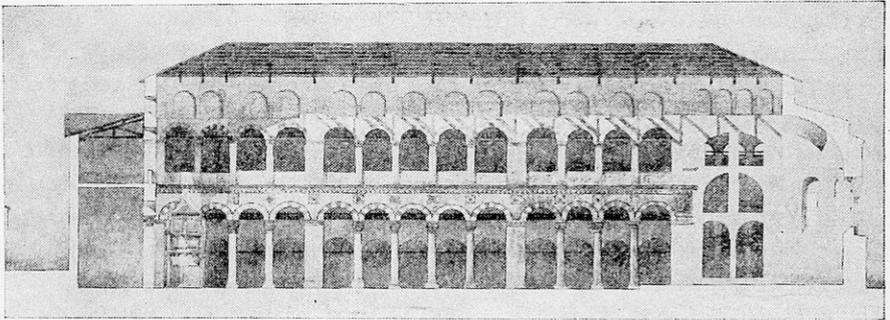
'Η οἰκοδόμησις ἱερῶν ναῶν παρεκωλύετο πολλακίς ἀπὸ τοὺς διώκτας τῶν Χριστιανῶν, 'Εβραίους καὶ 'Εθνικούς, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ εὐσέβεια τῶν Χριστιανῶν εὗρισκε τὸν τρόπον νὰ κτίζῃ ναοὺς πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ· ἐν ἀνάγκῃ οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς τὰς κατακόμβας, ἔνθα ὑπὸ τὴν γῆν καὶ μακρὰν τῶν ὀμμάτων τῶν διωκτῶν τῶν ἐλάτρευον τὸν Θεόν. 'Επεκράτησε δὲ ἡ εὐσεβῆς συνήθεια νὰ χρησιμοποιῶνται ἐν ταῖς κατακόμβαις ταύταις οἱ τάφοι τῶν Μαρτύρων ὡς 'Αγία Τράπεζα καὶ νὰ κοσμῶνται τὰ τοιχώματα μὲ διαφόρους συμβολικὰς εἰκόνας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κυρίου καὶ τῶν 'Αποστόλων. Εἰς τοιαῦτα ἀπλᾶ σκηνώματα ἐλάτρευετο ὁ Θεὸς ὑπὸ τῶν πρώτων Χριστιανῶν· ἀλλ' ὅσον τὸ περιβάλλον ἦτο ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον, τόσον ἡ εὐσέβειά των ἦτο βαθεῖα καὶ εἰλικρινῆς καὶ τόσον αἱ προσευχαί των ἦσαν εὐπρόσδεκτοι εἰς τὸν οὐράνιον Πατέρα.

4. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

'Απὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, ἀνακηρυχθεῖσα ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, ἀπέκτησε ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, οἱ ὅποιοι ἐκτίζοντο κατὰ τὰς νέας ἀπαιτήσεις τῆς θείας λατρείας καὶ μὲ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν δόξαν καὶ δύναμιν τοῦ Χριστιανισμοῦ λαμπρότητα.

'Η ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν τούτων κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο πρωτότυπος, ἀλλ' ἠκολούθει τὸν ῥυθμὸν τῶν Ρωμαϊκῶν δημοσίων κτιρίων ἢ τῶν ἔθνικῶν ναῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς εἰδολολατρείας μετετρέπησαν εἰς χριστιανικά.

νικούς ναούς. Οί Χριστιανοί αρχιτέκτονες άπεμιμήθησαν ή τὰ Ρωμαϊκά Μουσωλεία, ήτοι τούς μεγαλοπρεπείς τάφους έπισημών Ρωμαίων, ή τὰ Ρωμαϊκά δικαστήρια, τὰ όποία ήσαν κατά τό σχήμα έπιμήκη όρθογώνια κτίρια, άπολήγοντα είς ήμικυκλικήν άψίδα, και διηρημένα έσωτερικώς διά κιονοστοιχιών. Ό ρυθμός ούτος τών χριστιανικών ναών ώνομάσθη Βασιλικός και οί ναοί έλέγοντο δρομικοί, διότι διά τών κιονοστοιχιών έχωρίζοντο είς τρία ή πέντε κλίτη ή δρόμους, έξ ών τό μέσον κλίτος ήτο ευρύτερον. Έκατέρωθεν τοϋ έπιμήκους και όρθογωνίου ναοϋ προσετίθεντο ένιοτε είς τās πλευράς αύτοϋ πτέρυγες και οϋτως ό ναός έλάμβανε σχήμα σταυροειδές άντι τετραγώ-



‘Ο “Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης.
(Τομή κατά μήκος)

νου. Ό μεγαλειότερος ναός ρυθμοϋ Βασιλικοϋ είναι ό ναός τοϋ ‘Άγιου Δημητρίου, έν Θεσσαλονίκη, κτισθεις κατά τόν Ε΄ αιώνα και άποτελούμενος άπό πέντε κλίτη· ό ναός έκάη κατά τήν μεγάλην πυρκαϊάν τής Θεσσαλονίκης κατά τόν Ευρωπαϊκόν πόλεμον—είχε και πριν πολλάκις πυρποληθής και πάλιν άνοικοδομηθής—και γίνεται ή άναστήλωσις αύτοϋ σήμεραν (κατά τό παλαιόν σχέδιον).

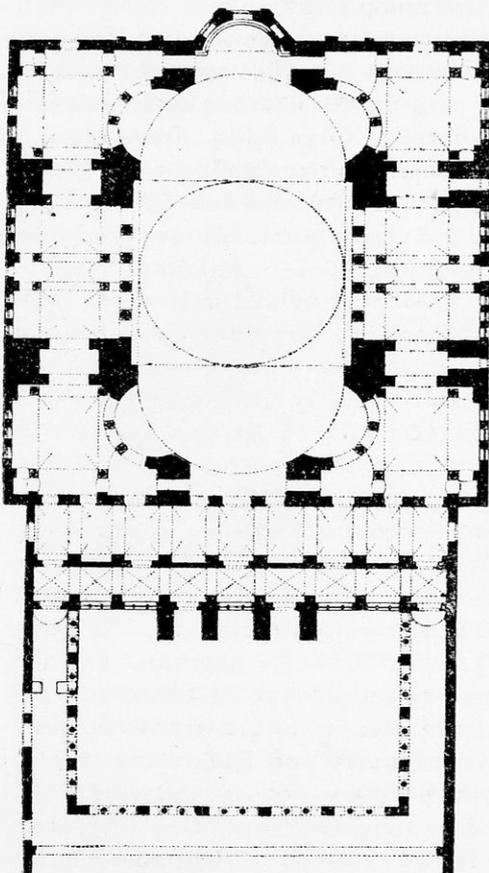
Ό κατ’ άπομίμησιν τών μουσωλείων διαμορφωθεις κυκλωτερής τύπος τών ναών (rotonda) ήτο έν χρήσει πολύ σπανίως. Ό ναός τοϋ ρυθμοϋ τούτου ήτο μία άπέραντος κυκλική αίθουσα, στεγαζομένη διά τρούλλου και έχουσα είς τό βάθος

τὴν ἡμικυκλικὴν κόγχην τοῦ Ἁγίου Βήματος. Τοιοῦτος ναὸς εἶναι ἐν Θεσσαλονίκη πάλιν ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ὁποῖου οἱ τοῖχοι καὶ ὁ τροῦλλος διακοσμοῦνται ὑπὸ ψηφιδωτῶν ἐξόχου συνθέσεως καὶ ποικίλων χρωμάτων.

Ἦδη ἀπὸ τῶν παλαιοχριστιανικῶν χρόνων ἔγινεν ἐλαφρὰ τροποποιήσεις τοῦ Βασιλικοῦ ρυθμοῦ διὰ τῆς προσθήκης ἐνὸς τροῦλλου κυλινδρικοῦ ἄνωθεν τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ χάριν περισσοτέρου φωτισμοῦ αὐτοῦ. Ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶναι ὁ τῆς Βασιλικῆς μετὰ τροῦλλου, χρησιμεύσας ὡς βάσις καὶ μετὰ-βάσις εἰς τὸν Βυζαντινὸν ρυθμὸν. Κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐποχὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἀνεφάνησαν δύο μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονες, ὁ Τραλληνὸς Ἄνθιμος καὶ ὁ Μιλήσιος Ἰσίδωρος, οἱ ὁποῖοι ἐπενόησαν νέον πρωτότυπον καὶ περικαλλῆ ρυθμὸν, τὸν Βυζαντινὸν ρυθμὸν, τοῦ ὁποῖου κύριον γνώρισμα εἶναι ὁ τροῦλλος. Ἐν τοῖς ναοῖς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἡ στέγη ἄπασα ἀποτελεῖται ἔκ τινος κεντρικοῦ θόλου, ὑποβασταζομένου ὑπὸ ἄλλων ἡμιθολίων, ἅτινα διὰ σειρᾶς μικρῶν κιόνων ἐρεΐδονται ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ.

Τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ὑπέροχον πρότυπον πρόκειται ὁ ὑπὸ τῶν δύο προαναφερθέντων ἀρχιτεκτόνων ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 532 οἰκοδομηθεὶς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον κινεῖ τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους ναοὺς τῆς χριστιανωσύνης. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπερατώθη ἐντὸς ἑξ ἑτῶν περίπου, ἐκτίσθη ἐκ λαμπροτάτου μαρμάρου, προσκομισθέντος ἐξ ὄλων τῶν μερῶν τοῦ κράτους καὶ ἐπλουτίσθη διὰ πλουσιωτάτων δωρεῶν καὶ προσφορῶν πάντων τῶν χριστιανῶν τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὸ προαύλιον αὐτοῦ ἐκτίσθη κομψὴ φιάλη (κρήνη), φέρουσα τὴν περίφημον καρκινικὴν ἐπιγραφὴν «νῖψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν». Περί τοῦ κάλλους τοῦ Ναοῦ τούτου ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν Παπαρρηγόπουλος γράφει τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἐσωτερικὸν σχεδὸν εἶναι ἀπλούστατον. Μεγάλα καὶ εὐρέα ἡμιθόλια, ἐκφυόμενα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους προσανσβαίνουσιν εὐπετῶς δι' ἄλλων μικροτέρων πρὸς τὸν κορυφαῖον θόλον, τὸν συνάπτοντα περὶ ἑαυτὸν ἅπαντα τὰ λοιπὰ τοῦ οἰκοδομήματος μέρη καὶ συναποτελοῦντα

μετ' αὐτῶν ἐν σύνολον, ὅπερ φαίνεται τῆς φύσεως μᾶλλον προῖον ἢ τῆς τέχνης ἔργον. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων παραθύρων τοῦ γιγαντιαίου ἐκείνου θόλου ἐξα-



Κάτοψις Ἁγίας Σοφίας.

κοντίζεται ἐφ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι τοσοῦτον, ὥστε νομίζεις ὅτι ἔχεις ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτὸ τὸ στερέωμα, ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενος... Φῶς λοιπὸν καὶ ἐλαφρότης καὶ ἄρμονία εἶναι αἱ τρεῖς κυριώταται ἐντυπώσεις, αἵτινες καταπλήττουσιν ἡμᾶς, ὅταν, εἰσελθόντες ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, σταθῶμεν ὑποκάτω τοῦ μεγάλου θόλου καὶ περιβλέψωμεν περὶ ἡμᾶς· φῶς, ἐλαφρότης καὶ ἄρμονία, τὰ τρία προσόντα τῆς ωραίας φύσεως, τὰ ὁποῖα μόνῃ ἢ μεγαλοφυστέρᾳ τέχνῃ ἠξεύρει νὰ ἀπομιμηταῖ» (Ἱστορ. Παπαρρηγ. Τόμ. Γ' σελ. 128). Αὐτοὶ οἱ ρυθμοὶ ναῶν, ἀνάλογοι πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν μεγάλην θρησκευτικότητα, ἧτις διέκρινε τοὺς Βυζαντινοὺς, διεμορφώθησαν ἐν τῇ Χριστιανικῇ Βυζαντινῇ Αυτοκρατορίᾳ.

Ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησαν ἄλλοι ρυθμοὶ, σύμφωνοι πρὸς τὸ πνεῦμα, πρὸς τὸν πολιτισμόν, ἀκόμη καὶ πρὸς τὸ κλίμα τῶν χριστιανικῶν χωρῶν τῆς Δύσεως. Κυριώτεροι

τούτων είναι ὁ γοθτικός ρυθμὸς καὶ ὁ τῆς Ἀναγεννήσεως. Κύριον γνώρισμα τοῦ γοθτικοῦ ρυθμοῦ εἶναι τὸ τεθλασμένον τόξον, ἀπολήγον εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Ἐσωτερικῶς οἱ γοθτικοῦ ρυθμοῦ ναοὶ εἶναι μᾶλλον σκοτεινοὶ καὶ ἐμπνέουσι διὰ τοῦ μυστηριώδους αὐτῶν σκότους καὶ τῆς σχετικῆς ἐπιβλητικότητος εἰς τοὺς εἰσερχομένους βαθεῖαν μυστικοπάθειαν καὶ κατάνυξι. Τὸ σχῆμα τῶν ναῶν τούτων εἶναι σταυροειδές ἢ τὸ τῆς θολωτῆς Βασιλικῆς, διακοσμοῦνται δὲ ὑπὸ πολυαριθμῶν τεθλασμένων τόξων, ἅτινα, ὡς τινα βέλη, ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἄνω, προσδίδουσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ὄψιν, ὅτι ἔχουσι κατεύθυνσιν πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ συμβολίζουσι τὰς πρὸς τὸν Ὑψιστον ἀναπεμπομένας προσευχὰς τῶν πιστῶν. Πλεῖστοι τῶν ναῶν τῆς Δύσεως, καὶ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν, εἶναι γοθτικοῦ ρυθμοῦ, οἱ σπουδαιότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ἐν Παρισίοις, τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Λονδίῳ καὶ ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς Κολωνίας.

Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως προῆλθεν ἀπὸ τὰς τάσεις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει καὶ δὴ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Οἱ ναοὶ ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως διακρίνονται διὰ τὴν χάριν αὐτῶν καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἔχουσι πολλὰ ἀνάγλυφα διακοσμήματα εἰς τὴν κάτωψιν, καὶ ἐπιστεγάζονται ὑπὸ θόλων ὑψηλῶν καὶ κομψῶν, οὕτως ὥστε ὁ ρυθμὸς αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κρᾶμα τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς Βασιλικῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἐκτίσθη ὁ ἐν Ρώμῃ μεγαλοπρεπῆς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὁ μέγιστος ναὸς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

5. ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

α) Ὁ Νάρθηξ

Ὁ Χριστιανικός ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, διότι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐν πολλοῖς σημείοις ἀπεμιμήθη τὴν ὀργάνωσιν τῆς θείας λατρείας παρ' Ἰουδαίοις. Ταῦτα εἶναι ὁ νάρθηξ ἢ πρόναος, ὁ κυρίως ναὸς καὶ τὸ ἅγιον βῆμα.

Νάρθηξ ἢ πρόναος λέγεται τὸ πρὸ τοῦ κυρίως ναοῦ μέρος, ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐν τῷ νάρθηκι ἴσταντο οἱ κατηχούμενοι καὶ παρηκολούθουν ἐκεῖθεν τὰς ἱεράς ἀκολουθίας, κεχωρισμένως ἀπὸ τῶν πιστῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ὁ νάρθηξ ἐχρησίμευεν ὡς «τὸ κρυφὸ σχολεῖδ» τῶν δούλων Ἑλληνοπαίδων· εἰς τὰς ἱεράς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν τέλεσιν ὠρισμένων ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Πολλοὶ ναοὶ σήμερον στεροῦνται νάρθηκος.

Πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς εὐρίσκετο ἄλλοτε ἡ Κρήνη (ἢ φιάλη, λεοντάριον, κολυμβεῖον) ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ πιστοὶ πρὶν εἰσέλθουν εἰς τὸν ναὸν ἔνιπτον τὰς χεῖρας, ἵνα δείξωσιν οὕτως, ὅτι καθαρισθέντες σωματικῶς, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν, ἵνα καθαρισθῶσι καὶ ψυχικῶς ἀπὸ τὸν ῥύπον τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ Κρήνη τοῦ Χριστιανικοῦ ναοῦ ἀναλογεῖ πρὸς τὸν χαλκοῦν λουτήρα τῶν Ἰουδαίων, ἔνθα οἱ ἱερεῖς ἐλούοντο πρὸ καὶ μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν θυσιῶν.

Εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ ἐκτίζοντο ὡσαύτως τὰ βαπτιστήρια (αἱ κολυμβήθραι), ἅτινα ἦσαν σχήματος ὀκταγώνου καὶ διηροῦντο συνήθως εἰς δύο διαμερίσματα· τούτων τὸ ἓν ἐλέγετο φωτιστήριον, διότι ἐν αὐτῷ ἐβαπτιζοντο ἐντὸς δεξαμενῆς ὕδατος οἱ Χριστιανοὶ πρὶν εἰσαχθῆ ὁ νηπιοβαπτισμός, τὸ δὲ ἕτερον ἐλέγετο ἀποδυτήριον, διότι ἐν αὐτῷ ἐξεδύοντο τὰ ἐνδύματά των διὰ νὰ βαπτισθῶσιν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ τὸ βαπτιστήριον ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴν σήμερον ἐν χρήσει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μας κολυμβήθραν.

β) Ὁ κυρίως ναὸς

Κυρίως ναὸς λέγεται τὸ μεταξὺ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ Ἁγίου Βήματος μέρος τοῦ ναοῦ, ἔνθα ἴστανται οἱ πιστοὶ καὶ παρακολουθοῦσι τὰς ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τελουμένας ἀκολουθίας. Ἐν τῷ κυρίως ναῷ ὑπάρχουσι τὰ στασίδια, ὁ ἱερὸς ἄμβων, τὸ Δεσποτικόν, τὰ ἀναλογεῖα, ἡ σολέα, τὸ εἰκονοστάσιον καὶ πληθὸς εἰκόνων φορητῶν, τοιχογραφιῶν, πολυελαίων, ἅτι-

να πάντα συμβάλλουσιν εἰς τὸν διάκοσμον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ναοῦ.

1. Τὰ στασίδια χρησιμεύοντα πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν πιστῶν ὅταν ψάλλωνται ὠρισμένα μέρη τῆς θείας λειτουργίας, τὰ ὁποῖα διὰ τὸν λόγον τοῦτον λέγονται συνήθως καθίσματα.

2. Ὁ ἱερὸς ἄμβων (ἐκ τοῦ ἀναβαίνω) οὗτος ὑψοῦτο ἄλλοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, νῦν δὲ κεῖται ὀλίγον ἀριστερώτερον καὶ ἔναντι τοῦ Δεσποτικοῦ. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος, ὡς ἀπὸ τινος ὑψηλοῦ καὶ κεντρικοῦ μέρους, ἀνεγίνωσκον οἱ ἀναγνώσται καὶ οἱ διάκονοι περικοπὰς ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἔψαλλον οἱ ψάλται, ἐκήρυττον οἱ ἱεροκήρυκες καὶ ἐτελεῖτο, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἡ στέψις τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῶν Πατριαρχῶν. Σήμερον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἀναγινώσκεται τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

3. Τὸ Δεσποτικόν, ἔνθα ἴσταται ὁ χοροστατῶν κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν Ἀρχιερεύς. Ἐπὶ τοῦ Δεσποτικοῦ θρόνου εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, οὗτινος ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ὁ Ἀρχιερεύς.

4. Τὰ Ἀναλόγια ἢ Ἀναλογεῖα κείμενα δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ χρησιμεύοντα ὡς στασίδια διὰ τὸν δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν. Ἄλλοτε ὑπῆρχεν εἷς μόνον χορὸς ψαλτῶν καὶ ἐν ἀναλογεῖον.

5. Τὸ Εἰκονοστάσιον (τέμπλον), τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸν κυρίως ναὸν ἀπὸ τὸ ἱερὸν βῆμα. Κατ' ἀρχὰς ἦτο χαμηλὸν διάφραγμα κιγκλιδωτὸν ἐκ ξύλου ἢ μαρμάρου, βραδύτερον ὑψώθη περισσότερον καὶ οὕτω καλύπτει ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν τὰ ἐν τῷ Ἁγίῳ Βῆματι ὑπάρχοντα καὶ τελούμενα. Τὸ εἰκονοστάσιον ἔχει τρεῖς θύρας ἢ βημόθυρα, δι' ὧν εἰσέρχεται τις εἰς τὸ ἱερὸν Βῆμα, τὴν μεσαίαν ἢ ὠραίαν Πύλην καὶ δύο πλαγίας, ἐκατέρωθεν αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς ὠραίας Πύλης κρέματα παραπέτασμα, τὸ ὁποῖον ἀνασύρεται εἰς διάφορα σημεῖα τῆς τελέσεως τῆς θείας λειτουργίας. Ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὑπάρχουσι διάφοροι εἰκόνες· ἐκατέρωθεν τῆς ὠραίας Πύλης εἶναι αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ

της Παναγίας, ἐπὶ δὲ τῶν πλαγίων θυρῶν εἰκονίζονται ἀρχάγγελοι, ὡς φρουροὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

6. Ἡ Σ ο λ έ α, ἥτοι προεξοχή τις τοῦ Ἱεροῦ Βήματος πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, ὑψηλοτέρα ἀπὸ τὸ δάπεδον τοῦ λοιποῦ ναοῦ. Ἀπὸ τούτου κοινωνοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ σήμερον, κατὰ δὲ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπὶ τῆς σολέας, πολὺ εὐρυτέρας τότε ἢ σήμερον, ἔκειτο ἡ ἔδρα τοῦ Αὐτοκράτορος, τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων ἐπισήμων τοῦ κράτους.

γ) Τὸ Ἱερὸν Βῆμα

Τὸ ἱερώτερον μέρος τοῦ Ναοῦ εἶναι τὸ Ἅγιον Βῆμα, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ ἄδυτον, ἄβατον, ἅγια ἄγιων, θυσιαστήριον καὶ ἀπλῶς ἱερόν. Κεῖται ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἢ ὁ λοιπὸς ναὸς, στεγάζεται διὰ κυκλοτεροῦς ἀψίδος καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τοῦ εἰκονοστασίου. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ Ἱερόν Βῆμα δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς λαϊκοὺς καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ἄβατον καὶ ἄδυτον. Τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τῆς Σκηνης τοῦ Μαρτυρίου ἢ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ συμβολίζει, κατὰ τὸν Συμεῶνα τὸν Θεσσαλονίκης τὰ ὑπερουράνια, ἐν ᾧ ὁ κυρίως ναὸς συμβολίζει τὸν οὐρανὸν καὶ ὁ νάρθηξ τὴν γῆν. Ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι ὑπάρχουσιν ἡ Ἅγια Τράπεζα, ἡ Πρόθεσις ἢ Προσκομιδὴ, τὸ Σκευοφυλάκιον καὶ τὸ Σύνθρονον.

6. ΤΑ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ ΒΗΜΑΤΙ

α) Ἡ Ἅγια Τράπεζα

καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἱερὰ καλύμματα καὶ σκεύη.

Ἡ Ἅ γ ί α Τ ρ ά π ε ζ α κεῖται ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Ὀρθοδόξων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἐνῶ ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Δυτικῶν τοποθετεῖται ἐν τῇ κεντρικῇ κόγχῃ καὶ παρὰ τὸν τοῖχον. Λέγεται συνήθως καὶ θυσιαστήριον, διότι ἐπ' αὐτῆς τελεῖται ἡ θεία Εὐχαριστία, ἥτοι ἡ ἀναίμακτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν

θυσία, καθ' ἣν μεταλαμβάνομεν τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος. Ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, ἐν ταῖς κατακόμβαις ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς Ἁγία Τράπεζα ὁ τάφος τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ προήλθεν ἡ συνήθεια σήμερον νὰ τοποθετῶσιν ὑπὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν λείψανα μαρτύρων. Ἡ Ἁγία Τράπεζα κατασκευάζεται συνήθως ἐκ ξύλου ἢ λίθου ἢ μαρμάρου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ πολυτίμου λίθου καὶ μετάλλου, στηρίζεται δὲ ἢ ἐπὶ ἐνὸς κίονος, συμβολίζοντος τὸν θεμελιωτὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ ἐπὶ τεσσάρων, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ ἢ, σπανιώτερον, καὶ ἐπὶ περισσοτέρων κίωνων.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχουσι τὰ ἐξῆς ἱερὰ καλύμματα :

1. Τὸ εἰλητόν, τεμάχιον ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἰκονίζεται ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος.

2. Τὸ κατασάρκιον, λευκὴ σινδὼν, καλύπτουσα ὄλην τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν.

3. Τὸ ἀντιμήνσιον· τὸ κάλυμμα τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἐπὶ κοινῆς τραπέζης ἀντὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης (ἀντὶ καὶ mensa = τράπεζα) διὰ νὰ τελεσθῇ κανονικὴ θεία λειτουργία εἰς στρατόπεδα ἢ πλοῖα ἢ ἀλλαχοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐγκαινισμένος ναός.

4. Ὁ Ἐπιτάφιος· τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς νεκρός, καὶ τοῦ ὁποῦ γίνεται χρῆσις σήμερον μόνον τὴν Μ. Παρασκευὴν, ὅτε προβάλλεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ εἰς τοὺς πιστοὺς πρὸς προσκύνησιν.

5. Ὁ ἀήρ· τεμάχιον ὑφάσματος, διὰ τοῦ ὁποῦ καλύπτονται τὰ Τίμια Δῶρα (ἦτοι τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ Δίσκος), ἐπὶ τῶν ὁποίων σείεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ, τοῦ ἐπισυμβάντος κατὰ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Κυρίου. Ὅταν λειτουργῇ Ἀρχιερεὺς, ὁ ἀήρ ἐπισείεται ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἐν ᾧ οὗτος, κεκλιμένος ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καλύπτει διὰ τῶν χειρῶν τὰ Τίμια Δῶρα. Ὁ ἀήρ συμβολίζει τὴν καθαρὰν σινδόνα, δι' ἧς ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχουσι τὰ ἐξῆς ἱερὰ σκευή,

χρησιμοποιούμενα κατά την τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας.

1. Τὸ Ἅγιον Ποτήριον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἱερώτερον ἐκ τῶν λειτουργικῶν σκευῶν, διότι ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνομεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Συμβολίζει τὸ ποτήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ἔχει δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἐξωγραφισμένα τὸν καλὸν Ποιμένα ἢ ρητὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς.



Χρυσοκέντητος Ἐπιτάφιος μετὰ τῆς παραστάσεως τῆς Κοιμήσεως.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

2. Ὁ ἅγιος Δίσκος ἐπ' αὐτοῦ ἐναποτίθεται κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς προσκομιδῆς ὁ ἅγιος ἄρτος, ὁ ὁποῖος μεριζόμενος εἰς μικρὰ τεμάχια ρίπτεται εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀναμιγνυόμενος οὕτω μετὰ τοῦ οἴνου. Συμβολίζει δὲ οὗτος τὴν Βηθλεέμ ἢ τὸν οὐρανόν.

3. Ἡ λόγχη αὕτη ὑπάρχει εἰς ἀνάμνησιν τῆς λόγχης, διὰ τῆς ὁποίας εἰς στρατιώτης ἐκέντησε τὴν πλευρὰν τοῦ Ἐσταυρωμένου Κυρίου, χρησιμεύει δέ, ἵνα κόπτη ὁ ἱερεὺς τὸν ἅγιον ἄρτον, ὅτε λέγει τοὺς λόγους τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου «καὶ

εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξεν» (Ἰωάν. ιθ' 34).

4. Ἑ λ α β ί ς· μικρὸν κοχλιάριον, δι' οὗ ὁ ἱερεὺς μεταδίδει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς κοινωνοῦντας.

5. Ὁ ἀ σ τ ε ρ ί σ κ ο ς· οὗτος ἔχει σχῆμα ἀστέρος, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀστέρος, τοῦ ἀναφανέντος κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐπικαλύπτει τὸν Δίσκον, ἵνα συγκρατήσῃ τὸ ἐπ' αὐτοῦ κάλυμμα ἐξ ὑφάσματος, ὅπως μὴ ἐγγίξῃ τοῦτο τὸν ἐν τῷ Δίσκῳ ἅγιον ἄρτον. Τοποθετῶν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τοῦ Δίσκου λέγει: «καὶ ἔσθῃ ὁ ἀστὴρ ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον» (Ματθ. β' 9).

6. Ὁ σ π ό γ γ ο ς· συμβολίζει τὸν σπόγγον, δι' οὗ ἐπότισαν τὸν Κύριον χολὴν καὶ ὄξος κατὰ τὴν Σταύρωσίν του, χρησιμεύει δὲ πρὸς καθαρισμόν τοῦ ἁγίου Ποτηρίου.

7. Τ ὀ ζ έ ο ν· εἶναι μικρὸν δοχεῖον, ἐν τῷ ὀποίῳ θερμαίνεται τὸ ὕδωρ τὸ χυνόμενον ἐν τῷ οἴνῳ τοῦ ἁγίου Ποτηρίου κατὰ τὴν τέλεισιν τῆς θείας Εὐχαριστίας εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γενονότος, ὅτι ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου, ὅτε ἐκεντήθη διὰ λόγῃς ὑπὸ στρατιώτου.

8. Τ ὀ ἀ ρ τ ο φ ό ρ ι ο ν· μικρὸν σκευὸς (ἢ πυξίς) ἐν τῷ ὀποίῳ, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλοῦται, διατηρεῖται προηγιασμένος ἄρτος, χρησιμοποιοῦμενος εἰς μετάληψιν τῶν πιστῶν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις.

β) Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις

Αὕτη εἶναι μικρὰ Τράπεζα. ἐπὶ τῆς ὀποίας τίθενται τὰ Τίμια Δῶρα ἢτοι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, πρὶν προσκομισθῶσιν εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν πρὸς τέλεισιν τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἐπ' αὐτῆς τελεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν θείαν Προσκομιδὴν. Συμβολίζει τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, ἔνθα ἐγεννήθη Σωτὴρ, διὰ τοῦτο ἀντὶ τραπέζης χρησιμοποιοεῖται συνήθως σήμερον κόγῃ μικρά, ἐκτισμένη ἐντὸς τοῦ τοίχου ἐν εἶδει σπηλαίου. Ἡ Πρόθεσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν χρυσοῦν τράπεζαν τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ἐπὶ τῆς ὀποίας ἐτοποθετοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων οἱ ἄρτοι

της προθέσεως ("Ἐξοδ. κε' 23). Ἐν τῇ Προθέσει ἐφυλάσσετε ὡσαύτως βιβλίον, καλούμενον Δίπτυχον, διότι ἀπετελεῖτο ἐκ δύο πτυχῶν, καί περιέχον τὰ ὀνόματα ζώντων ἐπὶ τῆς μιᾶς πτυχῆς καὶ ὀνόματα τεθνεώτων ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἵνα μνημονευθῶσι ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν τέλει τῆς Θείας Προσκομιδῆς. Ἀντὶ διπτύχων ὑπῆρχον ἐνίοτε τρίπτυχα ἢ πολύπτυχα, περιέχοντα ὀνόματα κληρικῶν ἢ ἄλλων προσώπων, διακριθέντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Πολιτείᾳ.

γ) Τὸ Σκευοφυλάκιον

Τοῦτο εἶναι μικρὸν δωμάτιον ἢ ἐρμάριον ἢ κιβώτιον, καταλαμβάνον τὴν δεξιὰν κόγχην τοῦ ἱεροῦ βήματος πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ χρησιμεῖον, ἵνα φυλάσσωνται ἐν αὐτῷ τὰ ἱερὰ σκευή, τὰ ἄμφια καὶ λοιπὰ κειμήλια τῆς Ἐκκλησίας. Σκευοφύλαξ συνήθως ἦτο ὁ διάκονος τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο ἐλέγετο ἄλλοτε τὸ σκευοφυλάκιον καὶ «διακονικόν».

δ) Τὸ σύνθρονον

Οὕτως ὀνομάζεται σειρὰ στασιδίων ἢ θρόνων, κειμένων ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν συλλειτουργῶν αὐτοῦ, ὅταν ἀναγινώσκονται ψαλμοί, προφητεῖαι, ὁ Ἀπόστολος, ἢ καὶ εἰς ἄλλας στιγμὰς τῆς θείας λειτουργίας. Τὸ σύνθρονον εὐρίσκεται εἰς τὴν κεντρικὴν κόγχην τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἢ πρόθεσις, ὡς εἴπομεν, κεῖται εἰς τὴν ἀριστερὰν κόγχην καὶ τὸ σκευοφυλάκιον εἰς τὴν δεξιὰν· κατὰ ταῦτα τὸ ἅγιον βῆμα ἔχει τρεῖς κόγχας συνήθως, διὰ τοῦτο καὶ οἱ τοιοῦτοι ναοὶ λέγονται τρικόγχοι.

7. ἈΛΛΑ ἹΕΡΑ ἈΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θείας λατρείας, διὰ τὸν διάκοσμον καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ἱερῶν ναῶν χρησιμοποιοῦνται διάφορα ἀντικείμενα, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι :

1. Αἱ κανδηλαὶ καὶ αἱ λαμπάδες. Ἐθνικοὶ

καὶ Ἰουδαῖοι ἐφώτιζον καταλλήλως τοὺς ναοὺς των. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος περίφημος ἦτο ἡ ἐπτάφωτος χρυσῆ λυχνία. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ θεία λειτουργία ἐτελεῖτο ἄλλοτε περί ὄρθρον βαθύν, πολλαὶ δὲ ἱεραὶ ἀκολουθίαι τελοῦνται καὶ σήμερον ἐν καιρῷ νυκτός, φωτίζει καὶ αὕτη τοὺς ναοὺς, χρησιμοποιοῦσα λυχνίας μετ' ἐλαίου καὶ κηρία (ἦτοι κανδήλας καὶ λαμπάδας)

Τοιαῦται λυχνίαι ὑπάρχουσιν ὀπισθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης (ἀκοίμητος λυχνία), πρὸ τῆς ὥραίας Πύλης καὶ πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων.

Αἱ ἐκ κηροῦ λαμπάδες ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ (Πράξ. κ' 7.8), ὁ εὐπλαστος δὲ κηρὸς αὐτῶν συμβολίζει τὴν εὐπλαστον καὶ καθάραν καρδίαν τῶν πιστῶν, ἧτις διαπλάσσεται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἵνα γίνῃ ἁγία καὶ ἄμωμος. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον περιχύνεται ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ διὰ λαμπάδων καὶ κανδηλῶν εἰκονίζει τὸ πνευματικὸν φῶς τῶν πιστῶν, οἵτινες διὰ τῶν καλῶν ἔργων των λάμπουσιν ἐν τῷ κόσμῳ.

2. Τὸ θ υ μ ι α τ ῆ ρ ι ο ν. Ἐντὸς τοῦ δοχείου τούτου καίεται ἀρωματώδεις θυμιάμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Λειτουργοὶ θυμιῶσι τοὺς πιστοὺς καὶ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα τοῦ ναοῦ. Καὶ τὸ θυμίαμα ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Σολομῶντος ἰδιαίτερον θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, γνωρίζομεν δὲ ὅτι οἱ Μάγοι τῆς Ἀνατολῆς προσήνεγκον εἰς τὸν νεογέννητον Σωτῆρα τοῦ κόσμου λίβανον καὶ σμύρναν. Τὸ εὐώδες θυμίαμα συμβολίζει τὴν ἀγνὴν προσευχὴν τῶν πιστῶν, τὴν ἀνερχομένην πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὅπως ὁ ἀρωματώδης καπνὸς τοῦ θυμιάματος ἀναβαίνει πρὸς τὰ ἕνω, καθ' ἃ λέγει καὶ ὁ προφητὰναξ Δαβίδ : «κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου» (Ψαλμ. ρμ' 2).

3. Οἱ κ ὠ δ ω ν ε ς. Οὗτοι χρησιμεύουσιν, ἵνα προσκαλῶνται οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ ἵνα ἀνάγγέλλωνται διάφορα χαρμόсуна ἢ πένθημα γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἰουδαῖοι προσεκαλοῦντο εἰς τὸν ναὸν διὰ σαλπύγων, οἱ δὲ πρῶτοι Χριστιανοὶ εἶχον ὠρισμένους ἀνθρώπους, ἐντεταλμέ-

vous νά καλῶσι τοὺς πιστοὺς εἰς σύναξιν. Μετὰ ταῦτα εἰσήχθη τὸ σήμαντρον ἤτοι ξυλίνη ἢ σιδηρᾶ πλάξ, κρουομένη διὰ ρόπτρου ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιάρχου. Ἐκ τῆς Δύσεως, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθησαν, εἰσήχθησαν καὶ παρ' ἡμῖν οἱ κώδωνες ἢ καμπάναι, καὶ ἡ συνήθεια νά κτιζῶνται τὰ κωδωνοστάσια ἐπὶ τινος γωνίας τοῦ κτιρίου τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, ἐνῶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐκτίζοντο ταῦτα ἐν τῷ προαυλίῳ πλησίον τῶν ναῶν.

8. ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ

α) Τοῦ Διακόνου.

Ἰερά ἄμφια, λέγονται αἱ ἐνδυμασίαι τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας, αἱ χρησιμοποιούμεναι κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ ἄλλων ἱεροπραξιῶν. Ταῦτα διαφέρουσι τῆς καθημερινῆς ἐνδυμασίας καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὸν χρωματισμόν, διακρίνονται δὲ διὰ τὴν λαμπρότητα ἅμα καὶ σοβαρότητα αὐτῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν στιγμῶν τῆς θείας λατρείας καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου. Ἰδιαιτέρας ἱερατικαὶ στολαὶ ὑπῆρχον ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ θρησκείᾳ καὶ ἐκ ταύτης παρελήφθησαν τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν ἀμφίων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Δι' ἕκαστον τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα περιβολὴ διὰ τὰς ἱεροτελεστίας καὶ οὕτως ἔχομεν ἱερά ἄμφια τῶν διακόνων, τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων. Τοῦ Διακόνου τὰ ἱερά ἄμφια εἶναι :

1. Τὸ σ τ ι χ ἄ ρ ι ο ν. Τοῦτο εἶναι χιτῶν ποδήρης, συνήθως λευκός, κοινός δὲ καὶ διὰ τοὺς τρεῖς βαθμούς. Εἶναι τὸ ἐσώτατον ἐκ τῶν ἀμφίων, διακεκοσμημένον διὰ στίχων ἐρυθρῶν καὶ συμβολίζον τὴν καθαρότητα τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, οἵτινες, περιβαλλόμενοι αὐτὸ λέγουσι : «ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσέ γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με κ.τ.λ.».

2. Τὸ Ὁ ρ ἄ ρ ι ο ν· τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κύριον διακριτι-

κόν ἄμφιον τοῦ Διακόνου κατὰ τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ εἶναι ταινία ἐπιμήκης, ἣν φέρει οὗτος περὶ τὸν ἀριστερόν ὤμον καὶ μὲ τὰ ἄκρα πίπτοντα ἐκατέρωθεν τοῦ σώματος.



Ἐπιτραχήλιον ἀργυρεπίχρυσον κεντητόν, ἀνήκον εἰς πατριαρχικὴν στολὴν.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

3. Τὰ ἐπιμάνικα ἢ ἐπιμανίκια· ταῦτα εἶναι χειρίδες (ἢ ἐπιχειρίδες ἐκ τοῦ ἐπὶ καὶ manus = χεῖρ), τὰς ὁποίας φέρουσιν οἱ ἱεουργοῦντες περὶ τὰς χεῖρας· συμβολίζουν τὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ λειτουργὸς φορῇ τὸ δεξιὸν ἐπιμάνικον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, λέγει: «ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς· καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς ὑπεναντίους»· ὅταν δὲ τὸ ἀριστερόν, λέγει: «αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου». Τὰ ἐπιμάνικα εἶναι κοινὰ καὶ διὰ τοὺς τρεῖς βαθμούς.

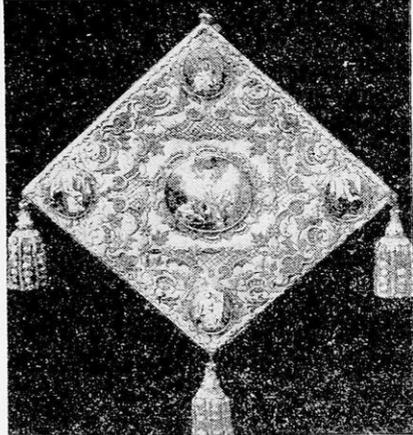
β) Ἱερά ἄμφια τοῦ πρεσβυτέρου.

Πλὴν τοῦ στιχαρίου καὶ τῶν ἐπιμανικίων, ἅτινα περιεγράψαμεν, τὰ ἱερά ἄμφια τοῦ πρεσβυτέρου εἶναι καὶ τὸ ἐπιτραχήλιον, ἢ ζώνη καὶ τὸ φαλόριον, διὰ τοὺς κατέχοντας δὲ ἐκκλησιαστικόν τι ἄξιωμα καὶ τὸ ἐπιγονάτιον καὶ ὁ ἐπιστήθιος σταυρός.

1. Ἐπιτραχήλιον· τοῦτο εἶναι πλατεῖα ταινία, ἔχουσα ἄνοιγμα εἰς τὸ ἓν ἄκρον αὐτῆς, ἐξ οὗ κρέματα ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ πίπτει πρὸς τὰ ἔμπροσ. Ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ

διακονικοῦ ὥραριου καὶ συμβολίζει τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς, ἐνδύμενος αὐτό, λέγει : «εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ κ.τ.λ.».

2. Ἡ ζώνη δι' αὐτῆς περιβάλλεται ὁ ἱερεὺς τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ καὶ τοιουτοτρόπως εἶναι ἕτοιμος νὰ διακονῇ ἀμώμως τὸν Θεὸν συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ : «ἔστωσαν ὑμῖν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν» (Λουκ. ιβ' 35). "Όταν φορῆ ταύτην ὁ ἱερεὺς, λέγει : «εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν κ.τ.λ.».



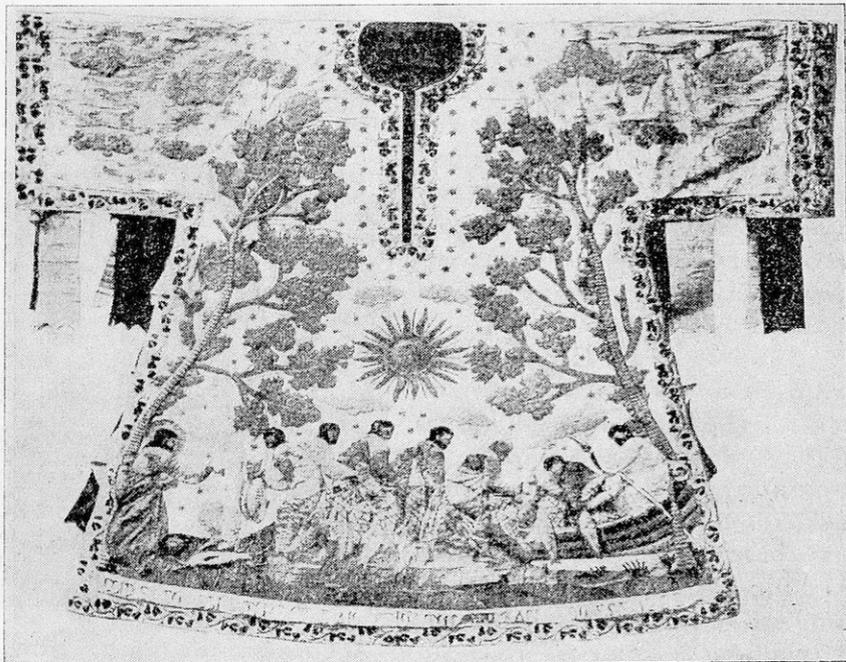
Χρυσοκέντητον Ἐπιγονάτιον.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

3. Τὸ φαινόλιον ἢ φελόνιον· εἶναι ποδῆρης χιτῶν, σχήματος κώνου, ἄνευ χειρίδων καὶ με ἄνοιγμα πρὸς τὴν κορυφήν, δι' οὗ ὁ ἱερεὺς φορεῖ αὐτό. Τὸ φαινόλιον ἦτο ἄλλοτε κοινὸν καὶ διὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διὰ τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐπισκόπου ἔφερε πρὸς διάκρισιν πολλοὺς σταυροὺς (πολυσταύρια φαινόλια). Συμβολίζει τὴν δικαιοσύνην, ἣτις δέον νὰ διακρίνη τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες, ὅταν φορῶσιν αὐτό, λέγουσιν : «οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ ὄσιοί του ἀγαλλιάσονται κ.τ.λ.». Ἡ ὄνομασία του προέρχεται ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως *raenula*, ἣτις σημαίνει ὁδοπορικὸν μανδύαν.

4. Τὸ ἐπιγονάτιον· τοῦτο εἶναι τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος, ἀναρτώμενον ὡς ρομφαία ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων. Συμβολίζει τὸ λέντιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, ὅτε ἔ-

νιψε τούς πόδας τῶν μαθητῶν. Κατ' ἀρχάς ἔφερον ἐπιγονάτιον μόνον οἱ Ἐπίσκοποι, κατόπιν δὲ ἐπετράπη νὰ φέρωσι τοῦτο καὶ ἑρεῖς, κατέχοντες ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (ἀρχιμανδρίται, οἰκο-



Πατριαρχικὸς Σάκκος μετὰ κεντητῶν ἀργυρεπιχρύσων παραστάσεων τοῦ θαύματος τῆς Τιβεριάδος, ὁ καλούμενος διὰ τοῦτο «Τιβεριάδος θάλασσα», ἔργον τοῦ ἔτους 1810 ἐπισκευασθὲν τῷ 1888.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

νόμοι, πρωτοπρεσβύτεροι κ. ἄ.). Ὁ ἱερεὺς, φορῶν αὐτό, λέγει: «περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου δυνατὲ κ.τ.λ.»

γ) Ἱερὰ ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου.

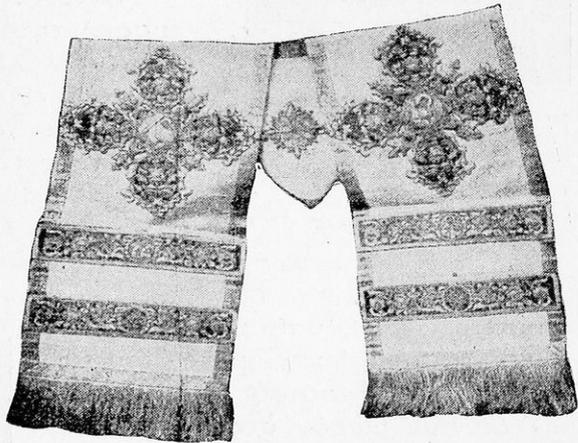
Τὴν στολὴν τοῦ Ἀρχιερέως, διὰ τὴν ἱεουργίην ἢ χοροστατήν,

ἀποτελοῦσιν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα ἄμφια τοῦ πρεσβυτέρου—πλὴν τοῦ φαινόλιου—καὶ τὰ ἀκόλουθα :

1. Ὁ Σάκκος. Οὗτος εἶναι ἔνδυμα πλατὺ μὲ βραχείας χειρίδας καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, συναπτόμενα πρὸς τὸ μέρος τῶν πλευρῶν διὰ μικρῶν ταινιῶν ἢ κωδωνίσκων. Εἶναι ἔνδυμα αὐτοκρατορικὸν κυρίως, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἐφόρουσιν μόνον οἱ Πατριάρχαι, μεταγενεστέρως δὲ ἐπετρέπη ἢ χρῆσις αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους. Συμβολίζει τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, ὕπερ πρὸς ἐμπαιγμὸν, ὡς δῆθεν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, ἐνέδυσαν οἱ στρατιῶται τὸν Σωτῆρα κατὰ τὸ Πάθος αὐτοῦ.

2. Τὸ ὠμοφόριον. Τὸ ἄμφιον τοῦτο φορεῖ ὁ Ἐπίσκοπος ἐπὶ τῶν ὠμων αὐτοῦ καὶ ἄνωθεν τοῦ σάκκου. Ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν χρησιμοποιεῖ δύο ὠμοφόρια, ἓν μέγα καὶ ἓν μικρόν· τὸ μέγα φέρει ἐν ἀρχῇ μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὸ δὲ μικρόν μετὰ ταῦτα μέχρι τοῦ τέλους τῆς θείας λειτουργίας. Τὸ ὠμοφόριον ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας· παρὰ τοῖς Δυτικοῖς φέρει τοῦτο μόνον ὁ Πάπας καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἀρχιεπισκόπων, εἰς τοὺς ὁποίους αὐτὸς παραχωρεῖ τοῦτο.

3. Ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἐγκόλπιον. Ταῦτα κρέμονται ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ ὁ μὲν σταυρὸς συμβολίζει τὴν αὐτοθυσίαν τῶν φερόντων αὐτόν, τὸ δὲ ἐγκόλπιον



Ὁμοφόριον.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)



Μίτρα μετὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ ἐμβλήματος τοῦ δι-
κεφάλου ἀετοῦ.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

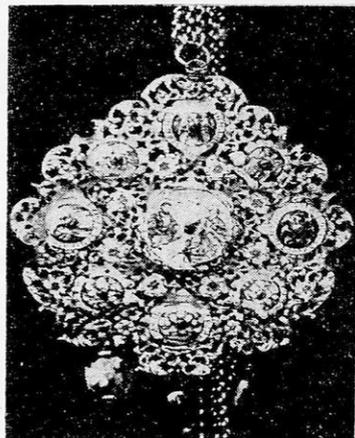
ται φέρουσιν ὡσαύτως μίτραν, ἀλλ' ἄνευ Σταυροῦ.

5. Π ο ι μ α ν τ ι κ ῆ ρ ά β δ ο ς. Αὕτη εἶναι σύμβολον τῆς ποιμαντορικῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου. Εἶναι συνήθως ἐκ μετάλλου καὶ εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἔχει δικέφαλον ὄφιν μὲ μικρὸν σταυρὸν ἐν τῷ μέσῳ. Οἱ ὄφεις εἶναι τύπος τοῦ χαλκοῦ ὄφως, ὃν ὁ Μωυσης ὕψωσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· συμβολίζουσι τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σταυρὸς τὴν δύναμιν, δι' ἧς καταπολεμοῦνται οὗτοι ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου νικηφόρως.

6. Ὁ Μ α ν δ ῦ α ς· ἔνδυμα ποδῆρες ἄνευ χειρίδων καὶ διακεκοσμημένον μὲ διαφόρους συμβολικὰς παραστάσεις· εἶναι πολὺ εὐρύ, περιδέ-
νεται περὶ τὸν τράχηλον καὶ κρατεῖ-

κόλπιον, ὅπερ εἶναι μικρὰ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἢ τῆς Θεοτόκου, δηλοῖ τὴν καθαρότητα καὶ εὐθύτητα τῆς ψυχῆς τοῦ λειτουργοῦ, ὅστις διὰ τοῦτο φερῶν αὐτὸ λέγει: «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου».

4. Ἡ Μί τ ρ α. Εἶναι στέμμα χρυσοκέντητον, κεκοσμημένον διὰ πολυτίμων λίθων καὶ ἐπέχον θεσιν βασιλικῷ διαδήματος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει σταυρὸν καὶ κύκλωθεν αὐτοῦ τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστάς. Συμβολίζει τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ Κυρίου. Οἱ Ρῶσσοι ἀρχιμανδρι-



Πατριαρχικὸν ἐγκόλιον.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

ται ὀπισθεν ὑπὸ τοῦ Διακόνου. Ὁ Ἀρχιερεὺς φορεῖ τοῦτο, ὅταν χοροστατῇ.

7. Τὸ ἐπιρριπτάριον ἢ ἐπανωκαλύμμα υἱον· εἶναι τὸ μέλαν τεμάχιον ὑφάσματος, ὅπερ ἐπιρρίπτεται ἐπὶ τοῦ καλυμμαυχίου καὶ κρέματα πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐπὶ τῶν ὤμων. Φέρουσι τοῦτο πλὴν τῶν Ἐπισκόπων καὶ οἱ Ἀρχιμανδρίται καὶ συμβολίζει τὴν αὐτοθυσίαν αὐτῶν.

8. Τὰ Δικηροτρικήρα εἶναι ζευγος κηροπηγίων, ἐξ ὧν τὸ ἓν εἶναι δίκηρον καὶ τὸ ἄλλο τρίκηρον, συμβολίζουσι δὲ τὸ μὲν πρῶτον μὲ τὰ δύο κηρία τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Κυρίου, τὸ δὲ δεύτερον τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

9. ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἄπασαι αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν πρέπει νὰ διαρρέωσιν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ νὰ ἀφιερῶνται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ὑψίστου, οὐχ ἤττον ἢ Ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία χάριν τῆς καλύτερας ὀργανώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν ἔταξεν ὠρισμένας ἡμέρας, καθ' ἃς παύουσιν οὔτοι τὰς ἐργασίας τῶν διὰ νὰ παρακολουθῶσι τὴν τέλει τῆς θείας λειτουργίας ἐν τοῖς ναοῖς, καὶ διὰ νὰ ἐπιδίδωνται κατ' αὐτὰς εἰς διάφορα θεάρεστα ἔργα. Αἱ ἡμέραι αὗται λέγονται ἐορταί. Τοιαῦται δὲ εἶναι ἡ Κυριακὴ, ἡμέρα ἀφιερωμένη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ ἀντικαταστήσασα τὸ Ἰουδαϊκὸν Σάββατον, αἱ ἄλλαι ἐορταί τοῦ Σωτῆρος, αἱ πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ ἄλλων ἱερῶν προσώπων τῆς θρησκείας ἡμῶν, ὡς καὶ αἱ εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίων γεγονότων τῆς Ἐκκλησίας τεταγμένα.

Καὶ οἱ Ἐθνικοὶ ὡσαύτως εἶχον ἐορτάς, ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς αὗται προήρχοντο ἀπὸ τὴν γεωργικὴν ζωὴν τῶν συμφώνως

μέ τον φυσιολατρικόν χαρακτήρα τῆς θρησκείας τῶν Ἀρχαίων.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον πολλές ἑορτάς εἰς ἀνάμνησιν διαφόρων σπουδαίων γεγονότων τοῦ θρησκευτικοῦ των βίου καί μάλιστα τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, τὸ Σάββατον, ὅτε ἀπέιχον αὐστηρῶς πάσης ἐργασίας καί ἐλάτρευον τὸν Θεὸν συμφώνως πρὸς τὴν τετάρτην ἐντολὴν τοῦ Δεκαλόγου. Ἑορταί τινες τῶν Ἰουδαίων, ὅπως τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή καί ἄλλαι, διετηρήθησαν καί ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην ἐντελῶς σημασίαν.

Αἱ χριστιανικαὶ ἑορταὶ διαιροῦνται εἰς Δεσποτικάς, Θεομητορικὰς καί εἰς ἑορτάς τῶν Ἁγίων.

10. ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

α) Ἀκίνητοι δεσποτικά ἐορταί.

Οὕτως ὀνομάζονται αἱ ἑορταί, αἱ καθιερωμέναι διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί αἱ ὅποια διακρίνονται εἰς κινήτας καί ἀκινήτους. Κινηταὶ εἶναι αἱ ἑορταί, αἵτινες, ἔχουσαι ὡς βάσιν τὸ Πάσχα, τὸ ὅποιον δὲν ἑορτάζεται πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, δὲν συμπίπτουσι κατὰ τὰς αὐτάς ἡμέρας τοῦ μηνός. Τούναντιον αἱ ἀκίνηται ἑορταί, ὡς ἔχουσαι βάσιν τὴν Γεννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἑορταζομένην πάντοτε κατὰ τὴν 25^{ην} Δεκεμβρίου, συμπίπτουσιν εἰς τὰς αὐτάς πάντοτε ἡμέρας τοῦ μηνός καί διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν ἀκίνητοι.

Ἀκίνητοι δεσποτικά ἐορταί εἶναι :

1. Τὰ Χριστοῦ γεννα ταῦτα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας συνεωρτάζοντο μετὰ τῶν Θεοφανείων, ἀπὸ τοῦ τετάρτου δὲ αἰῶνος ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν πρώτον ἐν τῇ Δύσει καί κατόπιν παρ' ἡμῖν καί ἑορτάζονται τὴν 25ην Δεκεμβρίου, ἐννέα μῆνας μετὰ τὴν 25ην Μαρτίου, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἡμέρα τῆς Χριστιανωσύνης, διότι κατ' αὐτὴν ἑορτάζομεν τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου· κατ' αὐτὴν τὰ οὐράνια ἐνοῦνται μετὰ τὰ ἐπίγεια, ὁ Θεὸς καταβαίνει, ἵνα ἀναβῇ ὁ ἄνθρωπος. Τῆς ἑορτῆς τῶν

Χριστουγέννων προηγείται τεσσαρακονθήμερος νηστεία.

2. Ἡ περιτομή τοῦ Κυρίου (1 Ἰανουαρίου)· κατ' αὐτήν ἐορτάζομεν τὴν περιτομὴν τοῦ Κυρίου, τὴν γενομένην ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησίν του συμφώνως πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον. Ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ ἀνικατεστάθη ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ὑπὸ τοῦ βαπτίσματος, τοῦ ὁποίου ἦτο τύπος.

3. Τὰ Θεοφάνεια (6 Ἰανουαρ.). Κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην μνήμην ποιούμεθα τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ δημοσίου αὐτοῦ βίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τελεῖται καὶ ὁ Μέγας Ἀγιασμός. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ κατηχούμενοι ἐβαπτίζοντο τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων, κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν προσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν μὲ λευκὰς ἐνδυμασίας ὡς νεοφώτιστοι (ἐορτὴ τῶν Φώτων).

4. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου (2 Φεβρουαρ.). Κατ' αὐτὴν πανηγυρίζομεν τὴν ὑπάντησιν τοῦ Σωτῆρος ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου Συμεῶν, ὅτε, τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν, ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία ἔφερον τὸ βρέφος εἰς τὸν ναόν. Ὁ προφήτης Συμεὼν ἐδόξασε τὸν Θεόν, διότι ἐδέχετο εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Μεσσίαν Χριστόν, καὶ εἶπε τὸ γνωστόν: «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα κτλ.»

5. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου (6 Αὐγούστου). Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐορτάζομεν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐορτὴ αὕτη ἐωρτάζετο πρὸ τοῦ Πάσχα, ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ Ἁγία Ἐλένη ἐτέλεσε τὴν 6 Αὐγούστου τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ, ὠρίσθη ἔκτοτε ἡ 6η Αὐγούστου ὡς ἡμέρα ἐορτασμοῦ τῆς Μεταμορφώσεως.

6. Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου)· καὶ ἡ ἐορτὴ αὕτη περιλαμβάνεται εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐορτάς, διότι ὁ Σταυρὸς εἶναι διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἱερὸν σύμβολον, ὑπενθυμίζον τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Κυρίου. Ὁρίσθη δὲ ἡ ἐορτὴ αὕτη εἰς ἀνάμνησιν τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐλένης καὶ τῆς ἐπανακτῆσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ τὸν συλησάντων αὐτὸν Περσῶν.

β) Κινηταὶ δεσποτικάι ἑορταί.

I. ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Τὸ Πάσχα εἶναι ἑορτή, καθ' ἣν πανηγυρίζομεν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἡ ὁποία συμβολίζει καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάπλασιν ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸ τοῦ Πάσχα προηγεῖται νηστεία, ἵνα δι' αὐτῆς οἱ Χριστιανοὶ παρασκευάζωνται δι' ἐγκρατείας καὶ εὐσεβοῦς βίου εἰς τὴν καλυτέραν ὑποδοχὴν τῆς ἐνδόξου Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Τὸ Πάσχα, ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ νίκης τῆς ζωῆς κατὰ τοῦ θανάτου (Λαμπρή), ἑορτάζεται πανηγυρικῶς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὴν λαμπαδηφοροῦσι καὶ χαιρετίζουν ἀλλήλους μὲ τὸν χαρμόσουνον χαιρετισμὸν «Χριστὸς ἀνέστη».

Τὸ Πάσχα, πρὸ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἑορτάζετο εἰς διαφόρους ἡμερομηνίας ἀνά τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἡ Σύνοδος αὕτη καθώρισε τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα δι' ὅλας τὰς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου τὸ Πάσχα πρέπει νὰ ἑορτάζηται ἀπαραιτήτως μετὰ τὸ Ἑβραϊκὸν τοιοῦτον, διότι ὁ Κύριος ἀνέστη μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἑορτάζηται τὴν 14^{ην} τοῦ μηνὸς Νισάν, ἡμέραν Σάββατον καὶ εἰς πανσέληνον, ὠρίσθη ὡς ἡμέρα ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν πανσέληνον, καὶ τὴν παρουσιαζομένην μετὰ τὴν ἑαρινὴν Ἰσημερίαν. Ἐὰν ἡ πανσέληνος, ἡ μετὰ τὴν ἑαρινὴν Ἰσημερίαν συμπέσῃ Κυριακῆν, τὸ Πάσχα ἀναβάλλεται διὰ τὴν ἐπομένην Κυριακῆν.

Ἡ μετὰ τὸ Πάσχα ἑβδομάς λέγεται διακαινήσιμος, διότι ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα ἀρχίζει ἡ ἀνακαινίσις καὶ ἀνάπλασις τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν.

II. ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

1. Κυριακὴ τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἡ παραβολὴ τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου (Λουκ. ιη' 10-14) ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ μιμῶνται ἐν ταῖς προσευχαῖς τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Τελῶνου, ἀποφεύγωσι δὲ τὴν ὑποκρισίαν καὶ

ἀλαζονείαν τοῦ Φαρισαίου. Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ταύτης ἄρχεται τὸ Τριώδιον, τὸ ὅποῖον διαρκεῖ μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου.

2. Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ (Λουκ. ιε' 11-32), δι' ἧς προτρεπόμεθα, ὅπως, ὅταν ἁμαρτήσωμεν, διὰ τῆς μετανοίας ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς.

3. Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω. Ἡ Κυριακὴ αὕτη καλεῖται οὕτω, διότι εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς κρεοφαγίας, μετ' αὐτὴν δὲ ἀπέχομεν ἀπὸ τὸ κρέας μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἀναγινώσκειται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἵνα διδαχθῶμεν, ὅτι μόνον, ἐὰν βοηθήσωμεν τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πάσχοντας, θὰ δικαιωθῶμεν καὶ θὰ τύχωμεν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας (Ματθ. κγ' 31-46).

4. Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Καλεῖται οὕτω, διότι κατ' αὐτὴν καὶ τὴν προηγηθεῖσαν ἑβδομάδα γίνεται χρῆσις τυροῦ, ὠν, γάλακτος κτλ., ἐνῶ ἀπὸ τῆς μετ' αὐτὴν Δευτέρας (καθαρὰ Δευτέρα) ἀρχίζει ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή. Περικοπὴ Εὐαγγελίου ἀναγινώσκειται, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀποφυγὴν θησαυρισμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ (Ματθ. ζ' 14).

5. Ἀ' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν ἢ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ποιούμεθα μνεῖαν τῶν νικηφόρων ἀγώνων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν τῆς καὶ προτρέπονται οἱ Χριστιανοὶ νὰ μιμῶνται τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν ἀναγινώσκειται ἐκ μὲν τοῦ Ἀποστόλου ἡ περικοπὴ ἐκείνη, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξυμνοῦνται τὰ κατορθώματα τῆς πίστεως (Ἐβρ. ια' 24-40), ἐκ δὲ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἡ διήγησις περὶ τῆς κλήσεως τοῦ Ναθαναήλ, δι' ἧς φαίνεται ἡ πίστις τοῦ καλοῦ τούτου Ἰσραηλίτου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ὠρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τῆς βασιλείσεως Θεοδώρας μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων καὶ τὴν κατάπαυσιν τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων (842 μ. Χ.).

6. Β' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἑορτάζεται ἡ μνήμη Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἀρχιε-

πισκόπου Θεσσαλονίκης κατά τὸν ΙΔ' αἰῶνα, διακριθέντος διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν αἰρέσεων τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀναγινωσκομένη εὐαγγελικὴ περικοπὴ εἶναι Μαρκ. β' 1-12.

7. Γ' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν ἢ τῆς Σταυροπροσκυνησεως. Ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ εὐρίσκονται ἐν τῷ μέσῳ πλέον τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἥτοι τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς, ἡ Ἐκκλησία προβάλλει εἰς τοὺς πιστοὺς πρὸς προσκύνησιν τὸν Τιμίον Σταυρὸν, τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς νίκης καὶ τῆς δυνάμεως ἐν τοῖς ἀγῶσι τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τῆς ἀναγινωσκομένης δὲ περικοπῆς (Μαρκ. η' 34 - 38) παρακινούμεθα, ἵνα ἄρωμεν τὸν Σταυρὸν καὶ ἀκολουθήσωμεν τὸν Χριστὸν πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, ἧς οὐδὲν πολυτιμότερον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ.

8. Δ' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην γεραίρει τὴν μνήμην τοῦ εὐσεβοῦς Ἰωάννου, συγγραφέως τῆς Κλίμακος, βιβλίου διηρημένου εἰς 33 κεφάλαια, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφεται ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ χριστιανικοῦ βίου καὶ ἡ ὡς διὰ τινος κλίμακος ἀνάβασις εἰς τὴν τελειότητα. Ὁ μοναχὸς οὗτος τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐγεννήθη τὸ 525 καὶ ἔζησε βίον ἀσκητικὸν καὶ εὐσεβῆ πλέον τῶν 90 ἐτῶν.

9. Ε' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν ἢ τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην μνεῖαν ποιούμεθα τῶν ἀγῶνων τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἧτις ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀμαρτωλὸς, εἶτα μετενόησε καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Ἰορδάνου, ζήσασα βίον ἀσκητικὸν καὶ εὐσεβῆ ἐπὶ 47 ἔτη περίπου.

Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῆς ἐβδομάδος ταύτης ψάλλεται ἅπας ὁ ἱστορικὸς Ἀκάθιστος ὕμνος· τούτου μία στάσις ἐκάστοτε ψάλλεται τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῶν προηγούμενων ἐβδομάδων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

10. Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Ἡ Κυριακὴ αὕτη ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ βαΐων.

III. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ

Ἐκ τῆς ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν ἄρχεται ἡ Μ. Ἐβδομάς, καθ' ἣν μετ' εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης τιμῶμεν τὰ ἅγια Πάθη τοῦ Κυρίου, τὰ ὁποῖα οὗτος ὑπέστη ἕκουσίως ὑπὲρ τῆς ἁμαρτωλοῦ ἀνθρωπότητος.

Κατὰ τὴν Μ. Δευτέρα ν μνημονεύομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ξηρανθεῖσαν συκῆν, συμβολίζουσιν τὸν ἄκαρπον βίον τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Τὴν Μ. Τρίτην ἀναγινώσκονται αἱ διδακτικώταται παραβολαὶ τῶν δέκα παρθένων, τῶν ταλάντων καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Τὴν Μ. Τετάρτην γίνεται μνεῖα τῆς ἁμαρτωλοῦ γυναικός, ἥτις ἤλειψε διὰ μύρου τοὺς ἀχράντους πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐσπόγγισε τούτους διὰ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς τῆς. Κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Μ. Τετάρτης ψάλλεται τὸ ὠραῖον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς: «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ κτλ.»

Τὴν Μ. Πέμπτην μνήμην ποιούμεθα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ὅτε ὁ Κύριος ἔφαγε μετὰ τῶν μαθητῶν του τὸ τελευταῖον Πάσχα.

Ἡ Μ. Παρασκευὴ εἶναι ἡμέρα πένθους καὶ λύπης, διότι κατ' αὐτὴν τιμῶμεν τὴν καταδίκην, τὴν Σταύρωσιν καὶ τὴν Ταφήν τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου. Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης ψάλλονται ἐν μεγάλῃ συγκινήσει περίξ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ κειμένου Τάφου τοῦ Κυρίου οἱ Ἐπιτάφιοι θρηνοί.

Κατὰ τὸ Μ. Σάββατον τιμῶμεν τὴν ἐν τῷ τάφῳ τριήμερον ἀνάπαυσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν κάθοδον αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄδην, ἵνα κηρύξη μετάνοιαν εἰς τοὺς θανόντας πρὸ τῆς ἐλεύσεώς Του.

IV. ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

1. Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ (Ἰωάν. κ' 19—31). Κατ' αὐτὴν γίνεται μνεῖα τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Κυρίου ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτε ἐπίστευσεν ὁ Θω-

μᾶς, ἀφ' οὗ ἐψηλάφησε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· οὕτως ἐδόθη ἀπτή ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου εἰς ὄλον τὸν κόσμον.

2. Κυριακῆ τῶν Μυροφόρων. Διὰ τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων ἐκείνων γυναικῶν, αἵτινες ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐτόλμησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ μετὰ μύρων παρακινοῦνται καὶ οἱ Χριστιανοὶ νὰ δεικνύωσι τὴν αὐτὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς πίστεώς των.

3. Κυριακῆ τοῦ Παραλύτου (Ἰωάν. ε' 1—15). Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην μνημονεύεται τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλύτου παρὰ τὴν προβατικὴν κολυμβήθραν, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ δι' ἄλλων θαυμάτων, κατεφάνη ἡ θεότης τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Σωτῆρος τοῦ κόσμου.

4. Ἡ Μεσοπεντηκοστή. Τὴν Τετάρτην μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου ἑορτάζεται ἡ ἑορτὴ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, καθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ ἐκείνη τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἐν ἧ ἀναφέρεται, ὅτι «μεσοῦσης τῆς ἑορτῆς» (τῆς Σκηνοπηγίας) ὠμίλησεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους περὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (Ἰωάν. ζ' 14).

5. Κυριακῆ τῆς Σαμαρείτιδος. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ διδακτικὴ συνδιάλεξις τοῦ Σωτῆρος μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, ἐν ἧ τονίζεται ἡ πνευματικότης καὶ ὁ παγκόσμιος χαρακτήρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (Ἰωάν. δ' 5—24).

6. Κυριακῆ τοῦ Τυφλοῦ. Ἡ ἀνάμνησις κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ γίνεται, ἵνα καταδειχθῇ καὶ διὰ τοῦ μεγάλου τούτου θαύματος ἡ θεότης τοῦ Κυρίου καὶ ἐνισχυθῇ ἡ πίστις ἡμῶν.

7. Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου. Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, ἡμέραν Πέμπτην ἑορτάζομεν τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ δόξαν ὁ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἑνσαρκωθείς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

8. Κυριακῆ τῶν Ἁγίων Πατέρων. Τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, μαρτυρουμένην διὰ τῆς ἀναστάσεώς του, διὰ τῶν θαυμάτων του καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του, διεκήρυ-

ξαν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πιστεως ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν οἱ 318 Πατέρες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἀ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡν τὴν μνήμην ἐορτάζομεν κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην.

9. Πεντηκοστή. Κατ' αὐτὴν ἐορτάζομεν τὴν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου οὗτοι φωτισθέντες καὶ ἐνισχυθέντες, ἤρχισαν τὸ κήρυγμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ Πεντηκοστή θεωρεῖται ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων περὶ τοὺς 3 χιλ. πιστοὶ καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

10. Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων. Ἡ ἐορτὴ αὕτη τελεῖται εἰς μνήμην πάντων τῶν Ἁγίων τῆς Πιστεως, οἵτινες διὰ τοῦ βίου, διὰ τῶν ἀγώνων καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

11. ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν ἱερῶν προσώπων τῆς θρησκείας τὴν Παρθένον Μαρίαν, τὴν πάναγνον Μητέρα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔχουσι καθιερωθῆ πολλαὶ ἐορταί, λεγόμεναι Θεομητορικαί. Τοιαῦται εἶναι :

1. Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου, ἣν ἐορτάζομεν τὴν 8 Σεπτεμβρίου.

2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Τὴν 21 Νοεμβρίου μνημονεύομεν τὴν ἀφιέρωσιν τῆς Θεοτόκου, εἰς ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοσιν, παρέμεινε καὶ ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ δωδεκάτου ἔτους, τρεφομένη ὑπὸ ἀγγέλων.

3. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν 25 Μαρτίου ἐορτάζομεν τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Γαβριήλ, ὅτι θὰ γεννήσῃ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

4. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου· αὕτη ἐορτάζε-

ται την 15 Αυγούστου, προηγείται δὲ τῆς πενθίμου ταύτης ἡμέρας τοῦ θανάτου τῆς Παναγίας καὶ νηστεία δεκαπενθήμερος.

Πλὴν τῶν θεομητορικῶν τούτων ἑορτῶν ἔχομεν καὶ τὴν Σύναξιν τῆς Θεοτόκου τὴν 26 Δεκεμβρίου καὶ ἄλλας, ἥτιον σπουδαίας.

12. ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τιμᾷ μετ' εὐλαβείας τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα πρόσωπα, ἅτινα διὰ τῆς εὐσεβείας, διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ διὰ τῆς σοφίας αὐτῶν ἐδόξασαν αὐτὴν καὶ συνετέλεσαν νὰ διαλάμψη περισσότερο ἀνὰ τὸν κόσμον ἢ δύναιμι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Τὰ ἱερὰ ταῦτα πρόσωπα ὀνομάζονται συνήθως Ἅγιοι, ἥτοι ἄμωμοι, κεχωρισμένοι ἀπὸ τὸ πολὺ πλήθος καὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰ θεῖα· πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἔχομεν ἑορτάς, ὧν τινὰς ἀνεφέραμεν ἀλλαχοῦ. Διὰ τῶν ἑορτῶν τούτων οἱ Χριστιανοὶ ἀναπολοῦσι τὸν βίον τῶν Ἁγίων, μελετῶσιν αὐτοὺς καὶ κινοῦνται εἰς θαυμασμόν καὶ μίμησιν τῶν. Ἐπίσης κατὰ τὰς ἑορτάς ταύτας ἐπικαλούμεθα τὴν μεσιτείαν τῶν Ἁγίων παρὰ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν, διότι οὗτοι, εὐαρεστήσαντες διὰ τοῦ ἀγίου αὐτῶν βίου τῷ Θεῷ, ἔχουσι πλεονα ἢ ἡμεῖς παρ' αὐτῷ παρησίαν.

Πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων ἀνεγείρονται ἐνίοτε ἐπ' ὀνόματι τῶν Ναοί, κτιζόμενοι συνήθως ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, ὅπου περὶσώθησαν τοιοῦτοι. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ καταντᾷ εἰς λατρείαν καὶ προσκύνησιν τῶν ἁγίων, ὅπως συνέβη πολλάκις εἰς τὸ παρελθόν καὶ συμβαίνει ἐξ ἀμαθείας καὶ σήμερον ἐνίοτε, διότι λατρεία καὶ προσκύνησις προσήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τῆς τιμῆς ταύτης τῶν Ἁγίων ἐκδηλοῦμεν ἀπλῶς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην ἡμῶν ὡς εἰς πρόσωπα, εὐάρεστα εἰς τὸν Θεόν καὶ ἄξια ἀπομιμήσεως.

Αἱ σπουδαιότεραι ἑορταὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ εἶναι, τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου τὴν 27 Δεκ., τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τὴν 30 Ἰουνίου, Πέτρου καὶ Παύλου τὴν 29 Ἰουνίου, τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ τὴν 20 Ἰουλίου, τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαήλ

καὶ Γαβριὴλ τὴν 8 Νοεμβρίου, τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μ., Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τὴν 30 Ἰανουαρίου, τῶν βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης τὴν 21 Μαΐου, τοῦ Μ. Ἀθανασίου τὴν 18 Ἰανουαρίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὴν 26 Ὀκτωβρίου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν 23 Ἀπριλίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὴν 6 Δεκεμβρίου κ. ἄ.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

13. Αἱ Ἱεραι Ἀκολουθίαι

Αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Ἀκολουθίαι εἶναι οἱ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθωρισμένοι διάφοροι τύποι λατρείας, δι' ὧν δοξολογοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, παρακαλοῦμεν αὐτόν, ὅπως μεριμνᾷ περὶ ἡμῶν καὶ εὐχαριστοῦμεν αὐτόν διὰ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ κόσμου γενικῶς ἐνδιαφέρον. Κατὰ τὰς Ἱερὰς Ἀκολουθίας ἀναγινώσκονται διάφοροι εὐχαὶ καὶ περικοπαὶ τῆς Γραφῆς καὶ ψάλλονται διάφοροι ὕμνοι. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀκολουθιῶν ἀναφέρονται ἐν τοῖς Λειτουργικοῖς βιβλίοις.

Αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Ἀκολουθίαι διαιροῦνται εἰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους, καὶ τακτικαὶ μὲν εἶναι αἱ Ὁραι, ὁ Ἐσπερινός, τὸ Ἀπόδειπνον, τὸ Μεσονυκτικόν, ὁ Ὁρθρος καὶ ἡ Θεία Λειτουργία, ἕκτακτοι δέ, τὰ Μυστήρια, τὰ Ἐγκαίνια τῶν Ναῶν, ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία ἢ Κηδεία, ὁ Ἀγιασμός (Μικρὸς καὶ Μέγας) καὶ ἡ Παράκλησις ἢ Παρακλητικὸς Κανὼν (Μικρὸς καὶ Μέγας) κ. ἄ.

I. ΤΑΚΤΙΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

14. ΑΙ ΩΡΑΙ

Αἱ Ὑραι εἶναι σύντομοι ἀκολουθίαι, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἡ Ἐκκλησία παρὰ τῶν Ἑβραίων προσθέσασα εἰς τοὺς ψαλμοὺς, ἐξ ὧν συνίσταντο αὗται παρ' ἐκείνοις, τροπάρια τινὰ καὶ εὐχάς. Ἐχομεν τέσσαρας ὥρας, τὴν πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἑνάτην, ἐκ τούτων δὲ τὰς μὲν τρεῖς πρώτας ἀναγινώσκει ὁ Ἱερεὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του, τὴν δὲ τετάρτην ἐν τῷ Ναῷ πρὸ τοῦ Ἑσπερινοῦ. Ὅλαι αἱ Ὑραι ἀναγινώσκονται τακτικῶς ἐν ταῖς Μοναῖς.

Αἱ Ὑραι τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, ὡς καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς ἀναγινωσκόμεναι ὄλαι ἐν τῷ Ναῷ καλοῦνται Μεγάλαι Ὑραι, ὡς ἑκτενέστεραι τῶν ἄλλων, διότι κατ' αὐτὰς ψάλλονται περισσότερα τροπάρια καὶ ἀναγινώσκονται περισσότεραι περικοπαὶ ἐκ τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

15. Ο ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Ὁ Ἑσπερινός, σύντομος ἑσπερινὴ ἱεροτελεστία, προοίμιον τῆς ἐπομένης ἡμέρας, διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγαν. Ὁ μικρὸς τελεῖται καθ' ἑκάστην, ὁ δὲ μέγας τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ ἔχει οὕτω : Μετὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἱερέως ἐκφώνησιν : «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν» ἀναγινώσκειται ὁ μεγαλοπρεπέστατος προοιμιακὸς ¹ λεγόμενος ψαλμὸς (103ος), ὅστις ἄρχεται διὰ τῆς φράσεως «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεὸς μου, ἐμεγαλύνθης σφόδρα». Ὁ Διάκονος δέεται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου γενικῶς, ὑπὲρ τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ

¹) Ὀνομάζεται προοιμιακός, διότι ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τοῦ Ἑσπερινοῦ.

κλπ. καὶ οἱ ψάλλται ψάλλουσι διάφορα τροπάρια, σχετικὰ πάντοτε πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς ψαλμοὺς 140, 141, 129 καὶ 116. Τὰ τροπάρια ταῦτα καλοῦνται σ τ ι χ η ρ ά. Τελουμένης εἴτα τῆς εισόδου τοῦ Ἑσπερινοῦ, καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Σοφία ὀρθοί» ψάλλεται ὁ ἀρχαῖος ὕμνος: «Φῶς ἰλαρὸν ἀγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανόυ, ἀγίου μάκαρος Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινόν, ὕμνοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν. Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὕμνεσθαι φωναῖς αἰσίσαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζῶν ὁ διδούς, διὸ ὁ κόσμος σέ δοξάζει».

Μετὰ τὸν ὕμνον τοῦτον ἀναγινώσκονται κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης. Ὁ Διάκονος ἀπαγγέλλει δεήσεις τινὰς καὶ ὁ ψάλλτης ψάλλει τροπάρια τινὰ καλούμενα ἀπόστιχα. Μετὰ τὰ ἀπόστιχα ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀπαγγέλλεται ἡ εὐχή τοῦ Συμεῶν: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ (Λουκ. Β' 29—32), τὸ «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός...» καὶ ἡ Κυριακὴ προσευχή. Εἴτα ψάλλεται τὸ Ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας καὶ ὁ ἱερεὺς εὐχεται, ἵνα ὁ Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν... ἐλεήσῃ καὶ σώσῃ ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός.

Κατὰ τὸν Μέγαν Ἑσπερινὸν τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς τελεῖται ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τῶν Προηγιασμένων (Μ. Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην) ἀναγινώσκεται καὶ Ἀποστολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ περικοπὴ.

Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ Ἑσπερινοῦ περιέχονται εἰς τὸ Εὐχολόγιον καὶ τὸ Τυπικόν.

16. ΤΟ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ

Τὸ Ἀπόδειπνον εἶναι ἀκολουθία καλουμένη οὕτω ὡς ἀναγινωσκομένη καθημερινῶς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως κατ' οἶκον μετὰ τὸ δεῖπνον. Διὰ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν

Θεόν, ὅπως προφυλάξῃ ἡμᾶς κατὰ τὴν νύκτα καὶ διέλθωμεν ταύτην καλῶς. Τὸ ἀπόδειπνον ἀποτελούμενον ἀπὸ ψαλμοῦς, τροπάρια καὶ εὐχὰς διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγα, καὶ μικρὸν μὲν τὸ καθημερινῶς ἀναγινωσκόμενον, μέγα δέ, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸ ἀναγινώσκονται περισσότεροι ψαλμοί, κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Νηστειῶν καὶ μάλιστα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἀναγινωσκόμενον.

17. ΤΟ ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ

Τὸ Μεσονυκτικόν, ἀποτελούμενον ἐκ ψαλμῶν, τροπαρίων, εὐχῶν καὶ δεήσεων πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι ἀκολουθία τελουμένη κυρίως κατὰ τὸ μεσονύκτιον. Τὸ Μεσονυκτικὸν τῶν καθημερινῶν εἶναι διάφορον ἀπὸ τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν καὶ ἑορτῶν. Λόγῳ τῆς δυσκολίας τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἀκολουθίας ταύτης περὶ τὸ μεσονύκτιον ὠρίσθη νὰ ψάλληται αὕτη πρὸ τοῦ Ὁρθρου, ἵνα ἀναμνησθῶμεν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἢ ὅποια ἐγένετο λίαν πρῶτ.

18. Ο ΟΡΘΡΟΣ

Ἡ ἀκολουθία αὕτη ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως ὡς τελουμένη κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὄρθρου, τὰ χαράγματα, καὶ ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν διότι προεφύλαξεν ἡμᾶς κατὰ τὴν νύκτα καὶ νὰ παρακαλέσωμεν, ὅπως τύχωμεν τῆς προστασίας αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν. Ψαλλομένης τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου ὁ Ἱερεὺς ἐτοιμάζει τὰ Τιμια Δῶρα, τελῶν τὴν προσκομιδὴν, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου εἶναι : Ὁ Ἱερεὺς δοξολογεῖ τὴν Ἁγίαν Τριάδα : «Δόξα τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ καὶ Ζωοποιῷ καὶ Ἀδιαιρέτῳ Τριάδι πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Εἶτα ἀναγινώσκεται ὁ ἐξάψαλμος (3ος, 37ος, 62ος, 87ος, 102ος, καὶ 142ος), ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ προοιμιακὸς τοῦ Ὁρθρου, ἀπαγγελλούμενου πρὸ τοῦτου τρις τοῦ : «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν

άνθρώποις εὐδοκία» καὶ δις τοῦ : «Κύριε τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου».

Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς Μεγάλης Συναπτῆς δεήσεως, ἦτοι σειρᾶς δεήσεων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ψάλτου τετράκις ἐπανάληψιν τοῦ : «Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» ὅποτε ὁ Ναὸς φωτίζεται διὰ τῶν λαμπάδων καὶ κηρίων, πρὸς συμβολικὴν ἔκφρασιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου, ἀναγινώσκεται τὸ Ἑωθινὸν Εὐαγγέλιον. Μετὰ τοῦτο ψάλλεται τό : «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι προσκυνήσωμεν Ἅγιον Κύριον Ἰησοῦν...» καὶ ἀναγινώσκεται ὁ 50ὸς Ψαλμὸς, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν παρὰ τοῦ Δαβὶδ αἴτησιν συγχωρήσεως ἀπὸ τὸν Θεόν, τοῦ ὁποῖου τὰς ἐντολὰς παρέβη. Ἀναγινωσκομένου τοῦ 50οῦ ψαλμοῦ, ὁ Ἱερεὺς ἐξέρχεται τοῦ Ἱεροῦ κρατῶν τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ προσφέρει τοῦτο πρὸς ἀσπασμὸν εἰς τοὺς πιστοὺς.

Εἶτα ψάλλεται ὁ κανὼν, ὕμνος ἀποτελούμενος κατὰ κανόνα ἀπὸ ἐννέα ᾠδᾶς καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἑορταζόμενον Ἅγιον, οἱ Αἴνοι, στίχοι κατασκευαστῶν ψαλμῶν «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις...», συνδεδεμένοι μὲ τροπάρια σχετικὰ πρὸς τὴν ἑορτὴν καὶ ἡ Μεγάλη Δοξολογία. Ἀκολουθεῖ εἶτα ἡ Ἀπόλυσις διὰ τοῦ «Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων ἡμῶν...».

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

19. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Τὸ κέντρον ὄλων τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ὡς καὶ ἡ ἱερωτέρα πασῶν εἶναι ἡ θεία Λειτουργία, διότι κατὰ ταύτην τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, περὶ οὗ λεπτομερῶς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Κατηχήσει.

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς ἀκόμη χρόνους οἱ Χριστιανοὶ ἐτέλουν τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐν συνδυασμῷ μὲ συμπόσιον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο ἀγάπη (Πραξ. Β' 46—47). Μι-

κρὸν κατὰ μικρὸν τὸ συμπόσιον ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ Ἰουστίνος, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς († 165) περιγράφει τὴν τότε τελουμένην ἱεροτελεσίαν τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς ἀκολούθως: ἤρχιζον, γράφει, δι' εὐχῆς τινος, ἠκολούθει ὁ κοινὸς ἀσπασμὸς, προσέφερον ἄρτον, οἶνον καὶ ὕδωρ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον, ὁ ὁποῖος καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν καθηγίαζε τὰ προσφερόμενα δῶρα καὶ προσέφερε πρὸς μετάληψιν εἰς τοὺς πιστοὺς· «εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος καὶ εὐφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδῶσιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσιν».

Σὺν τῷ χρόνῳ προσετέθησαν εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς ἀπλουστάτην μορφήν τῆς θείας Εὐχαριστίας ὕμνοι καὶ δεήσεις, πρὸς τὸν Θεόν, ἀνάγνωσις Ἀποστολικῶν καὶ Εὐαγγελικῶν περικοπῶν καὶ κήρυγμα καὶ τοιουτοτρόπως διεμορφώθησαν οἱ διάφοροι τύποι τῆς θείας Λειτουργίας.

Διαρρυθμισθέντων ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῶν Ναῶν ἡ τέλεισι τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ἔλαβε τὴν μορφήν παραστάσεως δράματος. Εἰς τὴν παράστασιν ταύτην λαμβάνουσι μέρος ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαός· καὶ ὁ μὲν κλῆρος προσφέρει τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἀναπέμπτων καὶ σχετικὰς εὐχάς, ὁ δὲ λαὸς διὰ τῶν ψαλτῶν, πρὸς ἀποφυγὴν χασμωδίας, ἀπαντᾷ εἰς τὰς προσφωνήσεις τῶν ἱερέων καὶ ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος περιέβαλε πάντοτε τὸν ἄνθρωπον μὲ ἀπεριόριστον ἀγάπην, δεῖγμα τῆς ὁποίας κυρίως ἡ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσία, τοῦ Μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

20. Αἱ σημερον τελουμεναι λειτουργιαι.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ ὑπῆρχον πλείονες τύποι λειτουργιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν τέσσαρες, Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἡ τῶν Προηγιασμένων.

Ἀρχαιοτέρα τούτων εἶναι ἢ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφο-
 θεοῦ, πρώτου Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων. Ἡ λειτουργία αὕτη
 τελεῖται σήμερον εἰς τινὰς μόνον Ἐκκλησίας, πάντοτε δὲ τὴν
 23ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἰακώβου, ἐν Ἱεροσο-
 λύμοις. Τὴν Λειτουργίαν ταύτην, πολὺ μακράν, ἐσυντόμωσαν
 ὁ Μ. Βασίλειος († 379) καὶ ἔτι περισσότερο ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυ-
 σόστομος († 407).

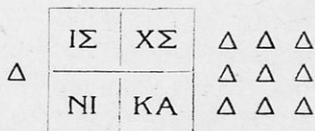
Ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου τελεῖται δεκάκις τοῦ
 ἔτους, ἤτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακο-
 στῆς, τὴν Μ. Πέμπτην, τὸ Μ. Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν
 Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν 1ην Ἰανουαρίου,
 ὅλας δὲ τὰς ἄλλας ἡμέρας, πλὴν καὶ ἐκείνων, καθ' ἃς τελεῖ-
 ται ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, καὶ περὶ τῆς ὁποίας θά
 γινῆ λόγος κατωτέρω, τελεῖται ἡ Λειτουργία τοῦ Χρυσόστομου.

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Κατηχήσεως, ὅτι οἱ πρώτοι Χριστια-
 νοί, πρὶν ἢ βαπτισθῶσιν, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ κατηχη-
 θῶσι, νὰ διδαχθῶσι δηλ. τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς
 Θρησκείας καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο Κατηχούμενοι. Εἰς τοὺς
 Κατηχουμένους δὲν ἐπετρέπετο νὰ παραμένωσι κατὰ τὴν θείαν
 Λειτουργίαν κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχα-
 ριστίας, ἀλλ' ὑπεχρεοῦντο ν' ἀπέρχωνται τοῦ Ναοῦ τὴν στιγ-
 μὴν καθ' ἣν ὁ Διάκονος (καὶ ἐλλείπει τούτου ὁ Ἱερεὺς) ἐκφω-
 νεῖ: «Ὅσοι Κατηχούμενοι προέλθετε (ἐξέλθετε)· οἱ Κατηχού-
 μενοι προέλθετε· ὅσοι Κατηχούμενοι προέλθετε· μὴ τις τῶν Κα-
 τηχουμένων (μείνη)». Τὸ μέχρι τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης μέρος
 τῆς θείας Λειτουργίας καλεῖται Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων
 καὶ τὸ μετὰ ταύτην Λειτουργία τῶν Πιστῶν. Μὴ ὑπαρχόντων
 σήμερον κατηχουμένων προτιμᾶται παρά τινων ἢ διαίρεσις τῆς
 Λειτουργίας εἰς προοίμιον, κυρίως Λειτουργίαν καὶ Ἐπίλογον.
 Εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν ἀνήκει καὶ ἡ κατὰ τὸν Ὅρθρον, τὸ
 κυρίως προοίμιον τῆς Λειτουργίας, τελομένη προσκομιδῇ τῶν
 Τιμίων Δώρων.

21. Η ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱερέως προετοιμασία τῶν Τιμίων Δώρων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου, ὅπως χρησιμοποιηθῶσι ταῦτα διὰ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, καλεῖται Προσκομιδῆ. Τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, ἅτινα καὶ πάλαι καὶ νῦν προσφέρουσιν οἱ Χριστιανοί. Ὁ Ἱερεὺς κατὰ τὴν Προσκομιδὴν τὸν μὲν ἄρτον, τὸν ὁποῖον κόπτει διὰ τῆς Λόγχης, θέτει ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου, τὸν δὲ οἶνον χύνει εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον, ἀφ' οὗ δὲ θέσῃ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου τὸν Ἀστερίσκον, καλύπτει καὶ τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ τὸ Ἅγιον Ποτήριον μὲ κάλυμμα, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἀήρ.

Ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀποκόπῃ ἀπὸ τὸν ἄρτον τὴν προσφορὰν, τὴν μερίδα, τὴν ὁποῖαν θέτει ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου, λέγει λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἡμερίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὁ Σωτὴρ ὅταν ὠδηγήθῃ ὡς ἀμνὸς ὀδηγούμενος ἐπὶ τὴν σφαγὴν εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ ὑπέμεινε τὸ φρικτὸν Πάθος. Ἡ ἀπὸ τῆς προσφορᾶς ἀποκοπτομένη μερὶς λέγεται ἀμνός, ἔχει δὲ σχῆμα τετραγώνου, τὸ ὁποῖον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μικρότερα τετραγωνίδια, ἐφ' ὧν εἶναι γεγραμμένον: ΙΣ, ΧΣ, ΝΙ, ΚΑ (Ἰησοῦς Χριστὸς Νικᾷ).



Πλὴν τοῦ τετραγώνου τούτου ὁ Ἱερεὺς ἐξάγει καὶ τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ τετραγώνου τετραγωνίδιον, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὴν Θεοτόκον, ὡς καὶ τὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἑννέα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα παριστάνουσι τοὺς Ταξιάρχας καὶ Ἀγγέλους, τὸν Πρόδρομον καὶ Προφήτας, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Μεγάλους Διδασκάλους καὶ Ἱεράρχας, τοὺς Μάρτυρας, τοὺς Ἀσκητάς, τοὺς Ἀναργύρους, τοὺς Θεοπάτορας καὶ τὸν Ἅγιον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποῖου τελεῖται ἡ Λειτουργία. Κάτωθεν ὄλων τούτων τίθενται καὶ δύο ἄλλαι μερίδες ἄρτου ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώ-

των. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ Ἱερεὺς λέγει ἀναλόγους μικρὰς εὐχὰς καὶ ἐν τέλει παρακαλεῖ τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ἵνα διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐλεήσῃ καὶ σώσῃ ἡμᾶς.

Ἡ προσκομιδὴ τελεῖται εἰς ἰδιαίτερον μέρος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ ὁποῖον καλεῖται Πρόθεσις ἢ Προσκομιδὴ, εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

22. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ

α) Προοίμιον.

Ἡ θεία Λειτουργία ἀρχίζει διὰ τῆς εὐλογίας τῆς Ἀγίας Τριάδος. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Διακόνου ἐκφώνησιν τοῦ παραγγέλματος : «Εὐλόγησον Δέσποτα» ὁ Ἱερεὺς λέγει : «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ὁ λαὸς (διὰ τῶν ψαλτῶν) ψάλλει τὸ «Ἀμὴν» (εἶθε δηλ. νὰ εἶναι εὐλογημένος ὁ ἐν Τριάδι Θεός). Ὁ διάκονος (ἐννοεῖται, ὅτι μὴ ὑπάρχοντος τούτου ὁ Ἱερεὺς) λέγει τὴν Ἐκτενῆ Δέησιν, ἡ ὁποία καλεῖται εἰρηνικά, διότι διὰ ταύτης καλεῖται ὁ λαὸς νὰ δεηθῇ ἐν εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ νὰ παράσχῃ τὴν εἰρήνην εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Εἰς ἐκάστην τῶν αἰτήσεων τῆς Ἐκτενοῦς Δείσεως ὁ λαὸς ἀπαντᾷ διὰ τοῦ «Κύριε ἐλέησον», εἰς δὲ τὴν τελευταίαν «Τῆς Παναγίας, Ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα» ὁ χορὸς (τῶν ψαλτῶν) ἀπαντᾷ «Σοὶ Κύριε» δηλ. εἰς Σέ, Κύριε, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀναθέτομεν. Ὁ Ἱερεὺς συμπληρώνει : «ὅτι πρέπει Σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ὁ χορὸς προσθέτει «Ἀμὴν».

Ἐἶτα οἱ χοροὶ ψάλλουσι κατὰ μὲν τὰς Κυριακάς καὶ ἄλλας

μικράς έορτάς Ἁγίων τὰ Τυπικά Ἀντίφωνα, 102ον ψαλμόν, «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ Ἅγιον αὐτοῦ...», κατὰ δὲ τὰς Δεσποτικὰς ἢ Θεομητορικὰς έορτάς ἄλλα ἀντίφωνα, στίχους τινὰς ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, μεθ' ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων ἀκολουθεῖ τὸ ἐφύμνιον «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς».

Ὁ Διάκονος ἀπαγγέλλει ἄλλας δεήσεις καὶ ὁ χορὸς καὶ πάλιν ψάλλει τὸν 145ον ψαλμόν «Αἶνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον...» ἢ τὸ β' ἀντίφωνον μετὰ τὸ ἐφύμνιον «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν (ἢ ὁ ἐν ἀγίοις θαυμαστός, ἢ ὁ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Θαβώρ μεταμορφωθείς, ἢ ὁ ἐν σπηλαίῳ γεννηθεὶς ἢ ἄλλα ἀναλόγως τῆς έορτῆς) ψάλλοντάς Σοι, Ἀλληλουΐα». Μετὰ τὴν μικρὰν Δοξολογίαν «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι...» ψάλλεται ὁ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν ἀποδιδόμενος καὶ εἰς τὸν Σωτῆρα ἀναφερόμενος ἀρχαιότατος ὕμνος :

«Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων· καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν [σωτηρίαν] σαρκωθῆναι ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀρέπτως ἐνανθρωπήσαι· σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἰς ὧν τῆς Ἁγίας Τριάδος συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι σῶσον ἡμᾶς».

Ἐνῶ ψάλλονται τὰ ἄνω ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει ἐντός τοῦ Ἁγίου Βήματος μυστικὴν εὐχὴν, δι' ἧς ἐπικαλεῖται τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Διάκονος δέεται καὶ πάλιν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ χορὸς ψάλλει ὡς τρίτον ἀντίφωνον τὸ Ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας ἢ, ἐὰν κατὰ τὴν Λειτουργίαν ψάλλωνται τὰ Τυπικά, τοὺς Μακαρισμοὺς (Ματθ. Ε' 2 - 12) μεθ' ὠρισμένων τροπαρίων.

β) Ἡ μικρὰ Εἴσοδος ἢ Εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου.

Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς θείας Λειτουργίας λέγεται Εἴσοδος, διότι κατὰ ταύτην παλαιότερον μετεφέρετο τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀπὸ τοῦ Σκευοφυλάκιον εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, μικρὰ

δὲ Εἴσοδος πρὸς διακρίσιν ἀπὸ τῆς μεγάλης, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Κατὰ ταύτην, προηγουμένων λαμπάδων, ἐξέρχονται ἐκ τοῦ Ἱεροῦ ὁ Ἱερεὺς καὶ ὁ Διάκονος, ὅστις καὶ κρατεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ἴστανται δὲ ἀμφότεροι εἰς τὸ μέσον τοῦ μέσου κλίτους τοῦ Ναοῦ, ὅποτε ὁ Διάκονος ὑψῶν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει : «Σοφία, ὀρθοί» (ἐγερθῆτε δηλ. ὄρθιοι πρὸς τιμὴν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὅποιον εἶναι σοφία· ἡ φράσις αὕτη σημαίνει ἀκόμη, ὅτι πρέπει νὰ ὑποδεχθῶμεν μὲ εὐλαβῆ ψυχικὴν ἀνάτασιν τὸν Μεσσίαν, παριστανόμενον τὴν στιγμὴν αὐτὴν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου)· ἀμέσως τότε ψάλλεται : «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ· Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς Σοι, Ἀλληλούϊα». Ψαλλομένου τούτου οἱ κληρικοὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα.

Κατόπιν δεήσεών τινων ψάλλεται ὁ Τρισάγιος Ὕμνος «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, ὡς καὶ κατ' ἄλλας ὠρισμένας ἑορτάς ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου ψάλλεται τό : «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· Ἀλληλούϊα», διότι οἱ πλεῖστοι τῶν Κατηγουμένων κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν ἑορτῶν τούτων ἐβαπτίζοντο, ἢ προητοιμάζοντο, ὅπως βαπτισθῶσιν. Ὅταν μετέχη τῆς θείας Λειτουργίας καὶ Ἀρχιερεὺς, τότε οὗτος μετὰ τὸ τελευταῖον Τρισάγιον ἰστάμενος ἐπὶ τῆς ἄνω βαθμίδος τῆς Σολέας λέγει τὴν εὐχὴν : «Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου».

γ) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Μετὰ τὸν Τρισάγιον ὕμνον ὁ Διάκονος προσκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς προσοχὴν λέγων «Πρόσχωμεν, σοφία πρόσχωμεν», μεθ' ὃ ἀναγινώσκειται ὠρισμένη Ἀποστολικὴ καὶ μετὰ ταύτην Εὐαγγελικὴ περικοπή. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὄλοι ἴστανται ὄρθιοι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἀποβάλλει τὸ

ὠμοφόριον δεικνύων οὕτω τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ὑποταγὴν καὶ ἴσταται εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλῃν ὡς εἰς ἄλλος πιστός.

Ἡ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Εὐαγγελικῆς περικοπῆς καιομένη λαμπὰς συμβολίζει τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου φωτισμὸν τῶν χριστιανῶν.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν Εὐαγγελικὴν περικοπὴν ἠκολούθει κήρυγμα, σχετικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς τὴν ἀναγνωσθεῖσαν Ἀποστολικὴν ἢ Εὐαγγελικὴν περικοπὴν. Ἡ δύναμις τοῦ ἄμβωνος εἶναι μεγάλη καὶ διὰ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τόση ἐδόθη σημασία εἰς τὸ κήρυγμα, ἔπρεπε δὲ καὶ σήμερον νὰ καταλάβῃ τοῦτο τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ, ἀλλὰ δυστυχῶς σήμερον εἰς ὀλίγους μόνον ναοὺς κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

δ) Ἡ ἑκτενὴς δέησις καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων δεήσεις.

Μετὰ τὸ κήρυγμα ὁ Διάκονος ἐκφωνεῖ μακρὰν δέησιν, ἢ ὁποῖα καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται ἑκτενὴς ἢ ἑκτενεῖς δεήσεις. Διὰ ταύτης ἀρχομένης διὰ τοῦ: «Εἴπωμεν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν, εἴπωμεν...» ὁ Διάκονος εὐχεταὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου πρῶτον καὶ κατόπιν ὑπὲρ ἄλλων. Ἀκολουθοῦσιν εἴτα αἱ ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων εὐχαί. Καίτοι σήμερον δὲν ὑπάρχουσι Κατηχούμενοι, ἐν τούτοις ἀπαγγέλλονται αἱ ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων εὐχαί, διότι δὲν θεωρεῖται ὀρθὸν αὐθαιρέτως νὰ τροποποιητῆ ἡ θεία Λειτουργία. Διὰ τῶν εὐχῶν τούτων προτρέπονται οἱ Κατηχούμενοι πρὸς προσευχὴν καὶ οἱ πιστοί, ὅπως δεηθῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν.

Πλησιάζει πλέον ἡ στιγμή ν' ἀρχίσῃ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ Ἱερεὺς ἐξαπλώνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὸ Εἰλητὸν πρὸς ἀπόθεσιν ἐπ' αὐτοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας. Οἱ κατηχούμενοι καλοῦνται πλέον νὰ ἐξέλθωσι, μὴ ἐπιτρεπομένου αὐτοῖς, ἐφόσον δὲν ἐβαπτίσθησαν νὰ παραμείνωσι κατὰ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν.

Καὶ οὕτω λήγει τὸ πρῶτον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, ἢ Λειτουργία τῶν Κατηχομένων, καὶ ἄρχεται τὸ δεῦτερον.

23. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ

Τὸ μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, τὸ ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Κατηχομένων μέχρι τῆς ἀπολύσεως, ἀποτελεῖ τὴν Λειτουργίαν τῶν Πιστῶν, διότι μόνον οἱ Πιστοὶ ἐπετρέπετο νὰ παραμένωσι πλέον. Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· στιγμαὶ ἱεραὶ καὶ κατανυκτικαί, διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται ἢ πρὸ τῆς Ἀπολύσεως ἀποχώρησις τῶν Πιστῶν. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος εἰς μίαν ὁμιλίαν του παραβάλλει τοὺς οὕτως ἀποχωροῦντας πρὸς τὸν Ἰούδαν, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ παρέμειναν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν θείαν μυσταγωγίαν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, οὗτος ἀπεχώρησεν.

Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν ἄρχεται διὰ τῆς Μεγάλης Εἰσόδου.

α) Ἡ Μεγάλη Εἴσοδος.

Ἡ Μεγάλη Εἴσοδος παριστᾷ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σωτῆρος, τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ Σταύρωσιν Αὐτοῦ, τὴν Ἀποκαθήλωσιν καὶ τὴν Ταφὴν Αὐτοῦ.

Εὐθὺς ὡς ἀπεχώρουν οἱ κατηχούμενοι, οἱ πυλωροὶ ἔκλειον τὰς θύρας. Ὁ Διάκονος παρακινεῖ τοὺς Πιστοὺς νὰ δεηθῶσι μετὰ κατανύξεως, ὁ δὲ Ἱερεὺς εὐχεται διὰ μυστικῶν εὐχῶν εἰς τὸν Θεὸν νὰ καταστήσῃ εὐπρόσδεκτον τὴν θυσίαν τῶν Πιστῶν καὶ μεγαλοφώνως λέγει : «Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους Σου πάντοτε φυλαττόμενοι Σοὶ δόξαν ἀναπέμπωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. . .». Τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ Ἱερεὺς διὰ μυστικῶν εὐχῶν παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ τελήσῃ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὁ χορὸς ψάλλει τὸν λεγόμενον Χερουβικὸν ὕμνον.

«Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ Ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλοῦϊα».

“Όταν ψάλληται τό : «ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι», ὁ Ἱερεὺς κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ Διάκονος τὸν Ἅγιον Δίσκον, ἐξέρχονται ἐκ τοῦ Ἱεροῦ καί, προπορευομένων λαμπάδων, ἐξαπτερύγων καὶ τοῦ θυμιατηρίου, ἔρχονται καὶ ἴστανται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χερουβικός ὕμνος διακόπτεται, ὁ δὲ Ἱερεὺς ἀναφωνεῖ : «Πάντων ἡμῶν μνησθεῖη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»· εἶτα μνημονεῦει μεταξὺ τῶν ἄλλων πάντας τοὺς εὐσεβεῖς καὶ Ὁρθοδόξους Χριστιανούς καὶ εἰσέρχεται κατόπιν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι μετ’ αὐτοῦ κληρικοί, εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀποθέτοντες ὄλοι τὰ Τίμια Δώρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ὁ χορὸς τότε συμπληρῶνει τὸν Χερουβικὸν ὕμνον «ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλούϊα».

Κατὰ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Μ. Σαββάτου ψάλλεται ἄλλος Χερουβικός ὕμνος, ἄλλοι τοιοῦτοι ψάλλονται κατὰ τὴν Λειτουργίαν τῆς Μ. Πέμπτης καὶ διάφορος κατὰ τὴν τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

Οἱ εἰς τὴν Μεγάλην Εἴσοδον μετέχοντες κληρικοί εἰκονίζουσι τοὺς κηδεύσαντας τὸν Σωτῆρα Ἰωσήφ καὶ Νικόδημον, ὁ δὲ Ἄηρ, τὸν ὁποῖον ὁ Διάκονος ρίπτει ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, συμβολίζει τὴν σινδόνα, δι’ ἧς περιετυλίχθη τὸ Πάνσεπτον Σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ θυμίαμα τὰ ἀρώματα, διὰ τῶν ὁποίων ἠλείφθη τὸ Σῶμα τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν κληρικῶν εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα κλείσιμον τῶν θυρῶν τὴν κάθοδον τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν Ἅδην καὶ τὴν σφράγισιν τοῦ Τάφου.

β) Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως.

Μετὰ τὴν Εἴσοδον ὁ Διάκονος ἐκφωνεῖ διαφόρους δεήσεις, ὧν ἡ πρώτη ἄρχεται διὰ τῆς φράσεως : «Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ. . . ». Ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὅπως παράσχη εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ κοινωνήσωσι πιστοὺς «συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς

ψυχαῖς αὐτῶν, χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά. . .» καὶ ὁ Διάκονος παροτρύνων πρὸς ἀμοιβαίαν ἀγάπην λέγει : «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν». Οἱ λειτουργοῦντες Ἱερεῖς τότε ἀσπάζονται ἀλλήλους. Ὁ ἀσπασμὸς οὗτος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο κοινὸς μεταξὺ ὄλων τῶν παρακολουθούντων τὴν θείαν Λειτουργίαν πιστῶν, ἵχνη δὲ τοῦ τοιούτου ἀσπασμοῦ εὐρίσκομεν εἰς τὸν ἐνιαχοῦ ἀσπασμὸν τοῦ Πάσχα. Ἡ τοιαύτη ὁμολογία πίστεως ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν καὶ διὰ τοῦτο ὁ χορὸς ψάλλει : «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον».

Τὸ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκφωνούμενον παράγγελμα :

«Τὰς Θύρας, τὰς Θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν» ἀπευθύνεται τοῖς θυρωροῖς, ἵνα προσέχωσι, μὴ τις ἄπιστος ἢ κατηχούμενος εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ναόν. Σήμερον, μὴ ὑπαρχόντων κατηχουμένων, αἱ ἐξώθυραι δὲν κλείονται. Τότε ἀπαγγέλλεται τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πλατυτέραν ἀνάπτυξιν τῆς πρό τινων στιγμῶν ὁμολογίας πίστεως. Ἀπαγγελιομένου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁ Ἱερεὺς κινεῖ ἄνωθεν τῶν Τιμίων Δώρων τὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος τὴν στιγμὴν αὐτὴν συμβολίζει τὸ ἐπὶ τὰ Τιμια Δῶρα κατερχόμενον πρὸς ἁγιασμὸν Ἅγιον Πνεῦμα.

γ) Ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Διάκονος προτρέπει τὸν λαὸν νὰ προσέξῃ, ὅπως μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ εἰρήνης προσφέρῃ τὴν Ἀναφοράν, τὴν θυσίαν αὐτοῦ. Ὁ λαὸς ἀπαντῶν λέγει : «Ἐλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως», ἦτοι οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν ἢ τὴν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην καὶ τὴν θυσίαν τῆς αἰνέσεως, τῆς εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Λειτουργὸς εὐλογεῖ τοὺς Πιστοὺς «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ...» καὶ συμβουλεύει αὐτούς, ὅπως ὑψώσωσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν «Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας...». Οἱ πιστοὶ ἀπαντῶσι διὰ τῶν χορῶν : «Ἐχομεν

πρὸς τὸν Κύριον» δηλ. ἐστραμμένας τὰς καρδίας. Εἰς νέαν παρότρυνσιν τοῦ Ἱερέως «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» δι' ὅλας τὰς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐεργεσίας ὁ χορὸς ἀπαντᾷ: «Ἄξιον καὶ δίκαιον» (εἶναι τοῦτο).

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὴν Εὐχαριστήριον εὐχὴν, τῆς ὁποίας μέρος μόνον ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως.

Ἡ εὐχὴ αὕτη, ὡς καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῆς δεικνύει, εἶναι εἰς ὕμνος εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἀπείρους Αὐτοῦ εὐεργεσίας. Ἰδιαιτέρως δ' εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν ὁ Ἱερεὺς, διότι κατεδέχθη νὰ δεχθῆ τὴν παρὰ τῶν Πιστῶν προσφερομένην θυσίαν ταύτην «εἰ καὶ παρεστήκασι χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια, πτερωτά, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα». Ὁ λαὸς τότε ὕμνεῖ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς τόσας εὐεργεσίας τὸν Θεὸν μετὰ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν πρῶτον μέρος εἶναι τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου, τὸ δὲ δεύτερον ὁ ἐνθουσιώδης ὕμνος, μεθ' οὗ οἱ Ἑβραῖοι ὑπεδέχθησαν τὸν Σωτῆρα κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν Αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα εἴσοδον: «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Σου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις».

Ὁ Ἱερεὺς συνεχίζει τὴν προηγουμένην μυστικὴν εὐχὴν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον καθιέρωσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως τὸ «Λάβετε, φάγετε...» καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...». Εἰς ἀμφοτέρα ὁ λαὸς ἀπαντᾷ «Ἀμήν» ἐκδηλῶν διὰ τούτου τὴν εὐχὴν, ὅπως ἀξιωθῆ τῆς μεταλήψεως τῶν Τιμίων Δώρων καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

δ) Ὁ ἁγιασμὸς τῶν Τιμίων Δώρων.

Ἐξακολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῆς αὐτῆς εὐχῆς καὶ ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ

διά πάντα», ἤτοι μὴ ἔχοντες νὰ προσφέρωμέν τι ἀντάξιον τῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν προσφέρομεν αὐτὴν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσενηχθεῖσαν θυσίαν (τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν). Εἰς ἔνδειξιν εὐχαριστίας διὰ τὴν τοιαύτην προσενηχθεῖσαν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν ὁ λαὸς ψάλλει: «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά Σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Ψαλλομένου τοῦ ὕμνου τούτου ὁ Ἱερεὺς συνεχίζει μυστικῶς καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἵνα καταπέμψῃ τὸ Πνεῦμά του τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα: «Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ Σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ ἁγίῳ». Τὴν στιγμὴν ταύτην, τὴν ἱερωτέραν τῆς ὄλης Λειτουργίας, τελεῖται ὁ ἁγιασμὸς τῶν Τιμίων Δῶρων καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου.

Ὁ Ἱερεὺς μνημονεύει τότε πάντων τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, Πατριαρχῶν κλπ. «Ἐξαιρέτως δὲ τῆς Παναγίας Ἀχράντου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας». Ὁ χορὸς μακαρίζει τὴν Θεοτόκον ψάλλων: «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν Σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, Σὲ μεγαλύνομεν».

Ἄντι τοῦ συνήθους τούτου ὕμνου κατὰ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου ψάλλεται διάφορος ὕμνος:

«Ἐπὶ Σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη . . .». Ὁ Ἱερεὺς κατόπιν εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων μὲ ἐλπίδα ἀναστάσεως, ὑπὲρ τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ κλπ., ὁ δὲ Διάκονος προσθέτει μεγαλοφώνως «Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν». Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ Χριστιανὸς δύναται νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν ὑπὲρ παντὸς προσφιλοῦς εἰς αὐτὸν προσώπου, γονέων, συγγενῶν, διδασκάλων κ.ἄ.

Μετὰ τὸν συντελεσθέντα ἤδη ἁγιασμὸν τῶν Τιμίων Δῶρων γίνεται προπαρασκευὴ διὰ τὴν θεῖαν Κοινωνίαν, πρὸς μετᾶλη-

ψιν τῶν Τιμίων Δώρων. Ὁ Ἱερεὺς μεταξὺ τῶν ἄλλων παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἵνα καταξιώσῃ ἡμᾶς διὰ μίαν τοιαύτην μετάληψιν: «Καὶ καταξιώσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σε, τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν. . .». Μεθ' ὃ ἐκφωνεῖται ἡ Κυριακὴ προσευχή.

ε) Ἡ Κοινωνία.

Πλησιάζει ἡ στιγμή τῆς Κοινωνίας τῶν ἡγιασμένων Δώρων. Ἐνῶ ὁ Διάκονος δίδει εἰς ἡμᾶς τὸ παράγγελμα: «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν» εἰς ἔνδειξιν συναισθήσεως τῶν ἀμαρτημάτων μας καὶ ταπεινώσεως, ὁ Ἱερεὺς ἱκετεύει τὸν Θεόν, ἵνα καταστῶμεν ἱκανοὶ πρὸς μετάληψιν «Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενοῦς Σου Υἱοῦ. . .». Ὁ Διάκονος ἐφιστᾷ τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος ταύτης στιγμῆς «Πρόσχωμεν» καὶ ὁ Ἱερεὺς ὑψῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸν Ἅγιον Ἄρτον ἐκφωνεῖ: «Τὰ Ἅγια τοῖς Ἁγίοις», τὰ ἅγια δηλ. δῶρα προσφέρονται τοῖς ἀγίοις, τοῖς πιστοῖς, οἱ ὅποιοι ἐκ μετριοφροσύνης διακηρύττουσιν, ὅτι «εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς ἀμήν».

Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἄρχεται ὁ Ἐπίλογος τῆς θείας Λειτουργίας.

Εἰσερχομένου τοῦ Διακόνου εἰς τὸ Ἱερὸν παρασκευάζονται τὰ τῆς θείας Κοινωνίας καὶ κοινωνοῦσιν οἱ λειτουργοῦντες κληρικοί κεχωρισμένως, πρῶτον τοῦ Σώματος καὶ εἶτα τοῦ Αἵματος. Ἐνῶ κοινωνοῦσιν οἱ Λειτουργοί, ψάλλεται τὸ Κοινωνικόν: «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἀλληλούϊα». Τὸ Κοινωνικὸν τοῦτο ψάλλεται κατὰ τὰς Κυριακάς, ἄλλος δὲ διάφορος ὕμνος ψάλλεται κατὰ τὰς ἑορτάς.

Μετὰ τοὺς Λειτουργοὺς κοινωνοῦσιν οἱ Πιστοὶ διὰ τῆς λαβίδος, οὐχὶ κεχωρισμένως ὡς οἱ κληρικοί, ἀλλ' ἠνωμένως καὶ τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος. Πρὸς τοῦτο, ἀνοιγομένης τῆς Ὠραίας Πύλης, κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον ὁ Διάκονος λέγει: «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε», ἀναφέ-

ρει δηλ. ὁ Διάκονος τὰ προσόντα, μεθ' ὧν πρέπει νὰ προσέλθωσι πρὸς μετάληψιν οἱ πιστοί. Ὁ χορὸς ψάλλει :

«Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν» οἱ δὲ προσερχόμενοι Πιστοὶ πρὸς Κοινωνίαν—σήμερον οἱ Πιστοὶ συνήθως κοινωνοῦσι κατὰ τὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας—λέγουσιν : «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός. . . .». Ἐνῶ κοινωνοῦσιν οἱ Χριστιανοί, ὁ χορὸς ψάλλει τὸν Χερουβικὸν ὕμνον τῆς Μ. Πέμπτης :

«Τοῦ δείπνου Σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς Σου τὸ μυστήριον εἶπω, οὐ φίλημά Σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ Ληστής ὁμολογῶ Σοι : Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου».

στ) Ἡ Ἀπόλυσις.

Μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν Πιστῶν, ὁ Ἱερεὺς εὐλογεῖ τοὺς : «Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου». Μετὰ τοῦτο ψάλλεται τὸ Τροπάριον τῆς Πεντηκοστῆς : «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον, εὔρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνούντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν».

Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως διάστημα ψάλλομεν ἀντὶ τοῦ ὕμνου τῆς Πεντηκοστῆς τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Μετὰ ταῦτα ὁ Ἱερεὺς (ὁ Λειτουργὸς) αἶρει τὰ Τιμία Δῶρα εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὁπότε παρουσιάζων διὰ μίαν στιγμὴν τὸ Ἅγιον Ποτήριον εἰς τοὺς Πιστοὺς καὶ ὑψῶν τοῦτο—συμβολίζει δὲ τὸ τοιοῦτον τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος—λέγει : «Πάντοτε νῦν καὶ ἀεί. . . ». Ὁ Διάκονος λέγει τὴν δέησιν «Ὁρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἀγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον. . . . Τὴν ἡμέραν ταύτην. . . . Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα». Μετὰ τινος δὲ στιγμᾶς ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν λεγομένην ὀπισθάμβωνον εὐχὴν, ὡς ἀναγινωσκόμενην ἄλλοτε ὀπισθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ εὐρισκομένου

“Αμβωνος, τὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Χρυσοστόμου : «Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς Σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ Σε πεποιθότας. . . .».

Ὁ λαὸς δοξολογεῖ πλέον τὸν Θεὸν διὰ τῆς δοξολογίας τοῦ Ἰωβ «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος» καὶ ὁ Ἱερεὺς, ἀφοῦ εὐλογῆσῃ τοὺς ἀπερχομένους Πιστοὺς, κάμνει τὴν ἀπόλυσιν διὰ τοῦ : «Δι’ εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν. . . .».

Ἡ θεία Λειτουργία περατοῦται ἤδη καὶ ὁ Ἱερεὺς διανέμει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ ἀντίδωρον, μικρὸν τεμάχιον ἐκ τῆς προσφορᾶς, τοῦ ὁποῦ μετὰ λαμβάνουσιν οὗτοι ἀντὶ τῶν Τιμίων Δώρων, τῶν ὁποῶν δὲν ἠξιώθησαν νὰ κοινωνήσωσιν. Ὁ Λειτουργὸς προσφέρων τὸ Ἀντίδωρον λέγει : «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ’ ὑμᾶς».

24. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΩΡΩΝ

Ἡ Μ. Τεσσαρακοστὴ ἐθεωρήθη πρὸ παντὸς ὡς χρόνος πένθους καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου καὶ αἱ ἑορταὶ γενεθλίων Μαρτύρων δὲν τελοῦνται κατ’ αὐτήν, πλὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ ὁποία μόνον ἂν συμπέσῃ τὴν Μ. Παρασκευὴν ἢ τὸ Μ. Σάββατον, ἀναβάλλεται διὰ τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα. Ἐπίσης καὶ τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Χειροτονία καὶ τὰ μνημόσυνα τελοῦνται μόνον κατὰ Σάββατον ἢ Κυριακὴν καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἰδίᾳ ὡς ἡμέραι πένθιμοι θεωροῦνται ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ καὶ διὰ τοῦτο κατ’ αὐτάς δὲν τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία (ἡ θεία Εὐχαριστία) τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλ’ ἡ τῶν Προηγιασμένων Δώρων. Πλὴν τῶν ἡμερῶν τούτων ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τελεῖται καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ἀρχαιότερον δὲ ἐτελεῖτο καὶ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν.

Ἡ Λειτουργία αὕτη καλεῖται οὕτω, διότι τὰ Τιμια Δῶρα εἶναι ἡγιασμένα ἀπὸ τῆς προηγουμένης Κυριακῆς, ὅποτε ὁ Ἱερεὺς τελῶν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐξάγει πλειο-

νας τοῦ ἐνὸς Ἄμνους, τῶν ὁποίων χρησιμοποιοεῖ μόνον τὸν ἕνα φυλάττων τοὺς λοιποὺς ἐν τῷ Ἄρτοφορίῳ, ἵνα χρησιμοποιοηθῶσιν οὗτοι, ἡγιασμένοι πλέον, τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς Λειτουργίας ταύτης εἶναι ἄγνωστος· παρὰ τινῶν θεωρεῖται ὡς τοιοῦτος ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Γρηγόριος ὁ Διάλογος.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι κυρίως ἔσπερινὴ ἀκολουθία, ὡς καταδεικνύεται καὶ ἐξ ὠρισμένων ὕμνων αὐτῆς. Λόγου χάριν ψάλλεται ὁ Προοιμιακὸς ψαλμὸς καὶ εἰς ὠρισμένην δέησιν ἀναφέρεται: «Πληρώσωμεν τὴν ἔσπερινὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ...» κλπ. Ἡ ὅλη ἀκολουθία τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων εἶναι κατανυκτικωτάτη καὶ μάλιστα ἡ Μεγάλῃ Εἵσοδος, καθ' ἣν εἰς τὴν ἀριστερὰν θύραν τοῦ Ἱεροῦ ἐμφανίζεται λαμπάς, συμβολίζουσα τὴν ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως, προηγείται εἶτα ὁ Διάκονος θυμῶν καὶ ἔπεται ὁ Ἱερεὺς, ὅστις φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν προηγιασμένην θυσίαν. Ἄκρῃ σιγῇ τότε κρατεῖ, ὁ Ἱερεὺς οὐδὲν λέγει, οὔτε μνημονεύει ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις Λειτουργίαις, καὶ οἱ πιστοὶ εἰς ἔνδειξιν βαθυτάτης εὐλαβείας καὶ ταπεινώσεως πίπτουσι πρηνεῖς.

Ἐντὶ τοῦ συνήθους Χερουβικοῦ ὕμνου ψάλλεται: «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν· Ἰδοὺ θυσία μυστικὴ, τετελειωμένη δορυφορεῖται· πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα».

Ὁ ὕμνος δὲ τοῦ Κοινωνικοῦ εἶναι ὁ τῶν Δεσποτικῶν ἐορτῶν τοιοῦτος: «Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Ἀληλοῦσία».

II. ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Αἱ ἑκτάκτοι Ἀκολουθίαι καλοῦνται οὕτω, διότι τελοῦνται ἐν περιπτώσει ἐκτάκτων ἀναγκῶν τῶν πιστῶν καὶ τοιαῦται, ὡς ἐσημειώθη καὶ ἀλλαχοῦ εἶναι: αἱ ἀκολουθίαι τῶν Μυστηρίων, πλὴν τοῦ τῆς θείας Εὐχαριστίας τελουμένου, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν, τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ, τῆς Κηδείας,

τοῦ Ἁγιασμοῦ, τῆς Παρακλήσεως κ. ἄ. Τὰ μυστήρια ἐνταῦθα θὰ ἐξετασθῶσιν ἀπὸ λειτουργικῆς καθαρῶς ἀπόψεως, διότι ἀπὸ δογματικῆς τοιαύτης ἐξητάσθησαν ἐν τῇ Κατηχήσει.

25. ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη : α') ἀπὸ τὰς ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων εὐχὰς καὶ β') ἀπὸ αὐτὸ τὸ Βάπτισμα.

α') Ἐπειδὴ ὁ Παράδεισος εἶναι πρὸς Ἀνατολάς, ἐκεῖθεν δὲ καὶ τὸ φῶς, ὁ Ἱερεὺς στρέφει τὸν βαπτιζόμενον πρὸς ἀνατολάς καὶ, ἀφοῦ ἐμφυσήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τρίς, ἵνα φύγῃσι τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ σφραγίσῃ διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ τὸ μέτωπον καὶ τὸ στήθος, θέτει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βαπτιζομένου καὶ ἀπαγγέλλει τοὺς λεγομένους ἀφορισμοὺς ἢ ἐξορκισμοὺς. Οἱ τοιοῦτοι ἀφορισμοὶ ἢ ἐξορκισμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας νὰ ζητῆ παρά τῶν προσερχομένων εἰς αὐτὴν Εἰδωλολατρῶν, νὰ ἀναθεματίζωσι τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ νὰ διακηρύττωσι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν αὐτῶν. Ὁ βαπτιζόμενος (σήμερον ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος) διακηρύσσει τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ πονηρὸν—ἀποτάσσεται τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ—καὶ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ἀφοσίωσιν—συντάσσεται τῷ Χριστῷ καὶ πιστεύει αὐτῷ—καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Κατὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἱερέως ἀνάγνωσιν εὐχῆς πρὸς τὸν Θεὸν παρακαλούμενον, ἵνα δεχθῆ καὶ προσκαλέσῃ τὸν δοῦλόν του εἰς τὸ ἅγιον Φῶτισμα, δίδεται εἰς τὸν βαπτιζόμενον τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐδίδοτο τὴν ὀγδόην ἡμέραν.

β') Ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει δύο εὐχὰς, δι' ὧν ἀγιαζεται τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ ἢ δευτέρα τῶν εὐχῶν τούτων ἄρχεται διὰ τοῦ : «Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ Σταυροῦ σου πᾶσαι αἱ ἐναντία δυνάμεις». Κατόπιν ὁ Ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸ ἔλαιον, τὸ ὁποῖον χύνει ἐντὸς τῆς Κολυμβήθρας καὶ

χρεια διὰ τούτου εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματος καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ, λαμβάνων δὲ τὸ νήπιον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ βλέπων πρὸς Ἀνατολὰς βαπτίζει τοῦτο εἰς τὸ ὕδωρ τῆς Κολυμβήθρας τρίς λέγων: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Ἀμὴν, καὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἀμὴν, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἀμὴν».

Ὁ βαπτισθεὶς ἐνδύεται λευκὸν χιτῶνα πρὸς δῆλωσιν πνευματικῆς καθαριότητος, κόπτονται σταυροειδῶς ὀλίγα τρίχες αὐτοῦ πρὸς δῆλωσιν ἀφιερώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ χρεῖται διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου.

26. ΤΟ ΧΡΙΣΜΑ (Ἡ ΜΥΡΟΝ)

Τὸ Χρῖσμα ἢ τὸ ἅγιον Μύρον εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μας συνδεδεμένον μετὰ τὸ Βάπτισμα τελούμενον ἀμέσως μετὰ τοῦτο. Ὁ Ἱερεὺς χρεια διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου τὸν βαπτισθέντα εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του ἐπιλέγων εἰς ἑκάστην χρίσιν: «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμὴν». Ἀφοῦ κατόπιν ἐνδυθῆ τὸ νήπιον, λαμβάνει τοῦτο εἰς τὰς ἀγκάλας του ὁ ἀνάδοχος καὶ περιφέρει τοῦτο τρίς πέριξ τῆς κολυμβήθρας, μετὰ τοῦ ἱερέως, ψαλλομένου τοῦ: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδώσασθε. Ἀλληλούϊα». Εἶτα ἀναγινώσκειται ἡ σχετικὴ Ἀποστολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ρωμ. 7' 4-11, Ματ. ΚΗ' 16-20).

Ὁ Ἱερεὺς ἀναφωνεῖ πρὸς τὸν βαπτισθέντα: «Ἐβαπτίσθης, ἐφωτίσθης, ἐμυρώθης, ἡγιάσθης, ἀπελούσθης εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ...». Τοιοῦτοτρόπως τελειώνει ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος καὶ τὸ ἀμέσως μετ' αὐτὸ τελούμενον χρῖσμα.

27. ΜΕΤΑΝΟΙΑ Ἡ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

Ἡ Ἐξομολόγησις κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους ἐγένετο δημοσίᾳ πρὸ τῶν πιστῶν, βραδύτερον ὅμως, πληθυνθέντων τῶν Χριστιανῶν, ἐτελεῖτο πλέον ἰδίᾳ παρὰ τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων κληρικῶν, τῶν πνευματικῶν. Κατὰ τὴν Ἐξομο-

λόγησιν ὁ ἐξομολογούμενος αἰτεῖ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του Ἡ τοιαύτη αἴτησις ἔγκειται κυρίως ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ Ν' Ψαλμοῦ: «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου...». Ἐκολουθεῖ εὐκρινῆς ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ ἐξομολογουμένου καὶ ὁ Ἱερεὺς θέτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστιανοῦ τὸ Ἐπιτραχήλιον ἢ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἀναγινώσκει τὴν συγχωρητικὴν εὐχήν.

28. Η ΙΕΡΩΣΥΝΗ ἢ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ἐπὶ τὸν χειροτονοούμενον ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονοῦντος.

Πρὶν ἢ χειροτονηθῆ τις Διάκονος, γίνεται δι' ἀπλῆς χειροθεσίας Ἐπιτάφιος καὶ Ἐπιτάφιος, εἰς διάκονον δὲ χειροτονεῖται μετὰ τὸν ἀγιασμόν τῶν Τιμίων Δώρων, ἀφοῦ ψαλῆ τό: «Ἄξιόν ἐστιν...». Ὁ πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τὸν Χερουβικὸν ὕμνον καὶ πρὸ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θείας Λειτουργίας καὶ μετὰ τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Τελεῖται δὲ ἡ χειροτονία τὴν μνημονευθεῖσαν στιγμήν, καθότι ὁ μὲν Διάκονος δὲν μετέχει τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ἀπλῶς διακονεῖ, ὁ Ἱερεὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ὁ Ἐπίσκοπος πρέπει οὐ μόνον νὰ μετάσχη εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξη τὸν λαόν.

Ὁ Χειροτονοούμενος ὁδηγεῖται πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον ἀπὸ ὁμοιοβάθμους του καὶ ἐνῶ ψάλλονται χαρμοσύνως διάφορα τροπάρια, ὡς τό: «Ἅγιοι μάρτυρες, οἱ καλῶς ἀθλήσαντες...» κλπ., γίνεται τρίς ὁ περίεξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης πνευματικὸς χορὸς. Εἶτα, ἐνῶ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ «Κύριε ἐλέησον», ὁ Ἐπίσκοπος θέτει ἐπὶ τὸν χειροτονοούμενον τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἀναγινώσκει τὰς καθωρισμένας μυστικὰς εὐχὰς, δι' ὧν παρακαλεῖ νὰ κατέλθῃ ἐπὶ τὸν χειροτονοούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, «ἢ θεία Χάρις, ἢ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπλη-

ροῦσα προχειρίζεται τὸν . . . εἰς . . . (λέγεται ὁ βαθμὸς)». Ὁ χειροτονηθεὶς ἐνδύεται μετὰ ταῦτα τὴν διὰ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ὠρισμένην στολὴν, ὁ δὲ λαὸς ἀναφωνεῖ: «ἄξιος».

Ὅλιγας ἡμέρας πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου, ἢ τὴν παραμονὴν αὐτῆς τελεῖται, ἐν τῷ ναῷ σύντομος ἀκολουθία καλουμένη μήνυμα καὶ ἀποτελοῦσα ἐπίσημον δῆλωσιν περὶ τῆς μελλούσης χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου.

Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Λειτουργίαν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ χειροτονία καὶ Διακόνου καὶ Πρεσβυτέρου καὶ Ἐπισκόπου, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ διαφόρων προσώπων, δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ γίνῃ χειροτονία τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἰς πλείονας τοῦ ἐνὸς βαθμοῦς, οὔτε χειροτονία πλειόνων τοῦ ἐνὸς προσώπων εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν.

29. Ο ΓΑΜΟΣ

Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τελετῆς τοῦ ἄρραβῶνος καὶ ἐκ τῆς τελετῆς τῆς στέψεως (τοῦ στεφανώματος). Ἀρχαιότερον αἱ δύο τελεταὶ ἐτελοῦντο κεχωρισμένως, σήμερον ὅμως ταυτοχρόνως.

Α'. Ἀ ρ ρ α β ὶ ν. Ὁ Ἱερεὺς, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ εὐχὰς τινὰς, λαμβάνει τοὺς δακτυλίους, οἱ ὅποιοι δίδονται ὡς ἐγγύησις πρὸς τήρησιν τῆς ἀμοιβαίας ὑποσχέσεως καὶ δηλοῦσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν τῶν μνηστευομένων, εἴτα εὐλογήσας τοὺς διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, θέτει εἰς τὰς χεῖρας τῶν μελλονύμφων λέγων: «Ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) μετὰ τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν» καὶ ἀντιστρόφως. Ὁ παράνυμφος ἀλλάσσει τρεῖς τοὺς δακτυλίους.

Β'. Σ τ ε ψ ι ς. Ὁ Ἱερεὺς ἄρχεται: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς . . .» καὶ ἀπαγγέλλει τὴν Συναπτὴν «ὕπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (τοῦδε καὶ τῆσδε) καὶ νῦν συναπτομένων ἀλλήλοις εἰς γάμου κοινωνίαν . . .», μεθ' ὃ ἀναγινώσκει κατασκευτικὰς εὐχὰς, δι' ὧν παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ὅπως εὐλογῆσῃ τοὺς μελλονύμφους, ὡς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὴν Σάρραν, τὸν Ἰακώβ

καὶ τὴν Ρεβέκκαν... Ἐπειτα ὁ Λειτουργὸς θέτει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν συζευγνυμένων τὰ στέφανα, τὰ ὅποια συμβολίζουν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, ἧς ἀξιοῦνται οἱ νυμφιοὶ κατὰ τὴν χαρμόσυνον ταύτην στιγμὴν λέγων: «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ... τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ... εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς...» καὶ ἀντιστρόφως.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν στεφάνων, ὁπότε ψάλλεται καὶ τὸ: «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς», ἀναγινώσκεται ἡ Ἀποστολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ἐφεσ. Ε' 20—23, Ἰωανν. Α' 1—11). Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς προσφέρεται ποτήριον οἴνου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀμφότεροὶ οἱ συζευγνύμενοι πίνουν τρις καὶ τὸ ὅποῖον συμβολίζει τὴν ἀμοιβαίαν τούτων συμμετοχὴν εἰς τὰς χαρὰς καὶ τὰς λύπας τῆς ζωῆς.

Ψαλλομένου εἶτα τοῦ «Ἡσαΐα, χόρευε... «ὁ Ἱερεὺς περιβάγει τοὺς νεονύμφους τρις γύρω τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοποθετουμένου ἀναλογίου, ἐφ' οὗ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἢ τῆς Τραπεζῆς, ἐνῶ ὁ παράνυμφος κρατεῖ τοὺς στεφάνους. Ταῦτα τελοῦνται εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς. Τέλος ὁ Ἱερεὺς αἶρει τοὺς στεφάνους λέγων: «Μεγαλύνθητι, νυμφίε, ὡς ὁ Ἄβραάμ καὶ εὐλογήθητι ὡς ὁ Ἰσαάκ», πρὸς τὸν νυμφίον, καὶ: «Καὶ σύ, νύμφη, μεγαλύνθητι, ὡς ἡ Σάρρα καὶ εὐφράνθητι, ὡς ἡ Ρεβέκκα...» πρὸς τὴν νύμφην καὶ δέεται τοῦ Θεοῦ, ὅπως εὐλογῆσῃ τοὺς νεονύμφους.

30. ΤΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ

Εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο γίνεται χρῆσις ἐλαίου, τὸ ὅποῖον συμβολίζει τὴν εἰρήνην καὶ πρὸς ἀγιασμόν τούτου «ὥστε γενέσθαι τοῖς χριστένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους...» ἀναγινώσκονται εὐχαί, ὡς καὶ ἑπτὰ ἀποστολικαὶ καὶ εὐαγγελικαὶ περικοπαί. Οἱ τελοῦντες τὸ μυστήριον Ἱερεῖς, ἑπτὰ ἢ καὶ ὀλιγώτεροι, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς, ἀλείφουσι τοὺς παρισταμένους διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου εἰς διάφορα μέλη τοῦ σώματός των. Τέλος ἀναγινώσκε-

ται συγχωρητική εὐχή τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνων, ὑπερ ὧν τελεῖται τὸ Εὐχέλαιον.

31. ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Διὰ τὰ χρησιμοποιῶνται διὰ τὴν θείαν λατρείαν οἱ ναοί, πρέπει προηγουμένως ν' ἁγιασθῶσι δι' ἰδιαιτέρας τελετῆς, ἢ ὁποῖα καλεῖται Ἐγκαίνια ναοῦ. Δύο εἶναι τὰ κύρια μέρη τῆς ἀκολουθίας τῶν Ἐγκαϊνίων· α) ἡ ἐναπόθεσις τῶν ἁγίων Λειψάνων ἐν τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ, καὶ β) ὁ εὐτρεπισμὸς ταύτης διὰ τῶν καθιερωμένων ἱερῶν καλυμμάτων.

Α'. Μετὰ τὴν προετοιμασίαν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ, κηρομαστίχης, τῶν καλυμμάτων τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ τῶν ἁγίων Λειψάνων, ψάλλεται ὁ Ἑσπερινὸς καὶ ὁ Ὅρθρος. Μετὰ τὸν Ὅρθρον ὁ Ἀρχιερεὺς, φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰ ἅγια Λείψανα, περιέρχεται τρίς τὸν πρὸς ἐγκαϊνίαισιν ναόν, ἀκολουθούντων τῶν ψαλτῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οὐδεὶς μένει ἐν τῷ ναῷ πλην ἑνὸς Ἱερέως, ἢ καὶ ἄλλου τινός, λαϊκοῦ, διὰ ν' ἀντιφωνήσῃ οὗτος τὸν Ἀρχιερέα. Μετὰ τὴν τρίτην περιφορὰν ὁ Ἀρχιερεὺς ἱστάμενος πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ ἀναφωνεῖ : «Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης». Ὁ ἐν τῷ ναῷ ἔρωτᾷ : «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης ;» ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἀπαντᾷ : «Κύριος κραταῖος καὶ δυνατὸς, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης».

Ἐπαναληφθείσης τῆς προσφωνήσεως καὶ τῆς ἀντιφωνήσεως τρίς, ἀνοίγονται αἱ πύλαι καὶ Ἀρχιερεὺς, κληρὸς καὶ λαὸς εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν, ὁ Ἀρχιερεὺς θέτει ἐν τῇ ὀπῇ τοῦ κεντρικοῦ κίονος τῆς Ἁγ. Τραπέζης θήκην περιέχουσαν Ἅγια Λείψανα, χύνων ἅμα εἰς τὴν ὀπὴν καὶ τὴν προετοιμασθεῖσαν ἥδη κηρομαστίχην. Ἡ κηρομαστίχη ἀποτελουμένη ἐκ σμύρνας, ἀλόης, θυμιάματος κ.ἄ. συμβολίζει τὰς μυροφόρους γυναῖκας. Τὴν στιγμήν ταύτην ψάλλεται : «Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν κτιτόρων τοῦ Ἁγίου Ναοῦ τούτου».

Β'. Μετά ταῦτα τίθεται ἡ πλάξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἡ ὁποία πλύνεται καὶ δι' ὕδατος καὶ διὰ ροδοστάμου ἢ καὶ δι' οἴνου, σφραγίζεται διὰ τῶν Ἀντιμνησίων, σφραγίζεται διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου καὶ ἐπενδύεται διὰ τοῦ Κατασαρκίου, διὰ τοῦ ἀγίου Εἰληθοῦ καὶ τοῦ Ἀντιμνησίου. Εἶτα τίθεται ἐπὶ τῆς Ἁγ. Τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ Σταυρός, ἀναγινώσκονται διάφοροι κατανυκτικαὶ εὐχαὶ καὶ ἡ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ἐβρ. Γ' 1-5 καὶ Ἰωάνν. Ι' 22-31), μεθ' ὃ ὁ Ἀρχιερεὺς ἀνάπτει τὴν ἀκοίμητον κανδήλαν, ψάλλεται τὸ τροπάριον τοῦ Ἁγίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς καὶ μετὰ τὸ Τρισάγιον καὶ Ἐκτενῆ Δέησιν ἄρχεται ἡ θεία Λειτουργία.

Τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν ἦσαν ἀπλουστάτη τελετὴ κατ' ἀρχάς, μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ὁμως ἐξειλίχθησαν εἰς μεγαλοπρεπεστάτην ἀκολουθίαν.

32. Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ

Ὁ Ἁγιασμός εἶναι ἱερὰ ἀκολουθία, καθ' ἣν καὶ ραντιζόμεθα διὰ τοῦ κατὰ ταύτην ἀγιαζομένου ὕδατος καὶ μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ πιστεύοντες ὅτι οὕτω καθαριζόμεθα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας.

Ὁ ἁγιασμός διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγαν καὶ ὁ μὲν πρῶτος τελεῖται κατ' οἶκον καὶ συνήθως τὴν πρώτην τοῦ μηνός, ὁ δὲ δευτέρος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσεως τοῦ Σωτῆρος. Αἱ σχετικαὶ εὐχαὶ ὡς καὶ ὅλη ἡ ἀκολουθία περιέχονται εἰς τὸ Εὐχολόγιον. Ἡ ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ ἀποδίδεται εἰς τὸν Μ. Φώτιον, ἡ δὲ τοῦ μεγάλου εἰς τὸν Μ. Βασίλειον. Πλὴν τῶν ἀναγινωσκομένων εὐχῶν καὶ τῶν ψαλλομένων τροπαρίων ἀναγινώσκεται καὶ Ἀποστολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ περικοπὴ. Ἐν τῷ μεγάλῳ Ἁγιασμῷ ἀναγινώσκεται: Α' Κορινθ. Ι' 1-4 καὶ Μάρκ. Α' 9-11, ἐν δὲ τῷ μικρῷ: Ἐβρ. Β' 11-18 καὶ Ἰωάνν. Ε' 1-15.

Τὸ ὕδωρ ἀγιάζεται διὰ τῆς τριττῆς ἐν τῷ ὕδατι καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ψαλλομένου τοῦ Ὕμνου: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κλη-

ρονομίαν Σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατ' ἐναντίων δωρούμενος καὶ τὸ Σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ Σου πολίτευμα».

33. Η ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

Παράκλησις εἶναι ἡ ἱερὰ ἀκολουθία, δι' ἧς ἰκετεύομεν τὴν Θεοτόκον, τὴν Παναμώμητον Μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὅπως μεσιτεύσῃ ὑπὲρ ἡμῶν, παρὰ τῷ Υἱῷ αὐτῆς, τῷ Σωτῆρι Χριστῷ. Ἡ Παράκλησις λέγεται καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν καὶ ἔχομεν μικρὸν καὶ μέγαν Παρακλητικὸν Κανόνα, ψαλλομένους ἀμφοτέρους ἐναλλάξ, ἰδίᾳ κατὰ τὴν Νηστείαν τοῦ Αὐγούστου, μετὰ τὸν Ἑσπερινόν. Ἡ Παράκλησις ψάλλεται καὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας, ὡσάκις ὁ Χριστιανὸς ἐν περιπτώσει θλίψεων αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ στραφῆ πρὸς τὴν Θεοτόκον. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ μεγάλου Παρακλητικοῦ Κανόνος ψάλλονται τέσσαρα ἑξαποστειλάρια, τὰ ὁποῖα δικαίως θεωροῦνται ὡς ἀριστουργήματα τῆς Ὑμνολογίας ἡμῶν. Ταῦτα εἶναι : « Ἀπόστολοι ἐκ περᾶτων . . . », « Ὁ γλυκασμὸς τῶν Ἀγγέλων . . . », « Καὶ σὲ μεστρίαν ἔχω . . . », « Χρυσοπλοκώτατε πύργε . . . ».

Καὶ ὁ κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν ψαλλόμενος Ἀκάθιστος Ὑμνος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς Παρακλητικὸς Κανὼν πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Πλὴν τῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον Παρακλητικῶν Κανόνων ἔχομεν καὶ ἄλλους τοιοῦτους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς ἄλλα ἅγια τῆς Ἐκκλησίας πρόσωπα, ὅπως εἰς τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Ἀγγέλους κ. ἄ.

34. Η ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ Ἡ ΚΗΔΕΙΑ

Αἱ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων δεήσεις καὶ εὐχαί, μεθ' ὧν συνοδεύει ἡ Ἐκκλησία μας τοὺς ἀποθνήσκοντας κατὰ τὴν κήδευσιν ἀποτελοῦσι τὴν Νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν.

Ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία διακρίνεται εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τελετὴν, ἡ ὁποία ὡς ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου καλεῖται Τρισάγιον καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἀκολουθίαν. Ἡ ἐν

τῷ οἴκῳ ἀκολουθία εἶναι σύντομος, ἀποτελουμένη ἀπὸ τροπάρια, δέησιν καὶ συγχωρητικὴν εὐχήν, ἐν τῷ Ναῶ, ἔνθα ὁ νεκρὸς τοποθετεῖται, ὥστε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ νὰ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολάς, ψάλλονται στίχοι τινὲς τοῦ 158ου ψαλμοῦ, τοῦ Ἀμώμου, νεκρώσιμα Εὐλογητάρια, τῶν ὁποίων προηγεῖται ὁ στίχος: «Εὐλογητὸς Εἰ, Κύριε, διδάξόν με τὰ δικαιώματά σου» καὶ ἄλλα τινὰ τροπάρια, οἱ Μακαρισμοί, ἀναγινώσκειται ἀποστολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Α΄ Θεσσαλ. Δ΄ 13-17, Ἰωάνν. Ε΄ 24-30) καὶ τέλος ἀναγινώσκειται συγχωρητικὴ εὐχή. Προκειμένου νὰ γίνῃ ὁ τελευταῖος ἀσπασμὸς τοῦ ἀποθανόντος ψάλλεται τὸ «Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμὸν δώμεν, ἀδελφοί, τῷ θανόντι εὐχαριστοῦντες Θεῷ...».

Εἰς τὸν τάφον ψάλλεται τὸ Τρισάγιον καὶ, ἀφοῦ τεθῆ ὁ νεκρὸς εἰς τὸ μνήμα, ὁ Ἱερεὺς λέγει: «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ».

Τὰ κατὰ τὴν νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν ψαλλόμενα τροπάρια διακρίνονται διὰ τὸ κατανυκτικὸν καὶ περιπαθὲς αὐτῶν καὶ ἐνῶ διὰ τούτων ἀφ' ἐνὸς τονίζεται τὸ πρόσκαιρον καὶ ἡ ματαιότης τῆς ζωῆς ταύτης, ἀφ' ἑτέρου ἀπευθύνονται λόγοι ἐξόχως παραμυθητικοὶ πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας.

Ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία εἶναι διάφορος ὡς πρὸς τοὺς κοσμικοὺς, τοὺς κληρικοὺς καὶ τὰ νήπια.

Ἐνδειξιν τῆς πρὸς τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀγάπης ἡμῶν ἀποτελοῦσι καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Τάφου ἀναγινωσκόμενα Τρισάγια καὶ τὰ εἰς τοὺς Ναοὺς τελούμενα Μνημόσυνα. Τὰ κατὰ τὰ Μνημόσυνα ἀγιαζόμενα κόλλυβα, τὰ ἀποτελούμενα ἀπὸ σῖτον, συμβολίζουσι τὴν Ἀνάστασιν, διότι θὰ ἀναστηθῶσι τὰ σώματα ἡμῶν, ἂν καὶ θάπτωνται, ὅπως καὶ ὁ σῖτος, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ θάπτεται εἰς τὴν γῆν, φυτρώνει.

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ

35. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΥΜΝΟΣ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ὑμνολογία ἐρευνᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑμῶν, τὴν ποιητικὴν τέχνην, καθ' ἣν οὗτοι ἔχουσι συνταχθῆ ὡς καὶ τὴν μελωδιαν αὐτῶν. Ὑμνοὶ δὲ λέγονται τὰ θρησκευτικὰ ἐκεῖνα ποιήματα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ εὐσεβεῖς ποιηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπέμπουσι δόξαν καὶ αἶνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐκφράζουσι τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν τῶν συναισθήματα ἀγάπης, πίστεως καὶ λατρείας πρὸς Αὐτόν. Εἶναί δηλαδὴ ὁ ὕμνος ποίημα, ἀναφερόμενον κυρίως εἰς τὸν Θεόν, ὅπως παρατηρεῖ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὅτι ὕμνος εἶναι «ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθοῖς ἀνατιθεμένη τῷ Θεῷ εὐφημία»· ταύτην τὴν σημασίαν εἶχε, φαίνεται, καὶ παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις, διότι κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (IV, 11) «ὕμνοι μὲν εἰς τοὺς Θεοὺς ποιοῦνται, ἔπαινοι δὲ εἰς ἀνθρώπους».

Παρὰ ταῦτα οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ἔχουσιν ὡς θέματα καὶ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τῶν Πατριαρχῶν, τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἁγίων τῆς Π. Διαθήκης, ὡς καὶ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Πατέρων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἅπαντες ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ποιητὰς θαυμασμὸν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτούς. Τινὰ δὲ ἱερά πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐνέπνευσαν ἔτι μεγάλους ποιητὰς καὶ τῆς θύραθεν ποιήσεως, ὅπως ποιήσωσι ποιήματα ἐξόχου τέχνης καὶ συλλήψεως, ἀξιανάγνωστα καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς ἀκόμη.

36. ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ

Οί ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι, ἐπειδὴ ἄδονται ἢ ἀπαγγέλλονται καθ' ὠρισμένον τρόπον ἢ ἦχον, λέγονται τροπάρια ἢ ῥοδαί. Ὡσαύτως ὑπάρχουσιν ὀνομασίαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων ἐκ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ μέλους αὐτῶν, ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ψάλλονται, ἐκ τοῦ προσώπου εἰς ὃ ἀναφέρονται ἢ καὶ ἐκ τῆς στάσεως τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ψαλμωδίαν αὐτῶν. Αἱ κυριώτεραι ὀνομασίαι τῶν ὕμνων εἶναι :

1. Κ ο ν τ ἄ κ ι α' οὕτω λέγονται τροπάρια, περιέχοντα ἐν συντομίᾳ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς.

2. Ἀ π ο λ υ τ ἴ κ ι α' ταῦτα εἶναι ὕμνοι, ψαλλόμενοι κυρίως κατὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἦτοι εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ ἄλλων ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

3. Κ α τ α β α σ ἰ α ἰ' οὕτως ὀνομάσθησαν ὕμνοι, τοὺς ὁποίους οἱ ψάλλται κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, καταβαίνοντες ἀπὸ τὰς θέσεις των, ἔψαλλον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ.

4. Κ α θ ἰ σ μ α τ α' οὕτως ὀνομάζονται τροπάρια τινα, διότι, ὅταν ἐψάλλοντο, ἐπετρέπετο εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ κάθηνται εἰς τὰ στασίδια των.

5. Δ ο ξ α σ τ ι κ ἄ' τροπάρια, τῶν ὁποίων προηγείται ἡ μικρὰ δοξολογία «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι κλπ.».

6. Θ ε ο τ ο κ ἰ α' εἶναι τροπάρια, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Θεοτόκον, ὅπως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα λέγονται Τριαδικά, τὰ εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν Δεσποτικά, τὰ εἰς τοὺς Μάρτυρας Μαρτυρικά κ. ἔ.

7. Ἰ δ ι ὀ μ ε λ α ἢ Α ὑ τ ὀ μ ε λ α' εἶναι ὕμνοι, ἔχοντες ἴδιον μέλος, μὴ ὁμοιάζον πρὸς τὸ μέλος ἄλλων.

8. Ε ἰ ρ μ ο ἰ' λέγονται ὕμνοι, οἱ ὅποιοι εἴρουσι ἦτοι ῥυθμίζουσι τὸν ἦχον ἄλλων τροπαρίων, ψαλλομένων ὅπως αὐτοί.

Τὰ οὕτως ὀνομαζόμενα ἐκκλησιαστικά τροπάρια ἦσαν κατὰ τὴν πλοκὴν αὐτῶν δύο εἰδῶν· ἢ ἦσαν μεμονωμένα ἐκκλησιαστικά ἄσματα, ψαλλόμενα κατὰ διαφόρους στιγμὰς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα τῶν προαναφερθέντων τροπαρίων ἢ ἦσαν πολλὰ ὁμοῦ, συναποτελοῦντα ἐν σύνο-

λον κατὰ τὸ νόημα καὶ ψαλλόμενα εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον. Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος ἀνήκουσιν οἱ Κανόνες, οἱ Αἴνοι, οἱ Οἴκοι καὶ ἄλλα.

Οἱ Κανόνες διαιροῦνται εἰς ἐννέα ᾠδὰς, ἐκάστη δὲ ᾠδή ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἕως ἕξι τροπάρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον λέγεται Εἰρμός, δι' ὃν λόγον εἴπομεν ἀνωτέρω.

Οἱ Αἴνοι ἀποτελοῦνται ἐκ 4 μέχρις 8 τροπαρίων, ἅτινα ψάλλονται ἢ τὰς Κυριακὰς καὶ λέγονται Ἀναστάσιμα ἢ τὰς ἑορτὰς καὶ λέγονται ἐγκωμιαστικά· πρὸ ἐκάστου τροπαρίου τῶν Αἴνων ψάλλεται στίχος ψαλμικός, ἀρχόμενος διὰ τῆς λέξεως «αἰνεῖτε».

Οἱ δὲ Οἴκοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ 20 ἕως 30 στροφᾶς καὶ περιέχουσιν ἐκτενέστερον τῶν Κοντακίων τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς.

37. ΡΥΘΜΟΣ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ

Ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν οἱ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ψαλλόμενοι ὕμνοι διαφέρουσι πολὺ τῶν ἀρχαίων ποιητικῶν ἔργων, διότι ἡ μὲν ἀρχαία ποίησις ἐστηρίζετο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν συλλαβῶν εἰς βραχείας καὶ εἰς μακράς, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ποίησις στηρίζεται εἰς τὸν τονισμὸν τῆς λέξεως καὶ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν, ἐξ οὗ ὁ ρυθμὸς μὲν οὗτος λέγεται ἰτονικός, ὁ δὲ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως προσωδιακός.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ τονικοῦ ρυθμοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος, διότι πρὸ τούτου ὑπῆρξαν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταί, οἵτινες συνέθετον ἀκόμη τοὺς ὕμνους κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν. Ἀλλ' ἡ μετρικὴ αὕτη, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν συλλαβῶν εἰς βραχείας καὶ εἰς μακράς, δὲν ἦτο ἀρεστὴ εἰς τοὺς χριστιανούς, διότι ἡ διάκρισις αὕτη ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων νὰ ἐκλίπῃ. Συνεπῶς οἱ ὕμνοι τῶν πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ποιητῶν, οἱ συντεταγμένοι κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν, μολονότι πολλοὶ ἦσαν ὑπέροχα ποιητικὰ ἔργα, δὲν εἰσῆχθησαν εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μετρικὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς

ὕμνογραφίας, ἡ βασιζομένη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τονισμὸν αὐτῶν, ἦτοι εἰς τὴν ἰσοσυλλαβίαν καὶ τὴν ὁμοτονίαν, εἰσῆχθη τὸ πρῶτον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ποιητῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν, ἀποτελεῖ δέ, ὡς γνωστὸν, σήμερον τὴν βάσιν τῆς ποιήσεως ὄλων τῶν συγχρόνων λαῶν.

Ἐν τούτοις ὀλίγα μόνον γνωρίζομεν περὶ τῶν μετρικῶν, συνδυασμῶν, οἵτινες ἐφηρμόσθησαν εἰς τὸν τονικὸν ρυθμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων, διότι αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἔρευναι δὲν εἶναι εἰσέτι ἐπαρκεῖς καὶ ἱκανοποιητικά, ἀφ' οὗ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐνομιζέτο, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἐγράφη εἰς πεζὸν λόγον, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον τὰ λειτουργικὰ βιβλία, τὰ περιέχοντα τοὺς ὕμνους, ἔχουσιν αὐτοὺς ἐν μορφῇ πεζοῦ λόγου. Πρῶτος ὁ περικλεῆς Θεολόγος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου τὸ 1830 ὑπέστηριξε ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἐγράφη εἰς ἕμμετρον λόγον.

Ἀξιοσημεῖωτα φαινόμενα τοῦ τονικοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἶναι τὰ ἑξῆς : α) Αἱ στροφαὶ δὲν ἔχουσι μὲν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν στίχων πάντοτε, ἀλλ' οἱ στίχοι οἱ ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχουσιν ἰσοσυλλαβίαν καὶ ὁμοτονίαν, οἷον λ. χ. εἰς τὸν ὕμνον :

α	Ἡ		Παρ		θέ		νος		σή		με		ρον		
β	τὸν		ὕ		περ		οὐ		σι		ον		τί		κτει
α	καὶ		ἡ		γῆ		τὸ		σπή		λαι		ον		
β	τῷ		α		προ		σί		τῷ		προ		σά		γει

ὁ πρῶτος μετὰ τοῦ τρίτου καὶ ὁ δεύτερος μετὰ τοῦ τετάρτου ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὰς αὐτὰς συλλαβάς. Οὐκ ὀλίγας φορές ἀπαντῶμεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποίησει καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἣτις εἶναι τόσον συνήθης εἰς τὴν ποίησιν πάντων τῶν νεωτέρων λαῶν, ὡς :

Σοφίας ὁδηγέ
φρονήσεως χορηγέ
τῶν ἀφρόνων παιδευτά
τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστά.

β) Πολλάκις τὰ ἀρκτικά γράμματα τῶν στροφῶν ἢ τῶν στίχων Κανόνος τινος εἶναι τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου κατὰ σειράν ἢ ἀποτελοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου, εἰς ὃν ἀναφέρεται ὁ ὕμνος ἢ τὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ ὕμνογράφου. Τὰ ἀρκτικά ταῦτα γράμματα λέγονται ἀκροστιχίς.

γ) Ἐν τῇ τονικῇ ρυθμοποιῶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως οὐδέποτε γίνεται ἔκθλιψις τόνου πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν προσωδιακὸν ρυθμὸν π. χ.

Σήμερον τῶν ὑδάτων ἀγιάζεται ἡ φύσις
καὶ ρήγνυται ὁ Ἰορδάνης.

38. Η ΜΕΛΩΔΙΑ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ

Ἡ μουσικὴ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πολὺ δικαίως, διότι διὰ ταύτης ἡ ψυχὴ καταλύσεται εὐκολώτερον καὶ αἴρεται διὰ τῶν ἑναρμονίων τόνων πρὸς αἰθέρια ὕψη, πρὸς αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κάλλους. Οἱ πρώτοι Χριστιανοὶ συνερχόμενοι ἀνέπεμπον θεῖαν ψαλμωδίαν πρὸς τὸν Ὑψιστον, τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος συνίστα εἰς αὐτοὺς λέγων: «πληροῦσθε ἐν Πνεύματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς Πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ» (Ἐφεσ. ε' 18). Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Σολομῶντος καὶ ἐν ταῖς Συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων, ἔνθα τῇ συνοδείᾳ καὶ μουσικῶν ὀργάνων ἐψάλλοντο ὕμνοι τῆς Π. Διαθήκης καὶ μάλιστα ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ. Καὶ ὅπως οὗτοι ἔψαλλον ἀπὸ κοινοῦ, οὕτως ἔπραττον, φαίνεται, καὶ οἱ πρώτοι Χριστιανοὶ ἐν ταῖς συναθροίσεσιν αὐτῶν, ἀλλὰ βραδύτερον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας, ὠρίσθησαν χοροὶ ψαλτῶν, ἐν ᾧ τὸ πλῆθος ἀπλῶς παρηκολούθει τὰ ψαλλόμενα νοερῶς.

Οἱ σπουδαιότεροι ὕμνογράφοι ἦσαν καὶ μελοποιοὶ τῶν ἰδίων ὕμνων. Ἔνεκα τοῦ πλῆθους τῶν ὕμνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπινοηθῇ δι' ἕκαστον ὕμνον ἴδιον μέλος, διὰ τοῦτο πολλοὶ ὕμνοι ἐμελοποιήθησαν κατὰ τὴν μελωδίαν ἄλλου τροπαρίου, τὸ ὅποιον διὰ τοῦτο ἐλέγετο, ὡς εἶδομεν, εἰρμός.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ μουσικὴ ἀκολουθεῖ μελωδικὴν κλίμακα ὀκτῶ ἤχων, ἐξ ὧν τέσσαρες εἶναι αὐτοτελεῖς καὶ τέσσαρες πλάγιοι· οὕτω ἔχομεν ἤχον πρῶτον, δεῦτερον, τρίτον, τέταρτον καὶ ἤχον πλάγιον τοῦ α', πλάγιον τοῦ β', ἤχον βαρὺν καὶ πλάγιον τοῦ δ'. Οἱ ὀκτῶ οὗτοι ἤχοι ἐσυστηματοποιήθησαν τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα.

39. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ

Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ὑμνογράφοι καὶ μελωδοὶ εἶναι πολυάριθμοι, πολλῶν δὲ ὥραίων ὕμνων εἶναι ἄγνωστοι οἱ ποιηταί. Ἀναφέρομεν ἐκ τούτων τοὺς σπουδαιότερους :

1. **Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς**, συνθέσας ὕμνους εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν.

2. **Γηγόριος ὁ Θεολόγος**· ὁ μέγας οὗτος Ἱεράρχης, δὲν ἦτο μόνον βαθὺς Θεολόγος, ὑπέροχος ρήτωρ, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς ἐξόχων ποιημάτων, διακρινομένων διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειαν, διὰ τὸν μελαγχολικὸν τῶν τόνων καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῶν συναισθημάτων· καὶ οὗτος συνέθεσε τὰ ποιήματά του κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν, τὴν προσφωδιακὴν.

3. **Συνέσιος**, ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος (413), ποιητὴς πολλῶν Θρησκευτικῶν ὕμνων.

4. **Ρωμανὸς ὁ μελωδός**, ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν τῆς Ἐκκλησίας, θεωρούμενος ὑπὸ τοῦ Κρουμβάχερ ὡς ὁ Πίνδαρος τῆς Χριστιανικῆς ποιήσεως. Ἦκμασε κατὰ τὸν 7' αἰῶνα καὶ ἐμελοποίησεν ὁ ἴδιος τοὺς ὕμνους του, διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Μελωδός. Οὗτος ἐποίησεν ἰδίως Κοντάκια καὶ λέγεται, ὅτι συνέθεσε περὶ τὰ χίλια τοιαῦτα, διακρινόμενα διὰ τὸ ὕψος τῆς συλλήψεως καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων ὡς καὶ διὰ τὴν ὀρμὴν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως. Δεῖγμα τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ πρόκειται ὁ ὕμνος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ : «ἡ Παρθένος σήμερον, τὸν ὑπερούσιον τίκτει κτλ.».

5. Ὁ αὐτοκράτωρ **Ἰουστινιανός**· πολλοὶ αὐτοκράτορες τοῦ

Βυζαντίου ἦσαν καὶ ὕμνογράφοι σπουδαῖοι, ὅπως Λέων ὁ Σοφός, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἄλλοι· τούτων εἰς εἶναι καὶ ὁ Ἰουστινιανός, συνθέσας τὸν ὕμνον: «Ὁ μονογενῆς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων».

6. **Γεώργιος ὁ Πισίδης**, θεωρεῖται εἰς ἓκ τῶν καλυτέρων ποιητῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀκμάσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου· συνέθεσεν ὕμνους εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν.

7. **Σέργιος ὁ Πατριάρχης**, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ὁ Ἄκαθιστος ὕμνος, ὃν, κατὰ τινὰς ἄλλους, συνέθεσεν ὁ Γεώργιος Πισίδης.

8. **Σωφρόνιος**, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (638), ποιητῆς πολλῶν τροπαρίων τοῦ Τριφδίου, τοῦ Πεντηκοσταρίου, τῶν Ὁρῶν τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ κ.ἄ.

9. **Ἀνδρέας ὁ Κρήτης**, ὁ ποιητῆς τοῦ Μεγάλου Κανόνος, ψαλλομένου τὸ ἑσπέρας τῆς Μ. Τετάρτης· θεωρεῖται ὁ εἰσηγητῆς τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως.

10. **Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός**, εἰς ἓκ τῶν σπουδαιότερων ὕμνογράφων καὶ μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο μοναχὸς τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα ἐν Ἱεροσολύμοις, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων καὶ ἀναδειχθεὶς ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς Ὁρθοδόξου διδασκαλίας περὶ εἰκόνων. Οὗτος εἶναι ὁ ποιητῆς τῆς Ὁκτώηχου.

11. **Κοσμάς ὁ Μαΐουμᾶ** (743). Θετὸς ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ σύντροφός του ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα. Συνέθεσε πολλοὺς ὕμνους, οὓς διακρίνει μελαγχολία καὶ λεπτότης τῶν αἰσθημάτων, ὅπως καὶ τοὺς τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ἄλλοι Ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ εἶναι ἡ Κασσιανή, οἱ ἀδελφοὶ Στουδίται, Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ, Ἰωσήφ ὁ ὕμνογράφος, Φώτιος ὁ Πατριάρχης, Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης, Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος καὶ ἄλλοι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

Α'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΑ ΗΜΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμαῦ Κανῶν εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ,
ἔχων ἀκροστοιχίδα «Χριστὸς βροτωθεὶς, ἦν ὅπερ Θεός, μένει».

Ὡδὴ α'. Ὁ εἰρμός.

*Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·
Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·
ἕσατε τῷ Κυρίῳ
πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ
ἀννυμήσατε, λαοί,
ὅτι δεδόξασται.*

Ὡδὴ ε'. Ὁ εἰρμός.

*Θεὸς ὢν εἰρήνης, πατὴρ οἰκτιρομῶν,
τῆς μεγάλης βουλῆς Σου τὸν ἄγγελον
Εἰρήνην παρεχόμενον
ἀπέστειλας ἡμῖν·
ὄθεν θεογνωσίας
πρὸς φῶς ὀδηγηθέντες,
ἐκ νυκτὸς ὀρθοῦντες.
δοξολογοῦμεν Σε φιλάνθρωπε.*

ᾠδὴ ζ'. Ὁ εἰρμός.

Οἱ παῖδες εὐσεβεία
 συντραφέντες, δυοσεβοῦς προστάγματος
 καταφρονήσαντες
 πρὸς ἀπειλήν οὐκ ἐπιτόθησαν,
 ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἐσιῶτες ἔψαλλον·
 ὁ τῶν πατέρων Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

ᾠδὴ η'. Ὁ εἰρμός

Μυστήριον ξένον
 ὁρῶ καὶ παράδοξον!
 οὐρανὸν τὸ σπήλαιον, θρόνον χειρουβικῶν
 τὴν Παρθένον, τὴν φάτιν ἠχωρίον,
 ἐν ᾧ ἀνεκλίθη ὁ ἀχώρητος
 Χριστὸς ὁ Θεός,
 ὃν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν.

Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ Κοντάκιον εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ

Ἡ Παρθένος σήμερον
 τὸν ὑπερούσιον τίκει
 καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
 τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
 Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
 δοξολογοῦσι.
 Μάγοι δὲ μετὰ ἄστειρος
 ὁδοιποροῦσι·
 δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
 παιδίον νέον ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Κασσιανῆς μοναχῆς ἰδιόμελον εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀυγούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς
 ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο.
 Καὶ σοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἀγνῆς,
 ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται.

Ἐπὶ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον
αἱ πόλεις γεγένηται,
καὶ εἰς μίαν δεσποτείαν θεότητος
τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν.

Ἐπεγράφησαν οἱ λαοὶ τῷ δόγματι τοῦ Καίσαρος·
ἐπεγράφησαν οἱ πιστοὶ ὀνόματι θεότητος
Σοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ ἡμῶν,
μέγα Σου τὸ ἔλεος, δόξα σοι.

Σωφρονίου ἰδιόμελον εἰς τὰς ὥρας τῶν Χριστουγέννων.

Βηθλεὲμ ἐτοιμάζου, εὐτρεπιζέσθω ἡ φάτις
τὸ σπήλαιον δεχέσθω, ἡ ἀλήθεια ἦλθεν,
ἡ σκιά παρέδραμε καὶ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις
ἐκ Παρθένου πεφανέρωται μορφωθείς τὸ καθ' ἡμᾶς
καὶ Θεώσας τὸ πρόσλημμα
διὸ Ἀδάμ ἀνανεοῦται σὺν τῇ Εὐᾶ κράζοντες·
ἐπὶ γῆς εὐδοκία ἐπεφάνη σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν.

Ἐξαποστειλάριον τῶν Χριστουγέννων· ἰδιόμελον (ἀγνώστου ποιητοῦ)

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς
ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν,
ἀνατολὴ ἀνατολῶν,
καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ,

εὔρομεν τὴν ἀλήθειαν
καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου
ἐτέχθη ὁ Κύριος.

Εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ Κοντάκιον.

Ὁ μήτραν παρθενικὴν
ἀγίας τῷ τόκῳ σου,
καὶ χεῖρας τοῦ Συμεῶν
εὐλογήσας ὡς ἔπροπε,
προφθάσας καὶ νῦν
ἔσωσας ἡμᾶς, Χριστέ ὁ Θεός·

ἀλλ' εἰρήνευσον
ἐν πολέμοις τὸ πολίτευμα
καὶ κραταίωσον
βασιλεῖς οὐδ' ἡγάπησας,
ὁ μόνος φιλόανθρωπος.

ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ προοίμιον Κοντακίου.

Ἐπεφάνης σήμερον	ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντίας σε*
τῆ οἰκουμένη	ἦλθες, ἐφάνης
καὶ τὸ φῶς σου Κύριε	τὸ φῶς τὸ ἀπροσίτον,
ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς,	

Σωφρονίου Ἱεροσολύμων ἰδιόμελα.

Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα·
 δεῦτε λάβετε πάντες πνεῦμα σοφίας,
 πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ
 τοῦ ἐπιφανέντος Χριστοῦ.

Σήμερον τῶν ὑδάτων ἀγιάζεται ἡ φύσις
 καὶ δῆγγνται ὁ Ἰορδάνης καὶ τῶν ἰδίων ναμάτων
 ἐπέχει τὸ ρεῦμα δεσπότην ὁρῶν ὀπιτόμενον.

Ὡς ἄνθρωπος ἐν ποταμῷ ἦλθες, Χριστέ βασιλεῦ,
 καὶ δουλικὸν βάπτισμα λαβεῖν σπεύδεις, ἀγαθέ,
 ὑπὸ τῶν τοῦ Προδρόμου χειρῶν
 διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, φιλάνθρωπε.

Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ
 «ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου»
 ἦλθες, Κύριε, μορφὴν δούλου λαβὼν,
 βάπτισμα αἰτῶν ὃ μὴ γινὸς ἁμαρτίαν·
 εἰδοσάν Σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν·
 σύντρομος γέγονεν ὁ Πρόδρομος
 καὶ ἐβόησε λέγων·
 πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τὸ φῶς ;
 πῶς χειροθετήσει ὁ δοῦλος τὸν δεσπότην ;
 ἀγίασον ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα, Σωτήρ,
 ὃ αἴρων τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΝ

Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ προίμιον Κοντακίου.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης
καὶ ὡς ἐχώρουν οἱ μαθηταί σου
τὴν δόξαν σου, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο
ἵνα ὅταν σὲ ἴδωσι σταυρούμενον
τὸ μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον
τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξωσιν
ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
τοῦ πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα.

ΚΟΝΤΑΚΙΑ ΤΙΝΑ ΚΙΝΗΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Κυριακῆς Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

Φαρισαίου φύγωμεν	πρὸς τὸν σωτήρα κραυγάζοντες.
ὑψηγοῖαν	Ἰλάσθητι μόνε
καὶ Τελώνου μάθωμεν	ἡμῖν εὐδιάλλακτε.
τὸ ταπεινὸν ἐν στεναγμοῖς,	

Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου.

Τῆς πατρῴας δόξης σου	ἡμαρτον ἐνώπιόν Σου,
ἀποσκιότησας ἀφρόνως	Πάτερ οἰκτίρομον,
ἐν κακοῖς ἐσκόρπισα	δέξαι με μετανοοῦντα
ὄν μοι παρέδωκας πλοῦτον·	καὶ ποιήσόν με
ὄθεν Σοι τὴν τοῦ Ἀσώτου φωνήν·	ὡς ἕνα τῶν μισθίων Σου.
κραυγάζω·	

Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω.

Ὅταν ἔλθῃ ὁ Θεός	καὶ τὰ κρυπτά δημοσιεύωνται,
ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης	τότε ρῦσαί με
καὶ τρέμωσι τὰ σύμπαντα	ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀσβέστου,
ποταμὸς δὲ τοῦ πυρὸς	καὶ ἀξίωσον
πρὸ τοῦ βήματος ἔλκη,	ἐκ δεξιῶν Σου με στήναι
καὶ βίβλοι ἀνοίγωνται,	Κριτὰ δικαιοῦτατε.

Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου

Τῆς σοφίας ὁδηγέ
φρονήσεως χορηγέ,
τῶν ἀφρόνων παιδευτά
καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστά,
στήριζον, συνέτισον,
τὴν καρδίαν μου Δέσποτα.

Σὺ δίδου μοι λόγον,
ὁ τοῦ Πατρὸς λόγος·
ἰδοὺ γὰρ τὰ χεῖλή μου
οὐ μὴ κωλύσω ἐν τῷ κράζειν Σοι·
Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με
τὸν παραπεσόνα.

Κοντάκιον τοῦ Μ. Κανόνος.

Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου
ἀνάστα· τί καθεύδεις·
τὸ τέλος ἐγγίζει,
καὶ μέλλεις θοορβεῖσθαι·
ἀνάνησον ὄν,

ἵνα φείσῃται σου
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ὁ πανταχοῦ παρὼν
καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ

Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ.

Μετὰ κλάδων ὑμνήσαντες
μετὰ ξύλων συνέλαβον ὕστερον,
οἱ ἀγνώμονες Χριστὸν
Ἰουδαῖοι τῶν Θεόν·
ἡμεῖς δὲ πίστει ἀμεταθέτω

ἀεὶ τιμῶντες ὡς εὐεργέτην,
βοήσωμεν αὐτῷ·
εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος
τὸν Ἀδάμ ἀνακαλέσασθαι.

Μ. ΕΒΔΟΜΑΣ

Κοντάκιον Μ. Δευτέρας.

Ὁ Ἰακώβ ᾧδύρετο
τοῦ Ἰωσήφ τὴν στέρῃσιν,
καὶ ὁ γενναῖος ἐκάθητο ἄρματι,
ὡς βασιλεὺς τιμώμενος·
Τῆς Αἰγυπτίας γὰρ τότε

ταῖς ἡδοναῖς μὴ δουλεύσας
ἀντεδοξάζετο
παρὰ τοῦ βλέποντος
τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας
καὶ νέμοντος στέφος ἄφθαρτον.

Κάθισμα Μ. Δευτέρας

Τὰ πάθη τὰ σεπτά	τοῦ παθεῖν ἀγαθότητι,
ἢ παροῦσα ἡμέρα λαμπροφροεῖ,	ὅτὰ σύμπαντα ἐν τῇ δρακί περιέχων
ὡς φῶτα σωστικά	καταδέχεται ἀναριτηθῆναι ἐν ξύλῳ
ἀνατέλλει τῷ κόσμῳ.	τοῦ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον.
Χριστὸς γὰρ ἐπίγεται	

Κάθισμα εἰς τοὺς Νυμφίους (Μ. Δευτέρα, Τρίτη
καὶ Τετάρτη).

Ἴδὸν ὁ Νυμφίος ἔρχεται
ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς
καὶ μακάριος ὁ δοῦλος
ὃν εὐρήσει γοηγοροῦντα,
ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὐρήσει ραθυμοῦντα.
Βλέπε οὖν ψυχὴ μου,
μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς,
ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς
καὶ τῆς βασιλείας ἔξω κλεισθῆς·
ἀλλ' ἀνάνηπον κοάζουσα·
ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶ ὁ Θεός·
διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἐξαποστειλάριον Μ. Ἑβδομάδος· ἰδιόμελον ἀγνώστου
ποιητοῦ.

Τὸν νυμφῶνά Σου βλέπω
Σωτῆρ μου, κεκοσμημένον,
καὶ ἔνδυμα οὐκ ἔχω,
ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ.
Δάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς,
Φωτοδότα καὶ σῶσόν με.

Δοξαστικὸν Ἀποστίχων Μ. Τετάρτης

ὑπὸ Κασσιανῆς μοναχῆς.

Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή
 τὴν Σὴν αἰδομένη θεότητα
 μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
 ὀδυρομένη μῦθρά Σοι πρὸ τοῦ ἐπαφιασμοῦ κομίζει.
 Οἴμοι! λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάσχει,
 οἴστρος ἀκολασίας ζοφώδης τε καὶ ἀσέλγητος,
 ἕως τῆς ἁμαρτίας.
 Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν
 ὃ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ.
 Κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας
 ὃ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀπάτῃ Σου κενώσει.
 Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας,
 ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν
 τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστούχοις
 ὧν ἐν τῷ Παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν
 κρότον τοῖς ὠοῖν ἠχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη.
 Ἄμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων Σου ἀβύσσους
 τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα Σωτήρ μου!
 Μὴ με τὴν Σὴν δούλην παρίδης,
 ὃ ἀμέτροτον ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Κάθισμα τῆς Μ. Παρασκευῆς.

Τάδε λέγει Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις·
 λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι ἢ τί σοι παρηνώχλησα;
 τοὺς τυφλοὺς σου ἐφώτισα, τοὺς λεπροὺς σου ἐκαθάρισα,
 ἄνδρα ὄντα ἐπὶ κλίνης ἠνωρθωσάμην,
 λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας;
 ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος,
 ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, Σταυρῶ με προσηλώσατε.
 Οὐδέκει στέργω λοιπόν, καλέσω μου τὰ Ἔθνη
 κἀκεῖνά με δοξάσουσι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι·
 κἀγὼ αὐτοῖς δωρήσομαι ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Κοντάκιον τῆς Μ. Παρασκευῆς ὑπὸ Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ.

Τὸν δι' ἡμᾶς σταυρωθέντα
 δεῦτε πάντες ὑμνήσωμεν·
 αὐτὸν γὰρ κατεῖδε Μαρία
 ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ ἔλεγεν·
 εἰ καὶ σταυρὸν ὑπομένεις,
 Σὺ ὑπάρχεις
 ὁ υἱὸς καὶ Θεὸς μου.

α'.

Τὸν ἴδιον ἄρα
 ἢ ἄμνάς θεωροῦσα
 πρὸς σφαγὴν ἐλκόμενον
 ἠκολούθει Μαρία
 τρυχομένη
 μεθ' ἑτέρων γυναικῶν
 ταῦτα βοῶσα·
 ποῦ πορεύῃ τέκνον·
 τίνος χάριν τὸν ταχὺν
 νῦν τελεῖς δρόμον·
 μὴ ἕτερος γάμος

πάλιν ἔσται ἐν Κανᾷ
 κάκει νῦν σπεύδεις
 ἴν' ἐξ ὕδατος
 οἶνον ποιήσης·
 συνέλθω σοι, τέκνον,
 ἢ μείνω Σε μᾶλλον·
 δός μοι λόγον, Λόγε,
 μὴ σιγῶν παρέλθῃς με,
 ὁ ἄγνην τηρήσας με
 ὁ υἱὸς καὶ Θεὸς μου.

β'.

Οὐκ ἠλπίζον, τέκνον,
 ἐν τούτοις ἰδεῖν Σε
 οὐδ' ἐπίστευον ποτὲ
 ἕως τούτου τοὺς ἀνόμους
 ἐκμανῆσαι
 καὶ ἐκτεῖναι ἐπὶ Σε
 Χεῖρας ἀδίκως.

Κανὼν εἰς τὸ Μ. Σάββατον.

ᾠδὴ α'. Ὁ εἰρμός.

Κύματι θαλάσσης
 τὸν κρούσαντα πάλαι
 διώκτην τύραννον
 ὑπὸ γῆν ἔκρουσαν
 τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες·
 ἀλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες
 τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν·
 ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Τροπάρια.

Κύριε Θεέ μου
 ἐξόδιον ὕμνον
 καὶ ἐπιτάφιον
 ᾠδὴν Σοι ἄσομαι
 τῷ τῇ ταφῇ Σου ζωῆς μοι
 τὰς εἰσόδους διανοίξαντι
 καὶ θανάτῳ θάνατον
 καὶ ἄδην θανατώσαντι.

Ἄνω Σε ἐν θρόνῳ
 καὶ κάτω ἐν τάφῳ
 τὰ ὑπερκόσμια
 καὶ ὑποχθόνια
 κατανοοῦντα Σωτήρ μου,
 ἐδονεῖτο τῇ νεκρώσει Σου·
 ὑπὲρ νοῦν ὠράθης γὰρ
 νεκρὸς ζωαρχικώτατος.

ᾠδὴ γ'. Ὁ εἰρμός.

Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων
 κρεμάσαντα
 πᾶσαν τὴν γῆν ἀσχέτως
 ἢ κτίσις κατιδοῦσα
 ἐν τῷ Κρανίῳ κρεμάμενον
 θαμβητικῶς συνείχετο,
 οὐκ ἔστιν ἅγιος
 πλὴν Σου, Κύριε, κραυγάζουσα.

ᾠδὴ δ'. Ὁ εἰρμός.

Τὴν ἐν σταυρῷ σου θείαν κένωσιν
 προοροῶν Ἀββακοῦμ
 ἐξεστηκὼς ἐβόα·
 Σὺ δυνασιῶν διέκοπας
 κράτος ἀγαθέ,
 ὁμιλῶν τοῖς ἐν Ἄδῃ
 ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ ζ'. Ὁ εἰρμός.

Ἄφραστον θαῦμα!
 ὃ ἐν καμίνῳ ρυσάμενος
 τοὺς δόσιους παῖδας ἐκ φλογὸς
 ἐν τάφῳ νεκρὸς
 ἄπνους κατατίθεται
 εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων
 λυτρωτὰ
 ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἰ.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμός.

Μὴ ἐποδύρου μοι, μήτε
 καθοροῦσα ἐν τάφῳ
 ὄν ἐν γαστρὶ
 ἄνευ σπορᾶς συνέλαβες Υἱόν·
 ἀναστήσομαι γὰρ
 καὶ δοξασθήσομαι
 καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ
 ἀπαύστως ὡς Θεὸς
 τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ
 Σὲ μεγαλύνοντας.

Κανὼν εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

ᾠδὴ α΄. Ὁ εἰρμὸς

Ἐναστιάσεως ἡμέρα,
λαμπρυνθῶμεν λαοί·
Πάσχα Κυρίου Πάσχα·
ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν

καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ἡμᾶς διεβίβασεν
ἐπινίκιον, ἄδοντας.

Τροπάρια.

Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις
καὶ ὀψόμεθα
τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ
τῆς ἀναστιάσεως Χριστοῦ
ἐξαστραπτόντα καὶ
«χαίρετε» φάσκοντος
τροπῶς ἀκουσόμεθα
ἐπινίκιον ἄδοντες.

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως
εὐφροαινέσθωσαν,
γῆ δὲ ἀγαλλιástῳ·
ἐορταζέτω δὲ κόσμος
δρατὸς τε ἅπας
καὶ ἀόρατος·
Χριστὸς γὰρ ἐγγήγερται
εὐφροσύνῃ αἰώνιος.

ᾠδὴ γ΄. Ὁ εἰρμὸς

Δεῦτε πόμα πίωμεν καινὸν
οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουρογούμενον
ἀλλ' ἀφθαροσίας πηγὴν
ἐκ τάφου δμβροήσαντος Χριστοῦ
ἐν ᾧ στεροούμεθα.

ᾠδὴ δ΄. Ὁ εἰρμὸς

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς
ὁ θεηγόρος Ἀββακὸν μ
στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω
φασφόρον ἄγγελον
διαπρυσίως λέγοντα·
σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ,
ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ ε΄. Ὁ εἰρμὸς

Ὁρθοῖσωμεν ὀρθρον βαθέος
καὶ ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον
προσοῖσωμεν τῷ δεσπότῃ
καὶ Χριστὸν ὀψόμεθα
δικαιοσύνης ἡλιον,
πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα.

ᾠδὴ θ΄. Ὁ εἰρμὸς

Φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ·
ἡ γὰρ δόξα Κυρίου
ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε·
χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών,
σὺ δέ, ἀγνή, τέρον, Θεοτόκε
ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου.

Τροπάρια.

ὦ! θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκντάτης Σου φωνῆς!
μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γὰρ
ἐπηγγείλω ἔσεσθαι
μέχρι τεομάτων αἰῶνος, Χριστέ·
ἦν οἱ πιστοὶ
ἄγκυραν ἐλπίδος
κατέχοντες ἀγαλλόμεθα.

ὦ Πάσχα τὸ μέγα
καὶ ἱερώτατον, Χριστέ·
ὦ Σοφία καὶ λόγε
τοῦ Θεοῦ καὶ Δύναμις,
δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον
Σοῦ μετασχεῖν
ἐν τῇ ἀνεσπέρω
ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου.

Ἄγνωστου ποιητοῦ.

*Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.*

Κοντάκιον τοῦ Πάσχα.

*Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατήλθεις,
Ἄθάνατε,
ἀλλὰ τοῦ Ἄδου καθεῖλες
τὴν δύναμιν
καὶ ἀνέστης ὡς νικητής,
Χριστὲ ὁ Θεός,
γυναῖξι Μυροφόροις
φθεγγάμενος, χαίρειτε,
καὶ τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις
εἰρήνην δωρούμενος
ὁ τοῖς πεσοῦσι
παρέχων ἀνάστασιν.*

Ἀπόστιχα τοῦ ὄρθρου (ἄγνωστου ποιητοῦ).

*Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται,
Πάσχα καινόν, ἅγιον, Πάσχα μυστικόν,
Πάσχα πανσεβάσμιον, Πάσχα Χριστὸς ὁ λυτρωτής,
Πάσχα ἅγιον, Πάσχα μέγα, Πάσχα τῶν πιστῶν,
Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ πυραδείσου ἀνοῖξαν.
Πάσχα πάντα ἀγιάζον πιστούς.*

*Δεῦτε ἀπὸ ἀπὸ θείας γυναῖκες εὐαγγελίστριαι
καὶ τῇ Σιών εἴπατε, δέχου παρ' ἡμῶν
Χαρᾶς Εὐαγγέλια, τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ.
Τέροπον, χόρευε καὶ ἀγάλλον, Ἱερουσαλήμ,
τὸν βασιλέα Χριστὸν θεασαμένη
ἐκ τοῦ μνήματος ὡς νυμφίον προερχόμενον.*

Κοντάκιον Κυριακῆς τοῦ Παραλύτου.

Τὴν ψυχὴν μου, Κύριε,	ὅσπερ καὶ τὸν Παράλυτον
ἐν ἁμαρτίαις παντοίαις	ἤγειρας πάλαι,
καὶ ἀτόποις πράξεσι	ἵνα κράζω σεοφρομένος·
δεινῶς παραλελυμένην,	Οἰκτίρμον, δόξα
ἔγειρον τῇ θεϊκῇ Σου	Χριστὲ τῷ κράτει σου.
ἐπιστασίᾳ	

Κοντάκιον Κυριακῆς τοῦ Τυφλοῦ.

Τῆς ψυχῆς τὰ ὄμματα	ἐν μετανοίᾳ κραυγάζων Σοι
πεπηρωμένος	Σὺ τῶν ἐν σκότει
Σοί, Χριστέ, προσέρομαι	ἰὸ φῶς τὸ ὑπέρολαμπρον.
ὡς ὁ τυφλὸς ἐκ γενετῆς	

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Κοντάκιον Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ.

Τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν
καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐνώσας τοῖς οὐρανοῖς
ἀνελήφθης ἐν δόξῃ
Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν
οὐδαμόθεν χωριζόμενος
ἀλλὰ μένων ἀδιάστατος
καὶ βοῶν τοῖς ἀγαπῶσι σε·
Ἐγὼ εἶμι μεθ' ὑμῶν
καὶ οὐδεὶς καθ' ὑμῶν.

Ἄπολυτίκιον.

Ἄνεληφθης ἐν δόξῃ, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν
χαροποιήσας τοὺς μαθητὰς
τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,
βεβαιωθέντων αὐτῶν διὰ τῆς εὐλογίας
ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ

Ἀπολυτίκιον.

Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ὁ πανσόφους τοὺς ἀλιεῖς ἀναδείξας
καταπέμψας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
καὶ δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην σαγηνεύσας
Φιλάνθρωπε δόξα σοι.

Κοντάκιον.

Ὅτε καταβὰς
τὰς γλώσσας συνέχεε
διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὑψιστος
ὅτε τοῦ πυρὸς
τὰς γλώσσας διένειμεν
εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε
καὶ συμφώνως δοξάζομεν
τὸ Παράγιον Πνεῦμα.

Β', ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

Ἀπολυτίκιον εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου.

Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον
καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις·
ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται,
καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται.
Διὸ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ
τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν.
Χαῖρε Κεχαριτωμένη,
ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐξαποστειλάριον.

Ἀπόστολοι ἐκ περάτων
 συναθροισθέντες ἐνθάδε,
 Γεσθημανῇ τῷ χωρίῳ,
 κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα·
 καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου
 παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

Στιχηρόν.

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος!
 ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ἐν μνημείῳ τίθεται
 καὶ κλῖμαξ πρὸς οὐρανὸν
 ὁ τάφος γίνεται,
 εὐφραίνου Γεσθημανῇ
 τῆς Θεοτόκου τὸ ἅγιον τέμενος·
 βοήσωμεν οἱ πιστοί,
 τὸν Γαβριὴλ κεκτημένοι ταξίαρχον·
 κεχαριτωμένη, χαῖρε
 μετὰ σοῦ ὁ Κύριος
 ὁ παρέχων τῷ κόσμῳ
 διὰ σοῦ τὸ μέγα ἔλεος.

Γ'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΑ

Τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Βασίλειον διάδημα ἐστέφθη Σὴ κορυφῇ
 ἐξ ἄθλων, ὧν ὑπέμεινας ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ,
 Μαρτύρων, πρωτόαθλε,
 Σὺ γὰρ τὴν Ἰουδαίων ἀπελέγξας μανίαν,
 εἶδες σου τὸν Σωτῆρα τοῦ Πατρὸς δεξιόθεν.
 Αὐτὸν οὖν ἐκδυσώπει αἰεὶ
 ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν.

Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου Θεότητος
 τοὺς τὴν οἰκουμένην ἄκτισι δογμάτων θείων πυρρσεύσαντας
 τοὺς μελιρρῦτους ποταμοὺς τῆς σοφίας
 τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νόμασι καταρθεύσαντας
 Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον
 σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ, τῷ τὴν γλῶτταν χρρσορρῆμονι·
 πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἔρασταί,
 συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν·
 Αὐτοὶ γὰρ τῇ Τριάδι ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ προεβεύουσιν.

Τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου.

Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἔλευθερωτῆς
 καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερρασιπτιῆς,
 ἀσθενούντων ἰατρός,
 βασιλέων ὑπέρμαχος.
 Τροπαιοφόρε μεγαλομάρτυς Γεώργιε
 πρέσβευε Χριστιῶ τῷ Θεῷ
 σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

Μέγαν εὔρατο ἐν τοῖς κινδύνοις
 σὲ ὑπέρμαχον ἢ οἰκουμένη
 Ἀθλοφόρε, τὰ ἔθνη τροπούμενον.
 Ὡς σὺν Λυαίου καθείλες τὴν ἔπαρσιν,
 ἐν τῷ σταδίῳ θαρρύνας τὸν Νέστορα
 οὕτως, Ἄγιε, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε
 δωρρῆσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Τῶν ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης.

Τοῦ Σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος
καὶ ὡς ὁ Παῦλος τὴν κλήσιν οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος,
ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολός Σου, Κύριε,
βασιλεύουσαν πόλιν τῇ χειρὶ Σου παρέθετο·
ἦν περίσωζε διὰ παντός ἐν εἰρήνῃ,
προσβείαις τῆς Θεοτόκου, μίνε φιλάνθρωπε.

Ἄντωνίου τοῦ Μεγάλου.

Τὸν ζηλωτὴν Ἥλιαν τοῖς τρόποις μιμούμενος,
τῷ Βαπτιστῇ εὐθείαις ταῖς τρίβοις ἐπόμενος,
Πάτερ Ἄντωνιε,
τῆς ἐρήμου γέγονας οἰκιστής,
καὶ τὴν οἰκουμένην ἐσιτήριξας εὐχαῖς σου.
Διὸ πρόσβενε Χριστῷ τῷ Θεῷ,
σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Δ'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

Ἡ μεγάλη Δοξολογία (ἀγνώστου ποιητοῦ).

1. Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ
καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.
2. Ὑμνοῦμέν Σε, Εὐλογοῦμέν Σε, προσκυνοῦμέν Σε, δοξολογοῦ-
εὐχαριστοῦμεν Σοι διὰ τὴν μεγάλην Σου δόξαν [μέν Σε,
3. Κύριε βασιλεῦ, ἐπουράνιε Θεέ, Πάτερ παντοκράτορ.
Κύριε Υἱὲ μονογενές, Ἰησοῦ Χριστέ καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.
4. Κύριε ὁ Θεός, ὁ Ἄμωδός τοῦ Θεοῦ, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.
Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου.
5. Πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν ὁ καθήμενος
ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλέησον ἡμᾶς.

6. Ὅτι Σὺ εἶ μόνος Ἅγιος, Σὺ εἶ μόνος Κύριος
Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν.
7. Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλογῆσω Σε καὶ αἰνέσω
τὸ ὄνομά Σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
8. Καταξίωσον, Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ
ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.
9. Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν
καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.
10. Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός Σου, ἐφ' ἡμᾶς,
καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ Σέ.
11. Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με
τὰ δικαιώματά Σου.
12. Κύριε, καταφυγὴ ἐργενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ.
Ἐγὼ εἶπα: Κύριε, ἐλέησόν με,
ἴασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἥμαρτόν Σοι.
13. Κύριε πρὸς Σὲ κατέφυγον· δίδαξόν με
τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά Σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου.
14. Ὅτι παρὰ Σοὶ πηγὴ ζωῆς,
ἐν τῷ φωτί Σου ὀψόμεθα φῶς.
15. Παράτεινον τὸ ἔλεός Σου τοῖς γινώσκουσί Σε.
Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἀναστάσιμον ψαλλόμενον μετὰ τὴν Δοξολογίαν.

Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν
ἄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου
καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν·
καθελὼν γὰρ τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον,
τὸ νίκος ἔδωκεν ἡμῖν
καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Χερουβικοί ὕμνοι.

Οἱ τὰ Χερουβίμ εἰκονίζοντες	ἴδε σελ. 149
Χερουβικὸν ὕμνον Μ. Πέμπτης	» » 155
Χερουβικὸν ὕμνον Προσηγιασμένων	» » 157

Χερουβικὸς ὕμνος Μ. Σαββάτου.

Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία
 καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου
 καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω·
 ὁ γὰρ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων
 καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων
 προσέρχεται σφαγιασθῆναι
 καὶ δοθῆναι εἰς βρωσίν τοῖς πιστοῖς·
 προηγοῦνται δὲ αὐτοῦ οἱ χοροὶ τῶν Ἀγγέλων
 μετὰ πάσης Ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας
 τὰ πολύμματα Χερουβείμ
 καὶ τὰ εξαπτέρυγα Σεραφεῖμ
 τὰς ὄψεις καλύπτοντα
 καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον : ἀλληλούια.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Εισαγωγή

	Σελ.
1. Τι είναι θρησκεία	5
2. Είδη θρησκειών	7
3. Αι κυριώτεροι ειδωλολατρικοί θρησκείαι της αρχαιότητας	
α) 'Η θρησκεία των Αιγυπτίων	9
β) 'Η θρησκεία των 'Ασσυρίων και Βαβυλωνίων	10
γ) 'Η θρησκεία των αρχαίων 'Ελλήνων	11
δ) 'Η θρησκεία των Ρωμαίων	13
4. Αι κυριώτεροι σύγχρονοι θρησκείαι	
α) 'Ινδοϊσμός	14
β) 'Η θρησκεία των Σινών. Κομφουκιανισμός και Ταοϊσμός	18
γ) Σιντοϊσμός, ή θρησκεία των 'Ιαπώνων	20
δ) Ζωροαστρισμός ή Παρσισμός.	21
ε) Μωαμεθανισμός	22
ς) 'Ο 'Ιουδαϊσμός	24
Γενικόν συμπέρασμα περί των μη χριστιανικών θρησκειών του	
κόσμου	25

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

5. Τι είναι Κατήχησις	27
6. Πηγαί της 'Ι. Κατηχήσεως και της χριστιανικής θρησκείας	28
α) 'Αγία Γραφή	28
β) 'Ιερά Παράδοσις	30
7. Διαίρεισις, σκοπός και χρησιμότης της 'Ιεράς Κατηχήσεως.	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α', ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

8. 'Η πίστις ως μέσον της γνώσεως του Θεου και πάσης έξ απο- καλύψεως αληθείας	34
---------------------------------------------------------------------------------------------	----

10. Λογικαὶ ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ :	Σελ.
α) Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις	35
β) Τελεολογικὴ ἀπόδειξις	36
γ) Ἠθικὴ ἀπόδειξις	37
δ) Ἱστορικὴ ἀπόδειξις	37
11. Οὐσία καὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	38
12. Φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	39
13. Λογικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	40
14. Ἠθικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	41
15. Ὁ Τριαδικὸς Θεὸς	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄. ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ

16. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου· ὕλικός καὶ πνευματικὸς κόσμος	44
17. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου	46
α) Συντήρησις τοῦ κόσμου	47
β) Κυβέρνησις τοῦ κόσμου	48
18. Οἱ Ἄγγελοι	50
19. Ὁ ἄνθρωπος :	
α) Φύσις αὐτοῦ καὶ προορισμός	51
β) Ἡ ἀρχέγονος κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πτώσις αὐτοῦ	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ

20. Ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου. Προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ	56
21. Ἡ διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος	58
22. Ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ Ἀνάστασις Αὐτοῦ. Ἡ ἀνάληψις καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος	59
23. Αἱ χριστολογικαὶ ἕριδες	60
24. Τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος· τὰ τρία ἀξιώματα τοῦ Σωτῆρος	61
25. Ἡ θεῖα χάρις	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄. ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

26. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα	65
27. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔννοια, σκοπὸς καὶ ἰδιότητες αὐτῆς	66
28. Αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι	69

Β'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Εισαγωγή

	Σελ.
1. Τι είναι λειτουργική· χρησιμότης και διαίρεσις αὐτῆς	103
2. Λειτουργικά βιβλία	104

ΜΕΡΟΣ Α΄.

3. Ὁ Ναός	106
4. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν.	107
5. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ. α) Ὁ νάρθηξ	112
β) Ὁ κυρίως ναός	113
γ) Τὸ Ἱερὸν Βῆμα	115
6. Τὰ ἐν τῷ Ἁγ. Βήματι: α) Ἡ Ἁγ. Τράπεζα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς Ἱερὰ καλύμματα καὶ σκεύη	115
β) Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις	118
γ) Τὸ σκευοφυλάκιον	119
δ) Τὸ σύνθρονον	119
7. Ἄλλα Ἱερὰ ἀντικείμενα τῆς θείας λατρείας	119
8. Ἱερὰ ἄμφια: α) Τοῦ Διακόνου	121
β) Τοῦ Πρεσβυτέρου	122
γ) Τοῦ Ἐπισκόπου	124

ΜΕΡΟΣ Β΄.

9. Αἱ Ἑορταί	127
10. Δεσποτικαὶ Ἑορταί: α) Ἀκίνηται δεσποτικαὶ ἑορταί	128
β) Κινηταὶ δεσποτικαὶ ἑορταί	130
I. Τὸ Πάσχα	130
II. Κινηταὶ ἑορταί πρὸ τοῦ Πάσχα	130
III. Ἡ Μ. Ἑβδομάς	133
IV. Κινηταὶ ἑορταί μετὰ τὸ Πάσχα	133
11. Θεομητορικαὶ ἑορταί	135
12. Ἑορταί τῶν Ἁγίων	136

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

13. Αἱ Ἱερὰ Ἀκολουθίαι	137
----------------------------------	-----

I. Τακτικά Ἀκολουθία

	Σελ.
14. Αἱ Ὁραὶ	138
15. Ὁ Ἑσπερινός	138
16. Τὸ Ἀπόδειπνον	139
17. Τὸ Μεσονυκτικόν	140
18. Ὁ Ὄρθρος	140
Ἡ θεία λειτουργία :	
19. Σημασία καὶ ἱστορική ἐξέλιξις τῆς θείας λειτουργίας	141
20. Αἱ σήμερον τελοῦμεναι λειτουργαί. Διαίρεσις τῆς θείας λειτουργίας	142
21. Ἡ Προσκομιδὴ	144
22. Ἡ λειτουργία τῶν Κατηχομένων :	
α) Προσίμιον	145
β) Ἡ μικρὰ Εἴσοδος ἢ ἡ Εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου	146
γ) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου	147
δ) Ἡ ἐκτενὴς δέησις καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων δέησις	148
23. Ἡ λειτουργία τῶν Πιστῶν :	149
α) Ἡ Μεγάλῃ Εἴσοδος	149
β) Ἡ ὁμολογία τῆς Πίστεως	150
γ) Ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ	151
δ) Ὁ ἀγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων	152
ε) Ἡ Κοινωνία	154
ς) Ἡ ἀπόλυσις	155
24. Ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων	156

II. Ἑκτακτοὶ Ἀκολουθία

25. Τὸ Βάπτισμα	158
26. Τὸ Χρῖσμα (ἢ Μύρον)	159
27. Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις	159
28. Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία	160
29. Ὁ Γάμος	161
30. Τὸ Εὐχέλαιον	162
31. Τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν	163
32. Ὁ Ἀγιασμός	164
33. Ἡ Παράκλησις	165
34. Ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία ἢ Κηδεία	165

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία

	Σελ.
35. Τι εἶναι ὕμνος	167
36. Ὄνομασία καὶ εἶδη ὕμνων	168
37. Ρυθμὸς τῶν ὕμνων	169
38. Ἡ μελωδία τῶν ὕμνων	171
39. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι	172

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνολογίας

Α'. Ὑμνοι εἰς τὸν Δεσπότην καὶ Σωτῆρα ἡμῶν	174—188
Β'. Ὑμνοι εἰς τὴν Θεοτόκον	188—190
Γ'. Ὑμνοι εἰς τοὺς Ἁγίους	190—192
Δ'. Λειτουργικὰ ᾠσματα	192—194



024000027970

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦ. ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΠΡΟΤΕΥΟΥΣΗΣ

ΔΡΧ. 37.—

ΔΙΑ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΡΧ. 40.70